

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞAM MEKTEB-İ TIBBİYESİ

**Ash TUNA
2501150521**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Arzu TOZDUMAN TERZİ**

İstanbul 2018

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : ASLI TUNA Numarası : 2501150521
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : TARİH / OSMANLI MÜESSESELERİ VE MEDENİYETİ TARİHİ Danışmanı : PROF.DR.ARZU TERZİ
Tez Savunma Tarihi : 26.07.2018 Saati : 11:00
Tez Başlığı : " ŞAM MEKTEB-İ TIBBİYESİ "

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / YÜKSELİĞİ LA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. ARZU TERZİ		Kabul
2- PROF. DR. ZEYNEP TARIM		Kabul
3- PROF. DR. ABDÜLKADİR ÖZCAN		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. YUSUF ALPEREN AYDIN		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ FATMA KAYTAZ		

ÖZ

Şam Mekteb-i Tıbbiyesi

Aslı TUNA

19. yüzyılda Avrupa'da tıp alanında yaşanan gelişmeler neticesinde geleneksel Osmanlı tıbbi bir değişim ve dönüşüm sürecine girmiştir. III. Selim döneminde Nizam-ı Cedid reformları kapsamında açılan Tersane Tıbbiyesi ile ilk örnekleri görülen yeni dönem tıbbi kurumları, asıl kimliğini II. Mahmud döneminde kazanmıştır.

Ordu ve donanmada başlayan yenileşme faaliyetlerini sürdürmekte kararlı olan II. Mahmud, Yeniçeri Ocağı'nı lağv ettikten sonra Asakir-i Mansure-i Muhammediye adında yeni bir ordu kurmuştur. Bu ordunun tabip ve cerrah ihtiyacının karşılanması amacıyla Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi'nin sunmuş olduğu raporlar neticesinde de Tıphane-i Âmire teşkil olunmuştur. Bu kurumun batı tarzında ıslahı ile Fransızca eğitim veren Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane ve bir süre sonra da Türkçe eğitim veren Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye kurulmuştur. Maarif faaliyetlerinin ivme kazandığı Sultan II. Abdülhamid döneminde, resmi tıp eğitimi veren bu iki okulun ihtiyacı karşılamakta yetersiz kaldığı görülmüştür. Bu bağlamda yapılan değerlendirmelerin ardından, Beyrut'ta Amerikan ve Fransız misyonerler tarafından açılmış tıp mekteplerinin bölge halkı üzerindeki tesiri göz önüne alınarak yeni tıp mektebinin teşkili için seçilen yer, Suriye Vilayet merkezi Şam olmuştur.

1903 yılında kurulmasına karar verilen mektebin müstakil binasının Şam Hamidiye Gureba Hastahanesi bahçesinde inşası uygun bulunmuş ve mektebin inşası tamamlanana kadar kiralanan bir konakta eğitime devam edilmiştir. Hastahane aynı zamanda seririyat hastahanesi olarak mektebe bağlanmış ve programda yer alan uygulamalı derslerin tatbiki de burada gerçekleştirilmiştir. 1914 yılında hastane bahçesinde tamamlanan yeni binasına taşınan mektep, I. Dünya Harbi dolayısıyla eğitime bir süre ara vermiş ve 1915 yılı sonunda Şam'dan Beyrut'a nakledilmiştir. Beyrut'ta boşalan Fransız Tıp Mektebi binasında iki yıl daha eğitime devam edilmiş, 1918 yılında Beyrut'un işgali ile de mektebin faaliyetleri sona ermiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Tıp, Eğitim, Tıp Mektebi.

ABSTRACT

Medical School of Damascus

Aslı TUNA

Traditional Ottoman Medicine has entered into process of alteration and transformation in consequence of developments occurred in the field of medicine in Europe in 19 th century. Medical institutions whose first examples appeared during the period of Selim III, gained its essential identity at the period of Mahmud II.

Mahmud II who is determined to maintain reformation activities first started at the army and navy, formed a new army named Asakir-i Mansure-i Muhammediye soon after he abolished the Guild of Janissaries. In order to meet the medical needs of the army, Tıphane-i Amire was founded as a result of the reports submitted by Chief Doctor Mustafa Behçet Efendi. By the westernization of this institution Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane provided training in French was founded. After a while Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye was founded and started to provide training in Turkish. During the period of Sultan Abdülhamid II in which education activities gained momentum, it was noticed that those two schools were inefficient to meet the requirements. In consideration of evaluations within this scope, the impact of medical schools founded by American and French missionaries on locals had been taken into consideration and Damascus, capital of Syria was chosen as the location of new medical school.

Medical School of Damascus opened at 1903, was in service in a mansion which was rented until the school at the yard of the Damascus Hamidiye Gureba Hospital completed. The hospital was engaged to the schools as the hospital of clinical instruction. Applied courses at the syllabus of the school were taken place at the Hamidiye Gureba Hospital. The school moved to its new building at 1914, however with the outbreak of Worl War I it stopped functioning for a while. Then it was transferred to Bagdad from Damascus. The school functioned at the former building of French Medical School for two years. In 1918, following the occupation of Bagdad the school shut down and its activities were terminated.

Keywords: Ottoman Empire, Medicine, Education, Medical School.

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nde tıp alanında yaşanan değişim neticesinde tıp eğitimi veren yeni kurumlar teşkil edilmiştir. Bu kurumların devamı niteliğinde de Şam'da bir tıp mektebi açılmıştır. 1903 yılında faaliyete başlayan mektep, 1915 yılı sonunda Beyrut'a nakl edilmiş ve 1918'de Beyrut'un işgali ile tamamen kapanmıştır. Faaliyet gösterdiği süre boyunca gerek bölge halkı ve gerekse de Osmanlı Devleti'nin farklı bölgelerinden birçok talebeye tıp ve eczacılık eğitimi verilmiştir. Nitekim mektebin kısa sürede kazandığı başarı neticesinde yabancı tebaadan da öğrenciler mektebe kayıt yaptırır hale gelmiştir. Mektebin kapanmasının ardından burada eğitim almış olan talebeler, Cumhuriyet Türkiye'sinde ve Suriye'de tıp eğitiminin devamlılığına katkıda bulunmuştur.

Bu çalışmada Osmanlı tıbbında gözlenen yeni düzen, bu bağlamda açılan kurumlar, Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'nden önce Mısır ve Suriye'de açılmış olan tıp mektepleri, Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'nin kuruluşu, teşkilatı, süreç dâhilinde mektepte yaşanan değişimler, mektebin seririyat hastanesi olan Hamidiye Gureba Hastahanesi, mektebin Beyrut'a nakli ve kapanışı incelenmiştir.

Çalışmam boyunca dönemin gazetelerine ulaşmamda kolaylık sağlayan Beyazıt Devlet Kütüphanesi, sundukları rahat çalışma ortamından ötürü İSAM ve araştırmanın ana kaynaklarını oluşturan arşiv malzemesinin incelenmesi esnasında gösterdikleri yardımlardan dolayı Başbakanlık Osmanlı Arşivi yetkili ve çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım.

Tezimin hazırlanma süreci boyunca desteklerini gördüğüm Araş. Gör. Sinem Serin'e, bazı belge ve çalışmalardan haberdar olmamı sağlayan Öğr. Gör. Sinem Arslan ve Araş. Gör. Ayşe Türkhan'a ne kadar teşekkür etsem azdır.

Son olarak ise çalışma konusunun belirlenmesi ve yazım aşamasında gösterdiği ilgisi, esirgemediği sabrı, emeği ve üzerimden hiçbir zaman eksik etmediği desteği için tez danışmanım Muhterem Prof. Dr. Arzu TOZDUMAN TERZİ hocama tüm kalbi duygularım ile şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

Aslı TUNA

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
TABLO VE RESİM LİSTESİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NİN TIP EĞİTİMİNDE YENİ DÜZEN VE ŞAM MEKTEB-İ TIBBİYESİ'NİN KURULUŞ AŞAMASI

A. OSMANLI DEVLETİ'NİN RESMİ OKULLARINDA TIP EĞİTİMİ	6
1. Tıphâne-i Âmire	6
2. Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane	8
3. Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahane	9
B. ŞAM MEKTEB-İ TIBBİYESİ'NDEN ÖNCE MİSİR VE SURİYE'DE KURULAN TIP MEKTEPLERİ	11
1. Mısır Tıp Mektebi	12
2. Yabancı Devletler Tarafından Açılan Tıp Mektepleri	13
a. Beyrut Amerikan Tıp ve Eczacılık Mektebi	14
b. Beyrut Fransız Tıp ve Eczacılık Mektebi	18
C. OSMANLI DEVLETİ'NİN SURİYE'DE TIP MEKTEBİ AÇMA SEBEP VE HAZIRLIKLARI	21
1. Mektebin Açılması Hususunda Hazırlanan Lâyihalar	22
a. Suriye Maarif Müdürü Tarafından Kaleme Alınan Lâyıha	22
b. Suriye Sıhhiye Müfettişliği Tarafından Kaleme Alınan Lâyıha	22
c. Suriye ve Beyrut Ziraat Müfettişi Tarafından Kaleme Alınan Lâyıha	26
d. Mirliva Hayreddin Paşa Tarafından Kaleme Alınan Lâyıha	26
2. Şam Tıp Mektebi'nin Teşkili İçin Oluşturulan Komisyon	27

İKİNCİ BÖLÜM

ŞAM MEKTEB-İ TIBBİYESİ KURULUŞ-TEŞKİLAT-İŞLEYİŞ (1903-1908)

A. MEKTEBİN KURULMASI	30
1. Bina Seçimi	30
2. Resmen Kuruluşu	33
B. MEKTEBİN İDARİ VE EĞİTİM KADROSU	33
1. İdari Kadro	33
a. Mektep Müdürü Memduh Bey'in Görevden Azli	36
2. Eğitim Kadrosu	39
a. Mektebin Birinci ve İkinci Sınıf Eğitim Kadrosu ve Maaşları	41
b. Mektebin Üçüncü, Dördüncü ve Beşinci Sınıf Eğitim Kadrosu ve Maaşları	43
C. MEKTEPTE EĞİTİM VE ÖĞRETİM	47
1. Mektebe Giriş ve Eğitim Tarzı	47
2. Ders Programı	48

3. Yabancı Tebaanın Mektepte Eğitimi	51
4. Eğitimde Alet ve Edevat Desteği	52
5. İmtihanlar ve Mezuniyet	53
a. Sene Sonu İmtihanları	53
b. Genel İmtihanda Başarılı Olan Talebelere Yönelik Ödül Dağıtım Töreni	55
c. Eczacı Şubesinin İlk Mezunları	56
D. ŞAM MEKTEB-İ TIBBİYESİ KÜTÜPHANESİ	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞAM MEKTEB-İ TIBBİYESİ'NİN UYGULAMA HASTAHANESİ

A. ŞAM GUREBA HASTAHANESİ	59
B. ŞAM GUREBA HASTAHANESİ'NİN HAMİDİYE GUREBA HASTAHANESİ'NE DÖNÜŞÜMÜ VE YENİDEN TEŞKİLİ	66
1. Dönüşümün Sebepleri	66
2. Hastahane Binasının Yeniden İnşası ve Açılışı	68
C. HASTAHANE'YE YENİ BİNALARIN İLAVESİ	71
a. Matbah ve Çamaşırhane	72
b. Bimarhane	72
c. Eczahane	73
d. Telkiyhane	74
e. Tebhırhane	74
f. Dispanser	74
g. Hastahane Bahçesine Mektebin İnşası	76
D. HASTAHANE'NİN YÖNETİMİ VE ÇALIŞANLARI	77
1. Yönetim	77
2. Doktorlar ve Diğer Çalışanlar	79
E. HASTA KABUL VE TEDAVİSİ	80
1. Hastaların Kabulleri	80
2. Tedavi	81
F. HASTAHANE'DE EĞİTİM	85
1. Şam Tıp Mektebi Öğrencilerinin Eğitiminde Kullanılması	85
2. Ebelere Yönelik Eğitim	86

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ŞAM MEKTEB-İ TIBBİYESİ'NİN

II. MEŞRUTİYET DEVRİNDEKİ GÖRÜNÜMÜ

A. İSTANBUL'DAKİ TIP MEKTEPLERİNİN BİRLEŞTİRİLMESİ VE DARÜLFÜNUN TIP FAKÜLTESİ'NİN KURULMASI	88
B. YENİ DÖNEMDE ŞAM MEKTEB-İ TIBBİYESİ'NİN DURUMU	89
1. Mektebin Lağvı Meselesinin Gündeme Gelmesi	89
2. Mektebin Maarif Nezareti'ne Bağlanması	90
3. Muallim Maaşlarının Düzenlenmesi	90
4. Eğitim Kadrosu	90
5. Tıp Şubesinin İlk Mezunları	91
C. ŞAM MEKTEB-İ TIBBİYESİ'NİN DARÜLFÜNUN-I OSMANÎ TIP FAKÜLTESİ ŞAM TABİP VE ECZACI ŞUBELERİNE DÖNÜŞMESİ SÜRECİ	92
1. İdari Kadro	92
2. Ders Programı	93
3. Mektebe Kayıt ve Kabul Şartları	93
4. Mektepte Kayıtlı Talebe	93

5. Muallim Kadrosu	94
D. MEKTEBİN YENİ BİNASINA TAŞINMASI	98
E. I. DÜNYA HARBİ İLE BİRLİKTE EĞİTİME ARA VERİLMESİ, TALEBE VE MUALLİMLERİN ORDUDA İSTİHDAMLARI	99
F. DARÜLFÜNUN-I OSMANÎ ŞAM TABİP VE ECZACI ŞUBELERİNE DÖNÜŞMESİ	100
BEŞİNCİ BÖLÜM	
MEKTEBİN BEYRUT'A NAKLİ VE KAPANIŞI	
A. MEKTEBİN BEYRUT'A NAKLİ	102
1. Taşınma Sebepleri	102
2. Binası	103
B. MEKTEBİN İDARİ VE EĞİTİM KADROSU	103
1. İdari Kadro	103
2. Muallim Kadrosu	105
3. Muallim Maaşlarının Yeniden Düzenlenmesi	106
C. MEKTEPTE EĞİTİM VE ÖĞRETİM	106
1. Amerikan Tıbbiyesi İmtihanlarının Beyrut Tıbbiyesi'nde Gerçekleştirilmesi	106
2. Mektebin Tabip ve Eczacı Şubesi Mezunları	107
D. MEKTEBİN BEYRUT'TAKİ UYGULAMA HASTAHANESİ	107
E. MEKTEP KÜTÜPHANESİ	108
F. BEYRUT'UN İŞGALİ VE MEKTEBİN KAPANIŞI	109
SONUÇ	111
BİLİYOGRAFYA	114
EKLER	121

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
a.g.t.	: adı geçen tez
B	: Receb
BEO	: Bab-1 Ali Evrak Odası
Bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
C	: Cemaziyelahir
Ca	: Cemaziyelevvel
DH.MKT	: Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemî
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
İ.DH	: İrade Dâhiliye
İ.HUS	: İrade Hususi
İ.MF	: İrade Maarif
İ.RUS	: İrade Rusumat
L	: Şevval
MF.ALY	: Maârif Nezâreti Tedrisat-1 Âliye Dairesi
MF.MKB	: Maârif Nezâreti Meclis-i Maârif-i Kebir
MF.MKT	: Maârif Nezâreti Mektubi Kalemî
MF.VRK	: Maârif Nezâreti Evrak Odası
MV	: Meclis-i Valâ
nr.	: Numara
S	: Safer
s.	: Sayfa
Ş	: Şaban
ŞD	: Şûra-yı Devlet
TFR.I.A	: Teftişat-1 Rumeli Sadaret Evrakı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Y.MTV	: Yıldız Arşivi Mütenevvi Ma'rûzat Evrakı
Y.PRK.MYD	: Yıldız Tasnifi Yaveran ve Maiyyet-i Seniyye Erkan-1 Harbiye Dairesi
Z	: Zilhicce
Za	: Zilkade

TABLO, RESİM VE GRAFİK LİSTESİ

Tablo I	Açılması Önerilen Tıp Mektebinin Müdür, Muavin ve Öğretim Kadrosu'nun Maaşları	23
Tablo II	Açılması Önerilen Mektep ve Hastanede Görev Alacak Personel	24
Tablo III	Şam Mekteb-i Tıbbiyesi 1903 Senesi İdari Kadrosu	35
Tablo IV	Şam Mekteb-i Tıbbiyesi Haftalık Ders Saatleri ve Muallim Maaşları	39
Tablo V	Şam Mekteb-i Tıbbiyesi Birinci Sınıf Eğitim Kadrosu, Haftalık Ders Saatleri ve Maaşları	42
Tablo VI	Şam Mekteb-i Tıbbiyesi İkinci Sınıf Eğitim Kadrosu, Haftalık Ders Saatleri ve Maaşları	43
Tablo VII	Şam Mekteb-i Tıbbiyesi Üçüncü Sınıf Eğitim Kadrosu, Haftalık Ders Saatleri ve Maaşları	44
Tablo VIII	Şam Mekteb-i Tıbbiyesi Dördüncü Sınıf Eğitim Kadrosu, Haftalık Ders Saatleri ve Maaşları	45
Tablo IX	Şam Mekteb-i Tıbbiyesi Beşinci Sınıf Eğitim Kadrosu, Haftalık Ders Saatleri ve Maaşları	46
Tablo X	Şam Mekteb-i Tıbbiyesi İçin Hazırlanan Ders Programı	49
Tablo XI	Şam Mekteb-i Tıbbiyesi Kütüphanesi İçin Satın Alınması Düşünülen Kitapların Konularına Göre Dağılımı	57
Tablo XII	Şam Gureba Hastahanesi'nin 1876-1900 Senesi Kadrosu	63
Tablo XIII	Hamidiye Gureba Hastahanesi Mart-Mayıs 1316 (1900) İstatistiği	71
Tablo XIV	Hamidiye Gureba Hastahanesi Muayenehanesi'nde Ücretsiz Muayene Edilip Reçete Verilen Hastalar	75
Tablo XV	Şam Hamidiye Gureba Hastahanesi Kadrosu	78
Tablo XVI	Hastalara Verilecek Yiyecek ve İçecek Miktarları	82
Tablo XVII	Hamidiye Gureba Hastahanesi'nde Tedavi ve Ameliyat Edilen Hastalıklar	84
Tablo XVIII	Mektebin Altıncı Sınıf Muallim Kadrosu	91
Tablo XIX	Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'nin 1912-1913 Senelerindeki Sınıf Mevcudu	94
Tablo XX	Şam Mekteb-i Tıbbiyesi 1912 Senesi Muallim Kadrosu	94

Tablo XXI	Şam Mekteb-i Tıbbiyesi 1913 Senesi Muallim, Asistan Kadrosu ve Maaşları	95
Tablo XXII	Şam Mekteb-i Tıbbiyesi 1914 Senesi Asistan Kadrosunda Yaşanan Değişiklikler	97
Tablo XXIII	Şam Mekteb-i Tıbbiyesi 1914 Senesi İdari Kadrosu	97
Tablo XXIV	I. Dünya Harbi'nde Şam Mekteb-i Tıbbiyesi Muallimleri	99
Tablo XXV	Beyrut Osmanlı Tıbbiyesi İdare Heyeti	104
Tablo XXVI	Beyrut Osmanlı Tıbbiyesi Muallim Kadrosu	105
Resim 1	Haydarpaşa'da Yeniden İnşa Edilen Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Binası	10
Resim 2	Suriye Protestan Koleji	15
Resim 3	Beyrut Fransız Tıp ve Eczacılık Mektebi	19
Resim 4	Şam Mekteb-i Tıbbiyesi İçin Kiralanan Ziver Paşa Konağı	31
Resim 5	Şam Hamidiye Gureba Hastahanesi Açılış Töreni	70
Resim 6	Servet-i Fünûn Gazetesi'nde "Şam Tıp Mektebi'nin Temel Atma Merasimi" Başlığıyla Yayınlanan Resim	76
Resim 7	18 Mayıs 1915 Tarihli Belgede "Darülfünûn-ı Osmânî Tıp Fakültesi Şam Tabib ve Eczacı Şubeleri" Yazısı	100
Grafik	Şam Mekteb-i Tıbbiyesi 1903-1906 Tıp ve Eczacı Sınıfı Talebeleri	54

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde sağlık hizmeti ve tıp eğitimi veren kurumlar XIX. yüzyıl'a kadar dârüşşifa, şifâhâne ve bimaristan olarak isimlendirilmiştir¹. Bu kurumların ilk örneği, 1400 yılında Yıldırım Bayezid tarafından yaptırılan Bursa Dârüşşifası'dır². Dârüşşifanın bir diğer önemli özelliği, Türkçe tıp eğitiminin verildiği ilk kurum olmasıdır³. Bu tarihten itibaren açılan dârüşşifalar yoluyla devam ettirilen sağlık hizmetleri ve tıp eğitimi, Kanuni Sultan Süleyman tarafından inşa ettirilen Süleymaniye Külliyesi yapılarından olan darüşşifa ve tıp medresesi ile yeni bir boyut kazanmıştır. Öyle ki bu zamana kadar dârüşşifalar içerisinde verilen tıp eğitimi müstakil bir tıp medresesinde yapılmaya başlanmış ve medresede eğitim verecek müderrislerin sarayda hekimbaşılık yapabilecek donanıma sahip olmaları şart koşulmuştur⁴. Tıp eğitiminin verildiği bu kurumla eş zamanlı olarak devlet sınırları dahilinde bulunan diğer dârüşşifalar bünyesinde de hekimler yetiştirilmeye devam edilmiştir⁵. XIX. Yüzyıla dek bu zemin üzerinden devam ettirilen geleneksel Osmanlı tıbbının, eski önemini ve geçerliliğini kaybetmesiyle birlikte bu bağlamda bir dönüşüm zaruri hale gelmiştir.

XIX. Yüzyıl, Osmanlı Devleti'nde pek çok alanda olduğu gibi tıp alanında da önemli değişimlerin yaşandığı bir sürece karşılık gelmektedir. III. Selim döneminde kurulan Rum Tıbbiyesi ve Tersane Tıp Mektebi bu sürecin yansımalarının gözlendiği ilk örnekler olup⁶, II. Mahmud döneminde teşkil edilen Tıbhâne-i Âmire, Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahane ise bu kurumların tamamlayıcıları olmuştur. Süreç içerisinde tıp eğitimi veren kurumların İstanbul'da yer alması ve yeni kurumlara olan ihtiyacın artması başka tıp mekteplerinin açılmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu bağlamda şekillenen kurumların devamı niteliğinde olan ve bölgede bulunan misyoner tıp mekteplerine alternatif olarak Sultan II. Abdülhamid döneminde Şam'da açılan tıp mektebi bu tezin konusudur. Mektebin İstanbul dışında resmi olarak açılan tek tıp mektebi olması, kurumu ayrıca

¹ Ali Haydar Bayat, **Tıp Tarihi**, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2016, s. 313.

² Osman Şevki Uludağ, **Osmanlılar Devrinde Türk Hekimliği**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010, s. 28.

³ Uludağ, **a.g.e.**, s. 30.

⁴ Bayat, **a.g.e.**, s. 317.

⁵ Uludağ, **a.g.e.**, s. 38.

⁶ Ayten Altıntaş, "Ülkemizde Tıp Eğitiminin Başlangıcı, Gelişimi ve 14 Mart Tıp Bayramı'nın Anlamı", **Türkiye Aile Hekimliği Dergisi**, C.12, Sayı:1, Ankara 2008, s. 45-46.

önemli kılmaktadır.

1903 yılında Şam'da faaliyete başlayan mektebin kuruluş kararının ardından müstakil binasının inşası için belirlenen yer Şam Hamidiye Gureba Hastahanesi'nin bahçesi olmuştur. Mektebin bu bahçe içerisindeki binası tamamlanana dek kiralanmış bir konakta eğitime devam edilmekle birlikte eğitim programında yer alan uygulamalı derslerin tatbiki bu hastahane'de gerçekleştirilmiştir. Şam'ın işgal edilmesine dek faaliyet göstermeye devam eden mektep, bu zaman dâhilinde göstermiş olduğu başarı neticesinde talebe sayısını günden güne arttırmıştır. Öyle ki yabancı tebaa tarafından da rağbet edilen bir kurum haline gelmiştir. II. Meşrutiyet Dönemi'nde İstanbul'da bulunan tıp mekteplerinin birleştirilmesi Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'ni de etkilemiş ve mektep Darülfünun Tıp Fakültesi'nin şubesi haline gelmiştir.

1914 yılında tamamlanan binasına nakledilen Şam Mekteb-i Tıbbiyesi, I. Dünya Harbi dolayısıyla tedrisata ara vermek mecburiyetinde kalmış, 1915 yılı sonunda ise Şam'dan Beyrut'a nakledilmiştir. Beyrut'ta boşalan Fransız Tıp Mektebi binasında 2 yıl daha eğitim vermiş ve Beyrut'un işgali ile de tamamen kapatılmıştır. Her ne kadar Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'nin faaliyet süresi çok uzun değilse de Suriye'de kurulan tıp fakültesinin temelini oluşturduğu söylenebilir.

Kapsam ve Metod

Osmanlı tıp eğitiminde yaşanan değişimin etkisiyle şekillenen kurumlardan biri olan Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'ne dair arşiv kaynakları temel alınmak suretiyle yapılan bir çalışma bulunmamaktadır. Bu sebeple mektebin kuruluş aşamasından kapanışına dek uzanan süreçte kurumun tüm yönleriyle açığa çıkarılması için ilgili arşiv malzemeleri tespit edilerek çalışmaya başlanılmıştır.

Tez giriş, beş bölüm ve sonuçtan oluşmakta olup giriş kısmında kapsam ve metod, kullanılan kaynaklar ve konuya dair yapılmış olan çalışmalar aktarılmıştır. Birinci bölümde Osmanlı Devleti'nin resmi okullarında tıp eğitimi ve Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'nden önce Mısır ve Suriye'de kurulan tıp mektepleri değerlendirilecek devamında ise Şam'da tıp mektebi açılması hususunda devlet adamlarının raporları, oluşturulan komisyon ve nihai olarak mektebin kuruluş kararı ele alınacaktır. İkinci bölümde kurulmasına karar verilen mektebin binası, idari kadrosu ve mektep müdürünün görevden alınması ile yaşanan değişim, eğitim kadrosu ve maaşları, mektebin ders programı, yabancı talebenin mektepte eğitimi, sınavlar ve mezuniyet

ile mektep kütüphanesi anlatılacaktır. Üçüncü bölümde Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'nin müstakil binasının inşa edileceği yer olan ve mektebin seririyat hastahanesi olarak kullanılan Şam Hamidiye Gureba Hastahanesi ele alınacaktır. Şam Gureba Hastahanesi'nin yeniden teşkilini zorunlu kılan sebeplerden başlamak suretiyle Hamidiye Gureba Hastahanesi'nin kuruluşu, yeni binaların ilavesi, hastahane yönetimi ve personeli, hastaların kabul ve tedavisi ile hastahane'de eğitim hakkında bilgi verilecektir. Dördüncü bölümde II. Meşrutiyet döneminin mektep üzerindeki etkisi, Darülfünûn Tıp Fakültesi'nin kuruluşu, mektepte bu dönemde yaşanan değişimler, mektebin kapanması mevzuunun gündeme gelmesi, mektebin yeni binasına taşınması ve Darülfünûn Tıp Fakültesi'nin şubesi haline gelişi incelenecektir. Beşinci bölümde mektebin Beyrut'a nakli, bu süreçte mektepte gözlenen değişimler ve mektebin kapanışı ele alınacak, sonuç kısmında ise hem mekteple ilgili genel bir değerlendirme yapılacak hem de mektebin kapanışının ardından bölgede tıp eğitimine dair yaşanan gelişmelere temas edilecektir.

Kullanılan Kaynaklar

Mektebin kuruluşundan kapanışına kadar uzanan sürecin aktarılması adına öncelikle Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan ilgili tasnifler tespit edilerek bu doğrultuda taramalar yapılmıştır. Nitekim Maarif Nezareti'ne ait toplam 300 dosya, buna ilave olarak Bab-ı Ali Evrak Odası tasnifleri içerisinde yer alan Vilayet Gelen-Giden Defterleri ve Sıhhiye Nezareti'ne ait toplam 132 defter taranmıştır. Bu taramalar neticesinde mektep ve hastahaneye ait daha evvel kullanılmamış bazı vesikalara ulaşılmıştır.

Arşiv evrakı içerisinde yapılan taramalar dışında vilayet salnameleri ve dönem gazetelerinden faydalanılmış, özellikle Şam Hamidiye Gureba Hastahanesi'nin teşkilat ve işleyişinin ortaya çıkarılmasında zengin veriler sunan Suriye Gazetesi'nden istifade edilmiştir.

Osmanlı tıp eğitiminde yaşanan değişim ve dönüşümün anlaşılması adına konuya dair yapılan tez çalışmaları ve güncel kaynaklar da incelenmiştir. Mektep ve hastahaneye dair görsel materyaller için ise İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde bulunan Yıldız Albümü'nden faydalanılmıştır.

Yapılan Çalışmalar

Bugüne kadar Şam Mekteb-i Tıbbiyesi ile alakalı müstakil olarak yapılan tek

çalışma mektepte muallim olarak da görev almış olan Ali Rıza Atasoy tarafından kaleme alınan “*Şam Türk Tıbbiye Mektebi Tarihi*” isimli eserdir⁷. Atasoy’un bu eseri, mektebin varlığından haberdar olmamızı sağlayan ilk çalışma olmasının yanı sıra yazarın bizzat tecrübelerine dayanması açısından da önemlidir. Şam Mekteb-i Tıbbiyesi ile alakalı yapılan bir diğer ve en güncel çalışma Ekmeleddin İhsanoğlu tarafından kaleme alınan “*Suriye’de Modern Osmanlı Sağlık Müesseseleri, Hastahaneler ve Şam Tıp Mektebi*”dir⁸. İhsanoğlu, Suriye’deki sağlık kurumlarına ve Şam’da açılan tıp mektebi ile hastahanesine dair genellikle dönem gazetelerini kaynak esas alarak bu çalışmayı meydana getirmiştir. Belli bazı yerlerde ise Ali Rıza Atasoy’un çalışmasından faydalanmıştır. Bu çalışmalar dışında mektep ve hastaneyi konu alan bir başka çalışma ise bulunmamaktadır.

---

⁷ Ali Rıza Atasoy, **Şam Türk Tıbbiye Mektebi Tarihi**, Milli Mecmua Basımevi, İstanbul 1945.

⁸ Ekmeleddin İhsanoğlu, **Suriye’de Modern Osmanlı Sağlık Müesseseleri, Hastahaneler ve Şam Tıp Fakültesi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NİN TIP EĞİTİMİNDE YENİ DÜZEN VE ŞAM MEKTEB-İ TIBBİYESİ'NİN KURULUŞ AŞAMASI

Osmanlı toplumunun pek çok alanda yeniden yapılanma sürecine girdiği XIX. yüzyıl, modern tıp eğitiminin verileceği kurumların şekillendiği sürecin başlangıcını teşkil etmektedir. Bu zamana dek sürdürülen geleneksel tıp eğitimi artık eski önemini ve geçerliliğini kaybetmiş, yeniden yapılanmayı zaruri hale getirmiştir.

Asıl kimliğini II. Mahmud'un saltanatı sırasında açılacak kurumlar yoluyla kazanacak olan modern Osmanlı tıbbı'nın nüveleri, III. Selim döneminde açılan iki kurum vasıtasıyla atılmıştır. Mustafa Behçet Efendi'nin birinci hekimbaşılığı sırasında oluşturulan bu kurumlar Rum Tıp Mektebi ve Tersane Tıbbiyesi'dir¹.

1805 yılında Rum cemaati tarafından kurulan Rum Tıp Mektebi, Rum tebaanın çocukları için faaliyet göstermiştir. Mektebin nazırı ve müdürü olan Dimitraşko'nun 1812 yılında idam edilmesiyle, mektebin faaliyetinin sona erdiği tahmin edilmektedir².

Dönemin bir diğer kurumu olan Tersane Tıbbiyesi, Nizam-ı Cedid reformları kapsamında çıkarılan Bahriye Kanunnamesi'nden hareketle donanmanın sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi maksadıyla kurulmuştur³. Bu kanunname çerçevesinde donanmaya bağlı olarak kurulması düşünülen tıp mektebinin eğitim hastanesi, Kasımpaşa'da Aynalı Kavak Sarayı yakınında ve sarayın harabelerinden istifade ile tesis edilmiştir⁴. Ahşaptan yapılan bu hastanenin hemen yanında teşkil edilen Tersane Tıbbiyesi⁵, 1807 tarihli nizamname ile faaliyetlerine bir müddet daha devam etmiş⁶, Nizam-ı Cedid'e karşı çıkan Yeniçeri isyanı neticesinde oluşan siyasi ortamda işleyemez hale dönüşerek kapanmıştır⁷. Nitekim ordunun tabip ve cerrah ihtiyacını karşılamak için kurulan Tıbhâne-i Âmire ve bu kurumun batı tarzında

¹ Altıntaş, "Tıp Bayramı", s. 45-46.

² Nuran Yıldırım, **İstanbul'un Sağlık Tarihi**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, s. 257.

³ Yeşim Işıl Ülman, **Galatasaray Tıbbiyesi – Tıbbiye'de Modernleşmenin Başlangıcı**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017, s. 12.

⁴ Arslan Terzioğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Tıp Eğitiminin Batılılaşması", **Osmanlı**, C. 8, s. 518.

⁵ İdris Bostan, "Tersâne-i Âmire", **DİA**, C. 40, s. 515.

⁶ Ali İhsan Gencer, "İstanbul Tersânesinde Açılan İlk Tıp Mektebi", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, Sayı: 31, İstanbul 1977, s. 304.

⁷ Yıldırım, "Sağlık Tarihi", s. 257.

güncellenmesi ile kurulan Mekteb-i Tıbbiye-i Âdliye-i Şahane, III. Selim döneminde yaşanan deneyimlerin devamı niteliğindedir⁸.

Birinci bölümün bundan sonraki kısmında öncelikle tıp alanında yeni düzen dâhilinde oluşturulan resmi tıp eğitimi kurumları hakkında bilgi verilecek ardından Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'nin kuruluşuna kadar Mısır ve Suriye'de bulunan tıp mektepleri incelenecektir. Birinci bölümün son kısmında ise Osmanlı Devleti tarafından Suriye'de bir tıp mektebi açma sebepleri ve buna dair gerçekleştirilen hazırlıklara temas edilecektir.

A. OSMANLI DEVLETİ RESMİ OKULLARINDA TIP EĞİTİMİ

1. Tıbhâne-i Âmire

Kendisinden önceki dönemde gerçekleştirilen modernleşme teşebbüslerini sürdürmekte kararlı olan Sultan II. Mahmud, bu bağlamda daha kapsamlı ve sistemli atılımlarda bulunmuş⁹ ve modern tıp eğitimi verecek bir kurumun teşkili için harekete geçmiştir. Bu sürecin ilk aşaması olarak Yeniçeri Ocağı 'nı lağv etmiş ve Asakir-i Mansure-i Muhammediye adı ile yeni bir ordu kurmuştur. Yeni kurulan bu ordunun hekim ve cerraha olan ihtiyacından hareketle dönemin Hekimbaşısı Mustafa Behçet Efendi¹⁰ tarafından 1826 yılında ard arda padişaha sunulan takrirlerde bir tıp okulunun açılmasının gerekliliği vurgulanmış, mektebin nerede ve nasıl kurulacağı konusunda da teklif yapılmıştır. Nitekim Mustafa Behçet Efendi'nin bu çabası padişahın olumlu karşılık almış ve bir tıp mektebinin kuruluşuna dair irade

⁸ Arzu Terzi, "Osmanlı Saray Eczanesinin Teşkilât ve İdaresi (XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında)", **Osmanlı Bilimi Araştırmaları Asuman Baytop Armağanı**, C. 11, Sayı: 1-2, İstanbul 2009-10, s. 49.

⁹ Bayram Kodaman, **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s.2.

¹⁰ III. Selim ve II. Mahmud dönemi hekimbaşlarından Mustafa Behçet Efendi, 1774 İstanbul doğumludur. Medrese tahsilinin ardından bazı medreselerde müderrislik yapmış, Latince ve İtalyanca öğrenerek tıpla meşgul olmuş ve bu alanda kendini yetiştirmiştir. Nitekim Şeyhülislam Mekkî Efendi zamanında kendisine beylerbeyi rütbesi verilmiş ve 1776'da saray hekimi olarak görevlendirilmiştir. 1803 yılında hekimbaşılığa getirilen Mustafa Behçet Efendi'nin gayretleri sonucunda öncelikle Kuruçeşme'de bir tıp mektebi ardından da donanmaya bağlı olacak şekilde tıbhane ve hastane teşkil edilmiştir. III. Selim'in tahttan indirilmesiyle görevine son verilen Mustafa Behçet Efendi, farklı vazifelerde bulunmakla birlikte II. Mahmud döneminde yeniden hekimbaşılığa getirilmiştir. Bu dönemde II. Mahmud'a sunduğu takrirler neticesinde Tıbhâne-i Âmire açılmış ve 1827'de eğitime başlamıştır. Tıp eğitimi noktasındaki gayretlerinin yanı sıra bu alanda önemli eserlerde kaleme alan Mustafa Behçet Efendi, klasik tıbbin son temsilcilerinden ve modern tıbbin öncülerinden olmuştur. Nil Sarı, "Behcet Mustafa Efendi", **DİA**, C. 5, s. 345.

çıkıştır¹¹. Padişahın bu buyruğunun ardından Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi tarafından yeni takrirler kaleme alınmış, bu takrirlerde faaliyete geçirilecek tıp mektebine dair daha detaylı bilgilere yer verilmiştir. Mektep binası olarak Şehzadebaşı'nda yer alan, daha evvel tulumbacıbaşılara tahsis edilen konağın kullanılmasının uygun olacağı ve mektebin dört sınıf üzere tanzim edileceği belirtilmiştir. Takrirlerde dikkat çekilen hususlardan bir diğeri ise tıp eğitiminin yanında verilecek cerrahi eğitim olmuştur¹².

İlgili takrirlerin padişah tarafından onaylanmasının ardından Mustafa Behçet Efendi tarafından işaret olunan mahâlde, 14 Mart 1827¹³ tarihinde Tıbhâne-i Âmire ve Cerrâhhane-i Ma'mure adlı tıp okulları açılmıştır¹⁴. Yalnızca Müslüman talebelerin kabul edildiği¹⁵ bu mektepler vasıtasıyla ordunun Müslüman hekimlerin kontrolüne alınması ve bu hekimlerin modern tıbbi öğrenmeleri hedeflenmiştir.

Dört sınıf üzere eğitim vermeye başlayan mektepte tıp eğitimine dördüncü sınıftan başlanacak ve son sınıf, sınıf-ı evvel olacaktır. Mektebin ilk sınıfında yabancı dil, dilbilgisi ve tedavide kullanılan ilaçlar ile bunların isimleri öğretilcekti. İlk sınıfta başarılı olan talebeler bir üst sınıfa geçmeye hak kazanırken, doğrudan üçüncü sınıfa geçebilecek talebelerin varlığı dolayısıyla üçüncü sınıf da hemen teşkil edilmişti¹⁶. Mektebin son sınıfı olan sınıf-ı evvel'i başarıyla tamamlayan talebeler, hastane ve tabur hekimleri yanında birkaç sene çalışıp tecrübe kazanacak, bu sürecin nihayetinde alaylara, taburlara ya da askeri hastanelere tayin edilecekti. Mektepte cerrahlık tahsilinin süresi de tıpta olduğu gibi dört seneydi. İlk üç sene teorik eğitim, son sene ise askeri kıtalarda pratik yapılmaktaydı¹⁷. Tıbhâne'de talebeler gündüzleri bulunurken, cerrâhhane ise yatılı idi¹⁸

Tıbhâne ve Cerrâhhâne, Tulumbacıbaşı Konağı'nda aynı çatı altında eğitime devam ederken cerrahi eğitim veren ayrı bir okulun kurulması gündeme gelmiştir.

¹¹ Altıntaş, "Tıp Bayramı", s. 46.

¹² Ayten Altıntaş, "Osmanlılar'da Modern Anlamda Tıp Eğitiminin Başlaması Tıbhâne-i Âmire", **Osmanlı**, C. 8, s. 531.

¹³ Tıbhâne-i Âmire'nin kuruluş tarihi olan 14 Mart, ilk olarak 1919 yılında Tıp Fakültesi hocalarından Fevzi Paşa, Besim Ömer ve Akil Muhtar, İstanbul'daki hastanelerden hekimler, Tıp Fakültesi talebeleri ve İngiliz işgal ordusu hekimlerinin katılımıyla Darülfünûn Konferans Salonu'nda Tıp Bayramı olarak kutlanmıştır. Bu tarihten itibaren de aynı adla kutlanmaya devam edilmektedir. Altıntaş, "Tıp Bayramı", s. 44.

¹⁴ Ülman, "Galatasaray Tıbbiyesi", s. 21.

¹⁵ Ülman, **a.g.e.**, s. 22.

¹⁶ Altıntaş, "Tıbhâne-i Âmire", s. 532-33.

¹⁷ Yıldırım, "Sağlık Tarihi", s. 258-259.

¹⁸ Uludağ, "Türk Hekimliği", s. 61.

Yapılan değerlendirmeler neticesinde bu yeni cerrahlık okulu, Asakir-i Hassa-yı Şahane Cerrahhanesi adıyla¹⁹ Topkapı Sarayı civarında bulunan Bostancılar Hastanesi'nde 9 Ocak 1832 tarihinde eğitime başlamıştır. Kısa bir süre sonra Hekimbaşı Abdülhak Molla'nın teklifi üzerine Tıbhâne-i Âmire içerisinde bulunan cerrah sınıfı da buraya nakl edilmiştir²⁰. Tulumbacıbaşı Konağı'nda eğitime devam eden Tıbhâne-i Âmire, bu konağın satılmasının ardından 1836 yılında Sarayburnu'ndaki Otlukçu Kışlası'na taşınmış ve ayrı bir binada eğitime devam eden Cerrahhâne'nin de buraya aktarılmasıyla iki mektep yeniden bir araya getirilmiştir. Tıbhâne ve Cerrâhhane'nin bulunduğu Otlukçu Kışlası'ndaki bu binanın zamanla yetersiz hale gelmesiyle birlikte yeni bir bina inşa edilmesi düşünülmüşse de bunun ortaya çıkaracağı masraf göz önüne alınarak Beyoğlu'ndaki Enderun Ağaları Mektebi'nin tamir edilmesi ve mekteplerin buraya taşınmasına karara bağlanmıştır. Nitekim mekteplerin bu binaya geçişinin ardından kurumun ıslahı neticesinde modern tıp eğitiminin simgesi olan Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane teşkil edilmiştir.

2. Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane

Yeniçeri Ocağı'nın lağv edilmesinin ardından oluşturulan yeni ordunun tabib ve cerraha olan ihtiyacının karşılanması amacıyla kurulan Tıbhâne-i Âmire, tasarlandığı ölçüde fayda sağlamamış ve kurumun ıslahı için harekete geçilmiştir. Sultan II. Mahmud bu maksatla Avusturyalı hekim Karl Ambrose Bernard²¹'i vazifelendirmiştir²².

Yapılan düzenlemeler neticesinde Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane ismini alan mektebin açılış töreni 17 Şubat 1839 tarihinde gerçekleştirilmiş, 11 Mart' ta

¹⁹ Altıntaş, "Tıbhâne-i Âmire", s. 537.

²⁰ Yıldırım, a.g.e., s. 259.

²¹ 1808 yılında Avusturya-Macaristan sınırları içerisinde bulunan Starkenbach'ta doğan Charles Ambrose Bernard, Viyana'nın ünlü tıp akademisi Josephinum'da tahsilini tamamlayarak 1838'de doktor olmuştur. Sultan II. Mahmud'un açmak istediği batı tarzı tıp okulunda görevlendirilmek üzere askeri hekim Jakop Neuner ve eczacı Anton Hofman ile İstanbul'a davet edilmiştir. Yapılan mukaveleye göre yılda 800 florin maaşla görevlendirilen hekimlerden istenen Galatasaray'da bulunan tıp okulunun eğitim programının düzenlenmesi ve yeni Türk kadrolar yetiştirilmesi olmuştur. Bu amaçla 3 Aralık 1838'de göreve başlayan tıbbi ekip içerisinde yer alan Neuner bir yıl sonra Viyana'ya dönerken Bernard hayatının sonuna kadar İstanbul'da kalmış ve II. Mahmud'un himayesinde kurulan tıp okulunun yeniden yapılarak gelişmesine katkı sağlamıştır. 36 yaşında vefat eden Bernard, 2 Kasım 1844'te Beyoğlu Santa Maria Draperis Kilisesi'nde bulunan mezarına defnedilmiştir. Bkz. Turan Akıncı, Bernard Ailesi, **Beyoğlu Yapılar, Mekânlar, İnsanlar (1831-1923)**, s.399-400.

²² Ülman, "Galatasaray Tıbbiyesi", s. 23-24.

yapılan ikinci bir törenle de eğitim faaliyetleri başlamıştır. Sultan II. Mahmud, 14 Mayıs 1839 Salı günü beraberinde bulunan Mustafa Behçet Efendi ile birlikte eğitimi yakından görmek ve incelemek üzere mektebi ziyaret etmiş, mektebin bölümlerini gezerek verilmekte olan bir dersi de izlemiştir²³.

Eğitim dilinin Fransızca olduğu mektebin ders programı mektep muallimleri arasında yer alan Bernard tarafından yeniden düzenlenmiştir. Buna göre klinik eğitim ön plana çıkarılarak kadavralar üzerinde anatomik çalışmalar başlamış, talebeler bakalorya ve doktora tezi imtihanlarını vermeye mecbur tutulmuştur. Bu yeni programı takip edemeyenlerin cerrah ve eczacı olarak yetişebilmeleri için de bir planlama yapılmış ve bu sayede eczacılık eğitiminin temelleri atılmıştır. Mektepte verilen eczacılık eğitiminin yanı sıra 1842 tarihi itibarıyla ebelik dersleri de başlatılmıştır.

1842- 43 eğitim-öğretim döneminde tıbbiyeye talebe hazırlayan 3 senelik idadilerin mektebe ilavesiyle tıp ve cerrahi eğitiminin süresi yedi yıla çıkarılmıştır. 1847-48'de hazırlık eğitimi süresi 4, tıp ve cerrahi eğitimlerinin süresi 6 yıl olarak belirlenmiştir.

11 Ekim 1848 tarihinde Beyoğlu'nda çıkan yangın neticesinde mektebe ait bina yanmış ve derslere Hekimbaşı Abdülhak Efendi nezaretinde Humbarahane Kışlası'nda devam edilmiştir²⁴. 1866 yılında Demirkapı Kışlası'na nakl edilen mektep, 1873'te Mekteb-i Sultani binasına, 1876'da tekrar Demirkapı'ya taşınmış, mektebin idadi kısmı ise Kuleli'ye gönderilmiştir. Süreç içerisinde farklı binalarda faaliyete devam eden askeri tıbbiye²⁵, Haydarpaşa'da inşasına başlanılan ve 1903 yılında tamamlanan binasına nakl edilerek Alman usûlüne göre düzenlenen program doğrultusunda eğitim faaliyetlerine devam etmiştir²⁶.

3. Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahane

Ordunun hekim ihtiyacının karşılanması amacıyla eğitim veren Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye, bu alandaki ihtiyacı karşılamakla birlikte halkın sivil hekime olan ihtiyacı devam etmekte ve halk yabancı tabiplere yönelmeye mecbur hale gelmekteydi. Tıbbiye'de verilen eğitimin zorluğuna kullanılan dilin Fransızca olması

²³ Ülman, a.g.e., s. 25-26.

²⁴ Yıldırım, "Sağlık Tarihi", s. 262.

²⁵ Nil Sarı, "Mekteb-i Tıbbiyye", DİA, C. 29, s. 3-4.

²⁶ Rıza Tahsin, *Mirat-ı Mekteb-i Tıbbiye (I. Kitap)*, Kader Matbaası, İstanbul 1912, s. 109.

da eklenince mezun olabilen talebe sayısı da azalmaktaydı²⁷. Nitekim tüm bu sebeplerden hareketle 1866 yılında sivil tabip yetiştirmek üzere Türkçe eğitim veren bir tıbbiye ihdas edilerek Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahane olarak isimlendirilmiştir. Bu yeni mektepte eğitim dilinin Türkçe olması Askeri Tıbbiye'yi de etkilemiş ve 1870 yılında burada da Türkçe eğitime geçilmiştir.

Kuruluş itibariyle Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye bünyesinde faaliyete başlayan Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye, zamanla artan öğrenci sayısından hareketle Ahırkapı'daki binanın yetersiz hale gelmesiyle 1894 yılında Kadirga Meydanı'nda bulunan Menemenli Mustafa Paşa Konağı'na nakl edilmiştir²⁸.

Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'de hekim ve eczacı yetiştirmek üzere eğitim verilmiştir. Bu okul aynı zamanda Türkiye'de ilk sivil veteriner eğitimin başladığı yer olmuştur. Başlangıçta 5 yıllık olarak kurulan mektebin eğitim süresi 1872'de 6 yıla çıkarılmıştır. Mektebe olan rağbeti arttırmak için buraya kaydolacak talebeler askeri tıbbiyelilerin vermeye mecbur oldukları doktora sınavlarından muaf tutulmuş, zamanla artan öğrenci sayısından hareketle bu uygulama bir süre sonra kaldırılmıştır²⁹.

Resim 1³⁰

Haydarpaşa'da Yeniden İnşa Edilen Mekteb-i Tıbbiye-i Şahâne Binası

²⁷ Abdullah Yıldız, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Sivil ve Türkçe Tıp Eğitimine Geçiş", **Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası**, Sayı: 70 (3), Ankara 2017, s. 129-30.

²⁸ Ekrem Kadri Unat ve Mustafa Samastı, **Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye (Sivil Tıp Mektebi)**, İstanbul Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları, İstanbul 1990, s. 14.

²⁹ Unat ve Samastı, "**Tıbbiye-i Mülkiye**", s. 35.

³⁰ İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, **Yıldız Albümü**, nr. 90558.

II. Meşrutiyet dönemine kadar bu şekilde faaliyet göstermeye devam eden mektep, 1909 yılında Haydarpaşa’da inşası tamamlanan binaya nakledilmiş, askeri ve mülki tıbbiyeler tek çatı altında birleştirilmiştir. Bu tarihe dek kullanılan Menemenli Mustafa Paşa Konağı ise dişçi ve eczacı mektepleri ile fakültenin doğum kliniği olarak hizmet vermeye devam etmiştir³¹.

B. ŞAM MEKTEB-İ TIBBİYESİ’NDEN ÖNCE MISIR VE SURİYE’DE KURULAN TIP MEKTEPLERİ

XIX. yüzyıl, tıp alanında bu döneme dek kullanılan kavram ve yöntemlerin dönüşümü ile birlikte sistematik biçimde ilerleme kaydedilen bir sürece karşılık gelmektedir. Bu etkinin gözlemlendiği kurumlardan biri Mehmed Ali Paşa’nın Mısır valiliği esnasında bölgede açılan tıp mektebidir. Bu mektep, Osmanlı Devleti dâhilinde batı tarzı tıp eğitiminin verildiği ilk örnekler arasında yer almaktadır.

Aynı yüzyıl içerisinde bir taraftan resmi tıp eğitimi veren yeni düzene uygun kurumlar açılırken diğer taraftan misyonerlerin Osmanlı topraklarındaki faaliyetleri yeni bir boyut alarak hız kazanmıştır³². Bu noktada kutsal mekânlara yakınlığı, nispeten denetimden uzak bulunması ve geçiş güzergâhında yer alması nedeniyle Suriye misyonerler tarafından tercih edilen önemli bir merkez haline gelmiştir. Özellikle Amerikan ve Fransız misyonerlerin etki alanı haline gelen Suriye’de bu misyoner gruplar tarafından birçok mektep tesis edilmiştir. Misyonerlerin eğitim faaliyetlerini sağlık hizmetleri ile birleştirmesi ise yüklenen dini argümanların tesiri ile şekillenmiş, bölgede halkın ihtiyacına cevap verebilecek bir tıp okulunun eksikliğini fark eden misyonerler bu alana yönelmeyi tercih etmiştir. Nitekim İstanbul dışında resmi olarak açılan tek tıp mektebi olan Şam Mekteb-i Tıbbiyesi’nin kurulmasına kadar bölgede iki ayrı misyoner grup tarafından teşkil ve idare olunan iki tıp mektebi olduğu görülmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde Şam Mekteb-i Tıbbiyesi’nin kuruluşuna uzanan süreçte kısaca temas edilen Mısır ve Suriye’de tıp eğitimi veren kurumlar hakkında bilgi sunulacaktır.

³¹ Unat ve Samastı, **a.g.e.**, s. 14.

³² XIX. yüzyıl boyunca Katolik ve Protestan misyonerler tarafından girişilen eğitim kurumları açmaya yönelik teşebbüsler II. Abdülhamid döneminde yoğunlaşmıştır. Bu faaliyetlerin kontrol altına alınması adına 11.Ca.1304 (5 Şubat 1887) tarihinde Maarif Nizamnamesi’nin 129. Maddesinde taşralarda valilere, İstanbul’da Maarif Nezareti’ne verilen ruhsat verme yetkisi, irade alma zorunluluğu getirmek suretiyle tadil edilmiştir. Bkz. Mutlu, “**Misyoner**”, s. 143.

1. Mısır Tıp Mektebi

Modern manada hastahane kurulması ve tıp eğitimi verilmesi adına İstanbul dışında ilk girişimin Mısır'da başladığı söylenebilir. Mehmed Ali Paşa³³,nın Mısır valisi olduğu bu süreçte, Ordu Baştabibi olarak Mısır'a davet edilen Doktor Antoine Barthelemy Clot³⁴, 25 Ocak 1825 tarihinde ilk olarak Kahire yakınlarında bir semt olan Ebu-Zabal da bir askeri hastane tesis etmiştir. Kurulan eğitim hastanesinin tamamlayıcısı olarak 1827 yılında hastanenin yanında Mısır Tıp Mektebi inşa edilmiştir.

İdaresi Doktor Clot tarafından sağlanan mektebin kuruluş aşamasında, Avrupa dillerini bilen talebe bulmanın güçlüğü göz önüne alınarak eğitime Arapça olarak başlanmıştır³⁵. Mösyö Rafael ve Mösyö Anhuri adında iki mütercim vasıtasıyla dersler Fransızca ve İtalyanca'dan Arapça'ya tercüme edilmiş, ardından öğrenciler arasında sınıfbaşı öncülüğünde müzakere olunmuştur³⁶. Tercümanlar aynı zamanda tıp derslerine devam etmiş ve mektebin ilk talebeleri arasında yer almıştır³⁷. Yatılı olan ve 100 talebesi bulunan mektepte, eğitim süresi 4 yıldır. İdare usullerince, talebelerin hem derslere devamı hem de yatan hastaların günlük kontrollerinde bulunmaları mecburi tutulmuştur. Her ay sonunda o ay içinde görülen derslere yönelik yoklama sınavları, her sene Haziran ayında ise genel imtihanlar yapılmıştır.

³³ 1769/ 1770 Kavala doğumlu Mehmed Ali Paşa, Mısır'ı işgal eden Fransızlar'a karşı hazırlanan kuvvetler arasında Kavala'dan yola çıkarılan 300 askerden biri olarak 8 Mart 1801'de Mısır topraklarına ulaşmıştır. Aynı yıl Fransız kuvvetlerine karşı göstermiş olduğu başarıyı müteakip Mısır Valisi Mehmed Hüsrev Paşa tarafından binbaşılığa yükseltilmiş ve kısa süre sonra Mısır'daki Arnavut birliklerinin ikinci kumandanı olmuştur. Mısır topraklarının kontrolü noktasında Osmanlı ve Memlûkler arasında süren mücadeleyi kendi lehine çevirerek Mısır halkının da desteğini elde etmeyi başarmış ve 3 Temmuz 1805 tarihinde Babîâli tarafından Mısır Valiliğine getirilmiştir. İngilizlerin Mısır'ı terk etmesinin ardından uzun vadeli idari ve iktisadi reformlara başlayan Mehmed Ali Paşa, bölgede modern eğitim sisteminin kurulması adına da etkin rol oynamıştır. Avrupa'ya öğrenci gönderimi ile başlayan bu süreç, birçok eğitim kurumunun açılması ile devam etmiş modern usûl ve programlar uygulanır hale gelmiştir. 1827 senesinde açılan tıp mektebi de bu bağlamda şekillenen kurumlardan biridir. Muhammet Hanefi Kutluoğlu, "Kavalalı Mehmed Ali Paşa", *DİA*, C.25, s.62-65.

³⁴ 5 Kasım 1793 tarihinde Fransa'nın Grenoble kentinde doğan Anthony Barthelemy Clot, Napolyon ordusunda görevli yüksek rütbeli bir askerın oğlu olarak yetişmiştir. Babasının ordudan emekli olmasını mukabil yine babasının doktor arkadaşlarından olan Mösyö Sapey ile tanışması tıp kariyerinin de başlangıcı olmuştur. Mösyö Sapey'in asistanı olması ile başlayan bu süreç, Clot'un Marsilya da aldığı tıp eğitimi ile devam etmiştir. 1825 tarihinde dönemin Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın daveti ile Mısır'a gelişi ile birlikte bölgedeki tıp eğitimi ve kamu sağlığı alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Basil H. Aboul-Enein and William Puddy, "Contributions of Antoine Barthelemy Clot (1793-1868): A historiographical reflection of public health in Ottoman Egypt", *Journal of Medical Biography*, Sage Publishing, Volume 24, Issue 3, August 2016, s. 427-432.

³⁵ İhsanoğlu, "Suriye'de Sağlık", s. 30.

³⁶ Hasan Mahmud, "Mısır Mekteb-i Tıbbiyesi I", *Mecmûa-i Fünûn*, C. IV, Sayı: 40, s. 274.

³⁷ İhsanoğlu, "Suriye'de Sağlık", s. 30.

Mektepte sürdürülen eğitim, Vali Mehmed Ali Paşa tarafından da yakından takip edilmiştir. Öyle ki talebelerin burada aldıkları eğitimin desteklenmesi maksadıyla dört yılda bir Avrupa'ya öğrenci gönderimi fikri, valinin onayı ile uygulanmaya başlanmıştır³⁸. Bu bağlamda 1832 yılında Doktor Clot'un yetiştirmiş olduğu 12 talebe tıp tahsillerine devam etmeleri için Fransa'ya gönderilmiştir³⁹. Avrupa'ya giden talebelerin orada aldıkları eğitim de yakından takip edilmiş, Mehmed Ali Paşa her ay sonu talebelere o ay öğrendiklerine dair raporlar istemiştir. Mısır'a döndüklerinde ise onları huzurunda imtihan ettirmiştir⁴⁰. Eğitimlerini tamamlayarak Mısır'a dönen talebeler, Fransızca'dan Arapça'ya yaptıkları çeviriler yoluyla tıp literatürünün zenginleşmesine katkıda bulunmuştur. Bu sayede mektepte tıp eğitimi uzun bir süre daha Arap lisanı üzere yapılmaya devam edilmiş, ardından günümüz Mısır Tıp Fakültesi'nin de eğitim dili olan İngilizce'ye geçilmiştir.

Ebu-Zabal'de faaliyete başlayan Mısır Tıp Mektebi 1837 yılında⁴¹ yine Kahire'nin bir semti olan Kasr-el Ayn'daki yeni binasına nakl edilmiştir. Mektebe bağlı olacak şekilde bir hastahane, teşrihhane⁴², eczahane ve ilaç yapımında kullanılan bitkilerin yetiştirildiği nebatat bahçesi de inşa olunmuştur⁴³. Mevcudu 300 civarında olan mektebin talebelerinin büyük çoğunluğu Suriye, Arabistan ve Kuzey Afrika'dan gelenlerden oluşmuştur. Eğitim süresinin 5 yıl olarak belirlendiği mektepte⁴⁴, 1858'de bu süre 6 yıla çıkarılmıştır⁴⁵.

Mısır'ın Osmanlı hâkimiyetinde bulunduğu dönemde açılan bu kurum, Mısır'da modern tıp mesleğinin oluşumunda temel belirleyici olarak rol oynamış⁴⁶ ve günümüz Mısır Tıp Fakültesi'nin de temelini teşkil etmiştir.

2. Yabancı Devletler Tarafından Açılan Tıp Mektepleri

Mısır dışında Osmanlı Devleti'nce Şam'da kurulan tıp mektebinden önce bölgede Amerikan ve Fransız misyonerler tarafından açılmış olan iki tıp mektebi vardı. Bu mekteplerden ilki Amerikan misyonerler tarafından Beyrut'ta kurulan

³⁸ Mahmud, **a.g.m.**, s. 274.

³⁹ İhsanoğlu, **a.g.e.**, s. 30.

⁴⁰ Ergin, "**Maarif**", s. 528.

⁴¹ İhsanoğlu, **a.g.e.**, s. 30.

⁴² **Teşrihhane**: Otopsi salonu, anatomi dersi görülen yer. Bkz. Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, s. 1278.

⁴³ Hasan Mahmud, "Mısır Mekteb-i Tıbbiyesi II", **Mecmûa-i Fünûn**, C. IV, Sayı: 41, s. 193.

⁴⁴ İhsanoğlu, "**Suriye'de Sağlık**", s. 30.

⁴⁵ Mahmud, "**Mısır II**", s. 194.

⁴⁶ Yeşim Işıl Ülman, "**Galatasaray Tıbbiyesi**", s. 20.

Suriye Protestan Koleji'ne bağlı b6l6mlerden biri olan tıp okulu ydu. Okulun kısa s6rede g6stermiş olduğu başarı, Amerikan misyonerler ile rekabet halinde olan Fransız misyonerler tarafından da yakından takip edilmekteydi. 6yle ki Suriye Protestan Koleji'nin ağılış t6reninde kurucu m6d6r Daniel Bliss, kısa s6re sonra Fransızlar tarafından da bir okul açılmasına teşebb6s edileceğine işaret ederek, gerçekleştirilen t6renin bir değil iki 6niversitenin ağılış t6reni olduğunu s6ylemiřti⁴⁷. Nitekim Suriye Protestan Koleji'nin ağılışından 17 yıl sonra Fransızlar da Beyrut'ta bir tıp okulu teşkil edecekti.

a. Beyrut Amerikan Tıp ve Eczacılık Mektebi

Amerikan misyonerler arasında 6n plana çıkan iki cemiyetten biri olan American Board⁴⁸ içerisinde gerçekleştirilen toplantılar dahilinde 1860'ların başından itibaren oluşmaya başlayan d6ř6nsel altyapı⁴⁹ neticesinde Beyrut'ta bir okul açılması kararlaştırılmıştır. Nitekim Osmanlı makamlarınca "Medreset6'l K6lliye" olarak anılan Suriye Protestan Koleji, 1866 yılı sonbaharında Re'si Beyrut denilen mahalde kurularak, d6nemin Suriye Valisi Raşid Paşa'nın izni ile eğitime başlamıştır.

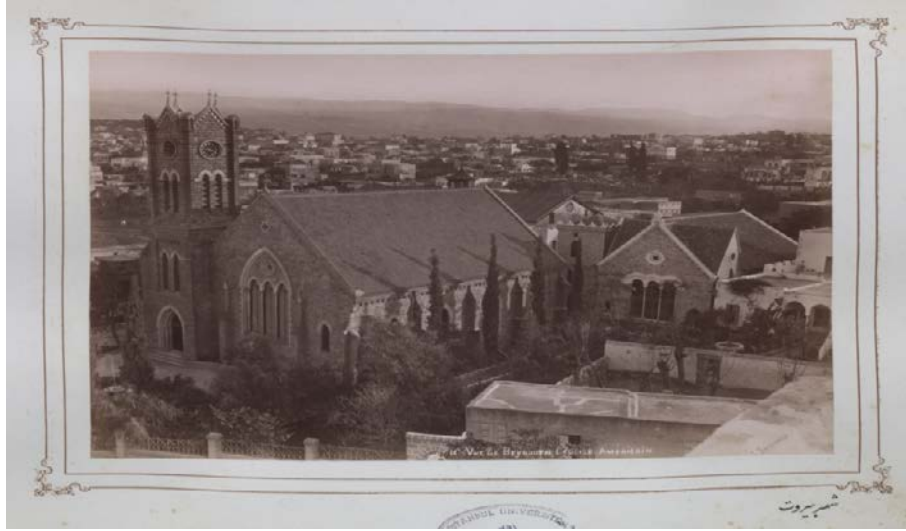
İdaresi Amerika'da bulunan bir heyet tarafından sağlanan kolejde tıp, eczacılık, ilmiye ve hazırlık b6l6mleri yer almıştır. İdadi ve 6li kısımların bir binada tıp kısmının ayrı bir dairede olduğu kolejde, tıp b6l6m6ne ait beş bin parçadan oluşan bir botanik m6zesi ve yaklaşık on bin cilt kitabı içine alan bir k6t6phane de oluřturulmuřtur⁵⁰.

⁴⁷ Adil Baktıaya, "Bir Diploma Sorunundan Bir Diplomatik Soruna: Beyrut St. Joseph Tıp Fak6ltesi Zemininde Osmanlı Devleti ile Fransa'nın Meşruiyet ve Prestij M6cadelesi", Nuran Yıldırım Armağan Kitabı, Betim Yayınları, İstanbul 2016, s. 488.

⁴⁸ şamil Mutlu, **Osmanlı Devleti'nde Misyoner Okulları**, G6kkubbe Yayınları, İstanbul 2005, s. 285-86.

⁴⁹ Fatma Elif Sorkun, **Suriye Protestan Koleji'nin (1866-1914) L6bnan'm K6lt6rel Hayatına Etkilerinin İncelenmesi**, Mimar Sinan G6zel Sanatlar 6niversitesi Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Y6ksek Lisans Tezi, İstanbul 2013, s. 28.

⁵⁰ BOA, Y. MTV., 73/67, s. 6b, 8.Ca.1310 (28 Kasım 1892), Leff 2.

Resim 2⁵¹
Suriye Protestan Koleji

Suriye Protestan Koleji'ne bağlı olarak kurulan tıp ve eczacılık mektebinde, tıp kısmının eğitim süresi dört yıl, eczacılık kısmının ise iki yıl olarak belirlenmiştir⁵². Mektebin öğretim kadrosunda tamamı Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'den tabiplik ruhsatnamesine sahip⁵³, ilahiyat eğitimi de almış tıp profesörleri yer almış, tıp ve eczacılık kısımlarında ilahiyat derslerine yer verilmemiştir⁵⁴. Mektepte görevli muallimlerin aylık maaşı 25 İngiliz lirası, Daniel Bliss'in maaşı ise aylık 40 İngiliz lirası olup maaşlar okul sandığından verilmekteydi⁵⁵.

Mektebe kaydolmak isteyen adaylarda birtakım şartlar aranmıştır. Bu şartlar, 15 yaşından küçük 25 yaşından büyük olmamak, kolejin âli kısmından mezun olmak ya da İngilizce bilmek kaydıyla diğer bir okuldan tıbbi ilimler diplomasına sahip olmak olarak sıralanabilir. Mektebe kabul şartları arasında İngilizce bilmek yer almasına rağmen başlangıçta bu koşulu sağlayacak talebe sayısının az olacağı dikkate alınarak tüm bölümlerde eğitime Arapça olarak başlanılmıştır. Tıp bölümünde 1887 yılında İngilizce eğitime geçilmiştir⁵⁶.

Kayıt şartlarını sağlayan her mezhepten talebenin kabul edildiği mektepte, talebelerin büyük çoğunluğu Şam ve Cebel-i Lübnanlılardan oluşmakla birlikte⁵⁷

⁵¹ İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, **Yıldız Albümü**, nr. 90791-2.

⁵² Şamil Mutlu, "Beyrut Vilayeti'nde Amerikan Misyoner Okulları ve Suriye Protestan Koleji", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, Sayı: 46, İstanbul 2007, s. 115.

⁵³ BOA, Y. MTV., 73/67, s. 4a, 8.Ca.1310 (28 Kasım 1892), Leff 2.

⁵⁴ Mutlu, **a.g.m.**, s. 110.

⁵⁵ BOA, Y. MTV., 73/67, s. 4a, 8.Ca.1310 (28 Kasım 1892), Leff 2.

⁵⁶ Mutlu, **"Suriye Protestan"**, s. 109.

⁵⁷ BOA, Y. MTV., 73/67, s. 6a, 8.Ca.1310 (28 Kasım 1892), Leff 2.

Hindistan, Çin ve Rusya'dan gelen talebeler de bulunmaktaydı⁵⁸. Talebelerin bir kısmı okul dışında ikamet ederken bir kısmı ise masrafları kendilerine ait olmak üzere mektepte kalabilirdi. Mektep idaresinin şartlarından olarak fes takmak zorunda olan talebeler, kıyafet konusunda ise serbestti.

Gündüz eğitimi veren mektepte, talebeler günde 6 saat ders alırdı⁵⁹. Her sene Ekim ayının ikinci haftasında başlayan eğitim dönemi, Temmuz ayının ikinci haftasına kadar devam ederdi⁶⁰. Eğitim süresi boyunca talebelerden senelik 10 Osmanlı lirası ders ücreti ve mezuniyeti müteakip de 5 Osmanlı lirası şahadetname ücreti tahsil edilirdi⁶¹. Şubat ortası ve Temmuz sonu olmak üzere, iki hafta boyunca mektep muallimlerinden oluşan bir heyet huzurunda sınıf geçme imtihanları yapılır ve bu imtihanlardan biri sözlü diğeri ise yazılı olarak gerçekleştirilirdi. İmtihan neticesinde başarılı olan talebeler o seneye mahsus şahadetname almaya hak kazanarak bir üst sınıfa geçirilirdi. Eğitim dönemini tamamlayarak mezuniyet aşamasına gelen talebeler için ise Ağustos ayı başında mezuniyet imtihanları yapılırdı⁶².

Talebelerin mezuniyet aşamasına gelebilmeleri için yalnızca eğitimi başarıyla tamamlamış olmaları yeterli değildi. Öyle ki Suriye Protestan Koleji'nin kuruluşunda müdür Daniel Bliss tarafından kimseye Protestanlığı benimsemesi adına baskı yapılmayacağı belirtilmiş olmakla birlikte⁶³ mezuniyet hakkı kazanabilmenin en önemli şartlarından biri mektepte yapılan dini toplantılara katılım göstermekti⁶⁴. Mektepte yatılı olarak kalan talebelerden Hristiyanların yanı sıra Müslümanlar da her gün, özellikle Pazar günleri sabah ve akşam yapılan bu toplantılara dâhil olmak zorundaydı. Bunun dışında mektep içerisinde yatılı kalsın ya da kalmasın tüm talebeler sabah dersten önce ve akşam dersten sonra günde iki defa kilisede yapılan ayinlerde hazır bulunmalıydı. Bu şartları yerine getirmeyen talebelerin cezası ise okuldan atılmaktı⁶⁵.

Mektepte eğitim alan talebelerin mecbur tutuldukları bu uygulama 1908

⁵⁸ Ahmed Şerif, "Beirut'ta Maarif-i Ecnebi Tesirat ve Netayici", **Sırat-ı Müstakim**, C. 6/139, 5.Ca.1329 (4 Mayıs 1911), s. 137.

⁵⁹ BOA, Y. MTV., 73/67, s. 6a, 8.Ca.1310 (28 Kasım 1892), Leff 2.

⁶⁰ BOA, Y. MTV., 73/67, s. 5a, 8.Ca.1310 (28 Kasım 1892), Leff 2.

⁶¹ BOA, Y. MTV., 73/67, s. 6a, 8.Ca.1310 (28 Kasım 1892), Leff 2.

⁶² BOA, Y. MTV., 73/67, s. 5a, 8.Ca.1310 (28 Kasım 1892), Leff 2.

⁶³ Sorkun, "**Lübnan'ın Kültürel Hayatı**", s. 29.

⁶⁴ BOA, Y. MTV., 73/67, s.8a, 8.Ca.1310 (28 Kasım 1892), Leff 2.

⁶⁵ Şerif, "**Maarif-i Ecnebi**", s. 135.

yılında yaşanan bir olayın ardından değerlendirmeye alınmış ve Müslüman talebelerin mektebe devamı bir şarta bağlanmıştır. Bu olay şu şekilde cereyan etmiştir. Mektebin kapanmasına 6 ay kala, bir Pazar gecesi ayini için Trablusşam'da bulunan Amerikan mektebinde görevli bir papaz Beyrut'a gelmiştir. Toplantı esnasında pek çok farklı konudan bahseden papaz, bir müddet sonra İslamiyet aleyhine konuşmalara ağırlık vermeye başlamıştır. Bu durum üzerine kilisede bulunan Müslüman talebeler ayaklanmış ve kiliseyi terk etmiş, mektebin kapanış sürecine kadar yapılan hiçbir ayine de katılmamıştır. Yaşanan bu olayların tesiriyle 1909 yılı eğitim dönemi başlangıcında Müslüman talebelerin velileri, çocuklarının mektebe devamlarının kilisede yapılan ayinlere katılımları şartıyla sağlanacağı hakkında yazılı olarak bilgilendirilmiştir. Nitekim bu karar neticesinde Müslüman talebelerden büyük çoğunluğu mektepten ayrılmıştır⁶⁶.

Osmanlı Devleti dâhilinde yer alan tıp okullarından mezun olan talebelerin denklığı, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de bulunan bir heyet huzurunda verilecek imtihanda başarılı olma koşuluna bağlanmıştır⁶⁷. Amerikan Tıp ve Eczacılık Mektebi'nin ilk mezunlarını vereceği 1870 yılında, Amerikan hükümeti okuldan verilen diplomaların Osmanlı Devleti tarafından tanınmasını istemiş; ancak bu talep reddedilmişti. Nitekim Osmanlı Devleti'nin öngördüğü düzenlemeye göre, mektep ikinci sınıf bir tıp mektebi hükmünde olup, talebeler buradan aldıkları diplomaları Mekteb-i Tıbbiye'ye verecek ve 5 adet doktora sınavına girecekti. Bu sınavlarda başarılı olanlara ise Osmanlı topraklarının her yerinde doktorluk yapma hakkı veren bir şahadetname verilecekti⁶⁸. Alınan bu karar gereğince Amerikan Tıp ve Eczacılık Mektebi'nden mezun talebelerin imtihanları bir müddet İstanbul'da yapılırken daha sonra İstanbul'dan imtihanlarda hazır bulunmak üzere gönderilen heyet huzurunda ve mektebin kendi binasında yapılmıştır⁶⁹. Bu sınavlarda başarılı olarak ruhsatname alan tabip ve eczacıların bir kısmı Suriye ve civarında ya da Mısır'da görev yaparken diğer bir kısmı ise Amerika'ya giderek mesleklerini orada icra etmiştir⁷⁰.

Amerikan Tıp ve Eczacılık Mektebi'nden 1871-1910 arasında 61 yıl boyunca büyük çoğunluğu Suriye ve Mısır ahalisinden olan 364 tabip, 195 eczacı diploma

⁶⁶ Şerif, **a.g.m.**, s. 136-137.

⁶⁷ Mutlu, "**Suriye Protestan**", s. 113.

⁶⁸ Baktaya, "**St. Joseph**", s. 493.

⁶⁹ Mutlu, "**Suriye Protestan**", s. 113.

⁷⁰ BOA, Y. MTV., 73/67, s. 6a, 8.Ca.1310 (28 Kasım 1892), Leff 2.

almıştır⁷¹.

Amerikalılar tarafından kurulmuş olan mektepte, ders programında yer alan bazı derslerin tatbiki için bir hastahaneye ihtiyaç hissedilmiş ve Almanya Ruhban Cemiyeti tarafından Beyrut'ta kurulmuş olan "Maryulna" isimli hastahane mektebin uygulama hastanesi olarak kullanılmıştır. Mektepte kayıtlı talebeler her gün 3 saatlik uygulamalı derslerini burada görmüştür. 65 yataklı bu hastanenin tahsisatı Almanya'dan gönderilmiş, idaresi ise Beyrut'ta bulunan Almanyalı 4 rahip tarafından yürütülmüştür. Hastaneye her mezhepten kadın, erkek ve çocuk hasta kabul edilerek ücretsiz tedavi edilmiştir⁷².

Beyrut'ta kurulan ilk tıp ve eczacılık mektebi olan bu kurum, verdiği başarılı eğitim sayesinde rağbet edilir hale gelmiş⁷³ ve Fransız misyonerlerin de bölgeye yönelerek burada bir tıp mektebi teşkil etmesinde etkili olmuştur⁷⁴.

b. Beyrut Fransız Tıp ve Eczacılık Mektebi

Beyrut'ta tıp ve eczacılık eğitimi veren bir diğer kurum St. Joseph olarak bilinen Fransız Tıp ve Eczacılık Mektebi'dir. Amerikan Tıp ve Eczacılık Mektebi'nden yaklaşık 17 yıl sonra 1883'te Beyrut'un Eşrefiyye Mahallesi'nde⁷⁵ izinsiz ve ruhsatsız olarak kurulan mektep⁷⁶, Osmanlı Devleti'nce 1901 yılında mevcudiyeti tanınan kurumlar arasında yer almıştır⁷⁷. 1884 yılında mektep için yeni bir bina inşa edilmiş⁷⁸, bu tarihten itibaren geniş amfiler, laboratuvarlar, muayenehaneler ve 10 bin kitaptan oluşan kütüphaneyi de içinde barındıran bu binada eğitime devam edilmiştir⁷⁹.

---

⁷¹ Stephen Penros, **That They May Have: Life the Story of the American University of Beirut 1866- 1941**, Newyork 1941, s.128.

⁷² BOA, Y. MTV., 73/67, s. 7a, 8.Ca.1310 (28 Kasım 1892), Leff 2.

⁷³ Selim Han Yeniucun, **Osmanlı Suriyesi'nde Bitmeyen Mücadele: Amerika'nın ve Misyonerlerinin Ortadoğu Macerasının Başlangıcı**, İlgı Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 119.

⁷⁴ Baktaya, "**St. Joseph**", s. 488.

⁷⁵ BOA, Y. MTV., 73/67, s. 1a, 8.Ca.1310 (28 Kasım 1892), Leff 2.

⁷⁶ Baktaya, "**St. Joseph**", s. 492.

⁷⁷ Mutlu, "**Misyoner**", s. 162.

⁷⁸ İhsanoğlu, "**Suriye'de Sağlık**", s. 33.

⁷⁹ BOA, Y. MTV., 73/67, s. 6b, 8.Ca.1310 (28 Kasım 1892), Leff 2.

Resim 3⁸⁰

Beyrut Fransız Tıp ve Eczacılık Mektebi

Fransa Maarif Nezareti tarafından maddi olarak desteklenen bu mektep yine buradan alınan talimatlar doğrultusunda, Cizvit papazları tarafından idare edilmiştir⁸¹. Mektebin öğretim kadrosu, yalnızca bir tanesi Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'den ruhsatnameye sahip ve büyük çoğunluğu Paris Tıp Fakültesi'nden mezun muallimlerden oluşmuştur. Muallimlerden her birinin senelik 12.000 frank tahsisatı vardı. Mektep müdürü Doktor Deborah'a Fransa Devleti tarafından ilave olarak senede iki taksit halinde 7.200 frank daha verilmekteydi. Mektepte görevli kadro maaşlarını Beyrut Fransa Konsolosluğu aracılığıyla almaktaydı⁸².

Eğitimin ücretli verildiği mektepte, talebelere dört taksit halinde senelik 140 frank ve diploma bedeli olarak da 100 frank tahsil edilirdi. Mektebe kaydolmak isteyen öğrencilerin birtakım şartları sağlamış olması beklenirdi. Öyle ki Beyrut'ta bulunan St. Joseph Mektebi'nden mezun ya da bu seviyede diğer bir mektepten tıbbi ilimler diplomasına sahip her mezhepten talebe mektebe kabul edilirdi. Gündüz eğitimi veren mektepte talebeler, günde 6 saat ders alırdı⁸³. Eğitim dili Fransızca olup⁸⁴, tıp bölümünde 3 yıl olarak başlayan tahsil müddeti 1886'da 4 yıla çıkarılmıştır⁸⁵. Her sene Eylül ayı itibariyle başlanan eğitime Haziran ayında son verilirdi. Sınıf geçme imtihanlarının yapılmadığı mektepte yalnızca son sınıf

⁸⁰ İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, **Yıldız Albümü**, nr. 779-44/164.

⁸¹ BOA, Y. MTV., 73/67, s. 2b, 8.Ca.1310 (28 Kasım 1892), Leff 2.

⁸² BOA, Y. MTV., 73/67, s. 3a, 8.Ca.1310 (28 Kasım 1892), Leff 2.

⁸³ BOA, Y. MTV., 73/67, s. 5b, 8.Ca.1310 (28 Kasım 1892), Leff 2.

⁸⁴ BOA, Y. MTV., 73/67, s. 4a, 8.Ca.1310 (28 Kasım 1892), Leff 2.

⁸⁵ Baktıaya, "**St. Joseph**", s. 492.

talebeleri imtihan olunurdu⁸⁶.

Tahsil müddetini tamamlayan talebelerin imtihanları, Kasım ve Mart ayları arasında Fransa'dan bu imtihanları yapmak üzere Beyrut'a gönderilen bir müfettiş huzurunda gerçekleştirilirdi. İmtihan olunan talebenin bir suale cevap verememesi halinde, bir yıl daha derslere ve hastaneye devamı zorunlu tutulurdu. Mektebin hangi milletten olduğuna bakılmaksızın tüm talebeleri, Cizvitlerin her türlü emrine itaate mecbur tutulurdu. Pazar günleri ve Yortu günü yapılan ayinlere katılım göstermeyen talebelerin mezun olması mümkün değildi⁸⁷.

Bitirme imtihanlarında başarılı olan talebelerin diplomaları Fransa Maarif Nezareti tarafından Paris Tıp Fakültesi namına düzenlenirdi. Talebelerin almış oldukları bu diplomalar, Fransa'da tabip muavini diplomalarına eş tutulduğundan Paris Tıp Fakültesi'nde imtihan olunanların, buradan diploma alanlar gibi muamele göreceği mektebin nizamnamesine de ilave edilmişti. Mezunların diplomalarının Osmanlı Devleti'nce geçerli sayılması için Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane huzurunda yapılacak 5 adet sınavı başarıyla vermesi gerekiyordu. Fakat Fransız Tıp ve Eczacılık Mektebi yönetimi, bu uygulamaya karşı bir süre direnecekti. Öyle ki 20 Kasım 1897'de Bernard Damiani isimli bir genç Lyon Tıp Fakültesi'ne ait bir diploma ile ruhsatname almak üzere Osmanlı makamlarına müracaat etmişti. Yapılan incelemede adayın Lyon'a hiç gitmediği fakat elindeki diplomanın orijinal olduğu anlaşılmıştı. Bu durum üzerine yapılan sorgulama sonucu Bernard Damiani'nin Beyrut Fransız Tıp ve Eczacılık Mektebi'nden mezun olduğu ve elindeki diplomanın da buradan kendisine verildiği tespit edilmişti. Mektep tarafından girilen bu sahtekârlığın fark edilmesinin ardından Fransız elçiliği uyarılmış ve durumun önüne geçilmişti⁸⁸. Bu olaydan birkaç gün sonra gelen istihbarat yoluyla, Fransız hükümetinin Fransız Tıp ve Eczacılık Mektebi'nden verilen diplomaların herhangi bir sınava tâbi olmaksızın kabulü için başvuruda bulunacağı öğrenilmiş ve böyle bir talep olursa arz edilmeden Bab-ı Ali'ce reddedilmesi irade buyrulmuştu⁸⁹. Yaşanan bu gelişmelerin ardından Fransız hükümeti, yeni bir talepte bulunacaktı. Bu talep, diploma geçerliliği için yapılacak sınavların Beyrut'ta yapılması ve her iki yılda bir sınav heyetine Osmanlı Hükümeti'nce seçilmiş kişilerin de katılması olacaktı. Osmanlı Devleti, bu talebe

⁸⁶ BOA, Y. MTV., 73/67, s. 5b, 8.Ca.1310 (28 Kasım 1892), Leff 2.

⁸⁷ BOA., BEO., 1352/101334, 11.Ra.1317 (20 Temmuz 1899), Leff 2.

⁸⁸ Baktaya, "St. Joseph", s. 496.

⁸⁹ BOA., Y.PRK.BŞK., 55/15, 14.B.1315 (9 Aralık 1897).

1898 tarihine kadar direnecek ve bu tarihten itibaren ise sınavlar Beyrut'ta yapılarak mektepten mezun talebeler aldıkları tasdikname ile Osmanlı topraklarında görev yapabilme hakkını resmen elde edecekti⁹⁰. Nitekim mektebin kuruluş tarihinden 1908 yılına kadar 315 tabip, 69 eczacı olmak üzere toplam 384 mezun verilmiştir⁹¹.

Fransız Tıp ve Eczacılık Mektebi için Beyrut'ta bir hastane de teşkil edilmiş, üçüncü ve dördüncü sınıflar haftada 3 saat uygulamalı derslerini bu hastanede tatbik etmiştir. Her mezhepten hastanın da kabul edildiği 80 yataklı bu hastanede ücretle tedavi olmak isteyenler için iki koğuş ayrılmıştır. Bunun yanı sıra mektep dâhilinde bulunan muayenehaneye tüm hastalar ücretsiz kabul edilmiş ve fakir olanların ilaçları da yine ücretsiz olarak tedarik edilmiştir⁹².

Fransızlar tarafından bölge halkının eğitim ihtiyacına cevap verme, Fransız kültürünün yayılmasına hizmet etme ve misyonerler arasındaki rekabet ortamında Katoliklerin elini güçlendirme inancıyla kurulan bu mektep⁹³, tüm bu dinamiklerden hareketle zaman içerisinde eğitim kalitesini yükselterek⁹⁴ rağbet edilen bir kurum halini almıştır.

C. OSMANLI DEVLETİ'NCE SURİYE'DE TIP MEKTEBİ AÇMA SEBEPLERİ VE HAZIRLIKLARI

Hatırlanacağı üzere Osmanlı toprakları dahilinde Mısır dışında resmi olarak açılan tıbbi eğitim kurumları devlet merkezi olan İstanbul'da bulunmaktaydı. Memalik-i Osmaniye toprakları göz önüne alındığında buradan mezun olan tabip ve eczacılar ise ihtiyacı karşılama noktasında yetersiz kalmaktaydı. Merkezden uzak vilayetlerde bu açığı farkedenden misyonerler, cazip hale getirdikleri eğitim kurumları yoluyla gayrimüslimlerin yanısıra Müslüman ahali tarafından da tercih edilir hale gelmekteydi. Nitekim bu durum vilayetlerde bulunan eğitim kurumlarının devlet eliyle arttırılmasında belirleyici rol oynamaktaydı⁹⁵. Bu bağlamda Osmanlı tabiplerinin sayısını arttırmak maksadıyla⁹⁶ resmi tıp eğitimi verecek yeni kurumların açılması gündeme gelmiş ve belli bazı vilayet merkezleri ön plana çıkmıştır.

⁹⁰ Baktaya, **a.g.m.**, s. 500.

⁹¹ İhsanoğlu, "**Suriye'de Sağlık**", s. 34.

⁹² BOA, Y. MTV., 73/67, s. 7a, 8.Ca.1310 (28 Kasım 1892), Leff 2.

⁹³ Baktaya, "**St. Joseph**", s. 491.

⁹⁴ Baktaya, **a.g.m.**, s. 492.

⁹⁵ Selçuk Akşin Somel, **Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908) İslamlaşma, Otokrasi ve Disiplin**, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 254.

⁹⁶ BOA., MF. MKT., 700/1, 11.R.1321 (7 Temmuz 1903), Leff 8.

Konunun değerlendirilmesi ve nihai olarak karara bağlanmasına uzanan süreçte devlet adamları tarafından sunulan raporlar hem böyle bir mektebin açılmasının getireceği faydaların anlaşılması hem de mektebin konumlandırılacağı yerin belirlenmesinde etkili olmuştur. Çalışmamızın bu bölümünde bahse konu olan lâyhalar ve bu lâyhaların tesiri ile oluşturulan komisyona dair bilgiler yer almaktadır.

1. Mektebin Açılması Hususunda Hazırlanan Lâyhalar

a. Suriye Maarif Müdürü Tarafından Kaleme Alınan Lâyhâ

Beyrut'ta yabancılar tarafından tesis ve idare olunan tıp mekteplerinin vermiş olduğu eğitime karşı devlet tarafından yapılması gerekenlere yönelik ilk öneri, Suriye Maarif Müdürü Halil Kemal Bey tarafından 1892 yılında sunulan lâyhada yer almaktadır. Suriye ve Lübnan dolaylarının çok yönlü incelendiği bu lâyhada maarif faaliyetlerine de yer verilmiş, bölgede yer alan bir ve ikinci dereceden yabancı eğitim kurumlarının sayısının devlet tarafından açılan kurumlara oranla fazlalığına dikkat çekilmiştir. Bu durumun etkilerini ortadan kaldırma adına birtakım düzenlemelere ihtiyaç olduğu belirtilerek, müstakil bir tıp mektebine temas edilmemekle birlikte Beyrut'ta yer alan mekteb-i idadi'nin lağvıyla yerine kurulacak mekteb-i sultanide bir tıp şubesi açılması önerilmiştir⁹⁷. Nitekim bir müddet sonra kaleme alınacak bir başka lâyhada doğrudan ve detaylı olarak ele alınacak olan, bölgede tıp eğitimi verecek bir kurumun gerekliliğine bu lâyhâ ile ilk işaretin yapıldığı söylenebilir.

b. Suriye Sıhhiye Müfettişliği Tarafından Kaleme Alınan Lâyhâ

Beyrut'ta bulunan yabancı tıp mektepleri ve bunlara karşı bir oluşum teşkili, Suriye Sıhhiye Müfettişliği tarafından kaleme alınan lâyhâ dolayısıyla 1892 yılı içerisinde tekrar gündeme gelmiştir. Suriye Maarif Müdürü tarafından sunulan lâyhadan farklı olarak bu lâyhâ, doğrudan Beyrut'ta Amerikalılar ve Fransızlar tarafından kurulan tıp mektepleri ile bunlara karşı açılması gerekli görülen bir tıp mektebine odaklanmıştır. Beyrut'ta yer alan her iki tıp mektebinin detaylı biçimde ele alındığı lâyhada, bu mekteplerin eğitim kadroları, ders programları, bina yapılanmaları, uygulamalı derslerin yapıldığı ve aynı zamanda bölge halkına ücretsiz

⁹⁷ BOA, Y.PRK.MYD., 11/98, s. 1a, 25.Ra.1310 (17 Ekim 1892).

tedavi imkânı sunan hastaneleri ve mektep talebelerinin katılımlarının zorunlu tutulduğu dini toplantılara yer verilmiştir. Tüm bunlardan hareketle faaliyetlerin yalnızca eğitimle sınırlı tutulmadığı ve buna karşılık bir tedbir olarak devlet eliyle Beyrut veyahut Şam’da bir tıp mektebi kurulmasının önemi üzerinde durulmuştur.

Teşkilî önerilen tıp mektebi için açılışı müteakip bir defaya mahsus 3.780 liranın sarfına ihtiyaç olduğu, senelik masraflarının ise 5.563 lira olacağı ifade edilmiştir⁹⁸. Lâyhânın son kısmında tesisi önerilen gündüzlü tıp mektebi ve 40 yataklık bir hastane için gerekli olan tüm gider kalemleri belirlenerek hesaplanmıştır. Bu bağlamda mektebin müdür ve muavini ile öğretim kadrosunda yer alması önerilen muallimleri ve maaşları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir⁹⁹:

TABLO I
Açılması Önerilen Tıp Mektebinin Müdür, Muavin ve
Öğretim Kadrosu’nun Maaşları

Görevi	Maaşı (kuruş)
Müdür	1.500
Müdür muavini	1.000
Emrâz-ı dâhiliyye muallimi	1.000
Emrâz-ı hariciyye muallimi	1.000
Tıp kanunu muallimi	1.000
Bakteriyoloji muallimi	1.000
Teşrih-i emrâz muallimi	1.000
Fenn-i kıbale muallimi	1.000
Müfredat-ı tıp muallimi	1.000
Hıfzû’s-sıhha muallimi	1.000
Emrâz-ı umumiye muallimi	1.000
Ameliyat-ı cerrâhiyye muallimi	1.000
Lisan-ı fransevi muallimi	1.000
İlm-i Ensar Muallimi	1.000
Teşrih-i Kısm-ı Sani Muallimi	1.000
İlm-i Hayvanat Muallimi	1.000

⁹⁸ BOA, Y. MTV., 73/67, s. 1a, 8.Ca.1310 (28 Kasım 1892).

⁹⁹ BOA, Y. MTV., 73/67, s. 2a-b, Tarihsiz.

Görevi	Maaşı (kuruş)
Fizyoloji Muallimi	1.000
Tahlilat-ı Kimyeviye Muallimi	1.000
Teşrih Kısm-ı Evvel Muallimi	1.000
İlm-i Nebahat Muallimi	1.000
Kimya-yı Uzvi ve Fenn-i İspençiyari Muallimi	1.000
Hikmet-i Tabiiye Muallimi	1.000
Kimya-yı Gayr-i Uzvi Muallimi	1.000
İlmu'l arz ve'l-maadın Muallimi	1.000
Toplam	24.500

Tablodaki veriler incelendiğinde mektebin müdür ve müdür muavinine ilaveten yirmi iki kişilik bir muallim kadrosu ve Beyrut'ta yer alan tıp mektepleri ile rekabet edebilecek içerikte bir programla eğitime başlamasının planlandığı görülmektedir. Muallimlere verilmesi öngörülen maaşların ise bölgede istihdamı teşvik edici seviyede tutulduğu ifade edilebilir. Mektepte görevlendirilmesi düşünülen bu kadronun yanı sıra mektep ve hastanede hizmet edecek diğer personel için de 12.740 kuruş bir bütçe çıkarılmış, hangi kadroda kaç kişi bulunacağı ve maaşının ne kadar olacağı hesaplanmıştır. Yapılan bu düzenlemeye göre mektep ve hastanede görev alması planlanan diğer personele ait bilgiler aşağıdaki gibidir¹⁰⁰:

TABLO II

Açılması Önerilen Mektep ve Hastanede Görev Alacak Personel

Görevi	Kişi Sayısı	Maaşı (kuruş)
Tahrirat başkâtibi	1	1.500
Muhasebe memuru	1	1000
Tahrirat kâtipleri	3	1.200
Kapıcı	1	400
Başmubassır	1	500
Mubassır	6	1.800
Hastalar ağası	1	400

¹⁰⁰ BOA, Y. MTV., 73/67, s. 1 b-2a, Tarihsiz, Leff 3.

Görevi	Kişi Sayısı	Maaşı (kuruş)
Aşçı	2	800
Cerrah	1	400
Ambarcı	1	200
Kapıcı	2	300
Baş eczacı	1	500
Eczacı	1	350
İkinci Eczacı	1	150
Hastane imamı	1	250
Berber	1	150
Onbaşı	2	240
Hademe	16	1.600
Çamaşırcı	2	200
Aşçı	2	500
Bahçıvan	2	300
Toplam	49	12.740

Gerek mektebin muallim kadrosu ve gerekse de mektep ile hastanede yer alacak personel göz önüne alındığında bölge halkının yabancılar tarafından açılan kurumlara olan temayüllerini önlemek üzere bir düzenleme yapıldığı görülmektedir. Verilecek eğitimin Beyrut'ta yer alan tıp mektepleriyle benzer seviyede tutulması tasarlanırken eğitim için gerekli olacak malzemeler de yine aynı dikkatle tespit edilmiştir. Bu bağlamda mektepte tedris olunacak tıp ve eczacılık derslerinde kullanılmak üzere gerekli malzemeler belirlenmiş ve bu malzemelerin temini için bir defaya mahsus olmak üzere 343.000 liraya ihtiyaç olduğu belirtilmiştir.

Mektebin uygulamalı derslerinin tatbiki ve bölge halkına ücretsiz tedavi sunmak maksadıyla kırk yataklık bir hastanenin de mekteple birlikte inşası tasarlanmıştır. Nitekim hastane için gerekli olabilecek tüm malzemelerin de hesaplanmasıyla, mektep ve hastanenin tüm giderlerinin yıllık toplamı 1.096.325 kuruş olarak belirlenmiştir¹⁰¹.

¹⁰¹ BOA, Y. MTV., 73/67, s. 2a-b, Tarihsiz, Leff 3.

c. Suriye ve Beyrut Ziraat Müfettişi Tarafından Kaleme

Alınan Lâyiha

Şam'da bir tıp mektebi açılmasına dair bir diğer lâyiha Suriye ve Beyrut Ziraat Müfettişi olarak görev yapan Ahmed Reşid Bey tarafından 1895 yılında kaleme alınmıştır. Bu lâyhada, Beyrut'ta bulunan yabancı tıp mekteplerine karşı devlet tarafından Beyrut veya diğer bir mahalde bir tıp mektebi teşkil edilmesinin her bakımdan faydalı olacağı belirtilmiştir. Konuya cevaben Maarif Nezareti tarafından kaleme alınan tezkirede şimdilik tıp mektebi açmaktansa idadi mekteplerin gelişimine çalışmanın daha faydalı olacağı ve bununla meşgul olduğu, bir tıp mektebi teşkiline dair masrafın karşılanmasına maarif bütçesinin yeterli olmadığı belirtilerek bu tasarının gerçekleştirilmesinin henüz vaktinin gelmediği ifade edilmiştir¹⁰².

d. Mirliva Hayreddin Paşa Tarafından Kaleme Alınan

Lâyiha

Bu konuya dair son lâyiha 1900 yılında, Beyrut Fransız Tıbbiyesi son sınıf talebesinin bitirme imtihanlarında yer alan heyet üyelerinden Mekteb-i Tıbbiye Emrâz-ı Hariciye muallimi Mirliva Hayreddin Paşa tarafından hazırlanmıştır. Bu lâyiha üzerine Mekâtib-i Askeriye-i Şahane Nezareti tarafından yazılan tezkirede, Mirliva Hayreddin Paşa'nın değerlendirmelerine yer verilmiştir. Lâyhada, Beyrut'ta bulunan Amerikan Tıp Okulu'ndan başka Fransızlar tarafından tesis ve idare olunan bir tıp mektebinin daha varlığından söz eden Mirliva Hayreddin Paşa, her iki mektebin de bölgenin tabip ihtiyacını fark ederek bundan istifade için her türlü çabayı sarf ettiklerini belirtmiştir. Bu mekteplerin idarelerinin Cizvit ve Protestanların elinde bulunmasından hareketle maksatlarının yalnızca tabip yetiştirmekle sınırlı tutulmadığına dikkat çekmiştir. İstanbul'da bulunan Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şahane ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahane'den yetişen tabiplerin halkın ihtiyacına karşılık verememesinden dolayı 5. Ordu-yu Hümayun merkezi olan Şam'da açılacak bir tıp mektebinin önemini vurgulamıştır¹⁰³. Nitekim bu tezkireye Sadaret'ten verilen cevapta Maarif Nezareti ile yapılan haberleşme üzerine böyle bir mektebin açılmasının sağlayacağı faydaların inkâr edilemez olduğu

¹⁰² BOA, BEO, 473/35410, 24.B.1312 (21 Ocak 1895), Leff 2.

¹⁰³ BOA., BEO., 1432/107400, 20.R.1317 (28 Ağustos 1899), Leff 2.

ancak Maarif bütçesinin hâlihazırdaki durumunun buna imkân sağlayacak bir halde bulunmadığı, gerekli tedbirlerin alınması durumunda mektebin teşkiline girişilebileceği bildirilmiştir¹⁰⁴.

Şam'da bir tıp mektebi açılması konusu Mirliya Hayreddin Paşa tarafından 1901 yılında yeniden gündeme getirilmiştir. Bu defa sunmuş olduğu lâyhada, bölgede yapımı devam eden demiryolu projesinin, Suriye vilayetinin merkezi olması hasebiyle önemli bir yer işgal eden Şam'ın değerini daha da arttıracaklarını belirtmiştir. Bölgeden yetişen kimselerin burada alacakları eğitim neticesinde yine bölgede görevlendirilmesinin pek çok yönden fayda sağlayacağını vurgulayarak Şam'da bir tıp mektebi tesisinin gerekliliğine tekrar işaret etmiştir¹⁰⁵.

2. Şam'da Tıp Mektebi'nin Teşkilî İçin Oluşturulan Komisyon

Şam'da bir tıp mektebi teşkiline dair devlet adamları tarafından sunulan lâyhalar neticesinde Beyrut'ta bulunan tıp mekteplerine karşı devlet tarafından bölgede kurulacak bir tıp mektebinin gerekliliği fark edilmiştir. Nitekim Sadaret'ten Maarif Nezareti'ne yazılan tezkirede, gerek Beyrut'ta bulunan tıp mekteplerinin tesiri ve gerekse de Osmanlı tabiplerine duyulan ihtiyaçtan hareketle Halep veya Şam'da bir tıp mektebi tesisinin zorunlu hale geldiği görülmektedir. Daha önceki yazışmalarda Maarif Nezareti'nin bütçesinin bir tıp mektebi ihdasına yeterli gelmeyeceği ifade edilmişti. Maarif Nezareti tarafından oluşturulan komisyonda bu konuya dair de bir takım öneriler sunulmuştur. Mektebin açılacağı mahalde bulunan askeri tabiplerden uygun olanların muallim sıfatıyla görevlendirilmesi, merkez ve taşra mekteplerine ait harcamalarda tasarrufa gidilmesi, buralarda fazla bulunan müstahdem ve müfettişlerin sınırlandırılması bu öneriler arasında sıralanabilir.

Söz konusu tezkirede, Şam veya Halep'te teşkil olunacak tıp mektebine ilaveten bir başka tıp mektebi daha önerilmiştir. Öyle ki İzmir veyahut Bursa'da açılacak tıp mektebinin masraflarının da İstanbul'da bulunan Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye talebesinin gündüzlü olarak Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'ye nakli neticesinde elde kalacak Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye bütçesi ile karşılanabileceği ifade olunmuştur. Tüm bu düşüncelerin neticeye bağlanması için ise Maarif Nezareti'nden bir komisyonun hemen teşkil edilmesi istenmiştir¹⁰⁶. Nitekim

¹⁰⁴ BOA., BEO., 1461/109256, 21.Za.1317 (23 Mart 1900), Leff 1.

¹⁰⁵ Suriye, nr. 1794, 27.N.1318 (18 Ocak 1901), s.1.

¹⁰⁶ BOA., BEO., 2010/150730, 1.Z.1320 (1 Mart 1903).

Mekâtib-i İbtidaiye, Mekâtib-i Rüşdiye ve Mekâtib-i İdadiye müdürleri, muhasebeci ve mektupçudan müteşekkil bir komisyon oluşturulmuş ve konu değerlendirmeye alınmıştır.

Yapılan değerlendirmeler neticesinde komisyon tarafından bir mazbata hazırlanmıştır. İlk olarak, Beyrut'taki tıp mektepleri ve diğer tüm yabancı mekteplerin durumuna daha evvel Maarif Nezareti tarafından dikkat çekildiği ve Suriye, Bağdat ya da Erzurum'da bir tıp mektebinin açılması hususunun ifade edildiği ancak buna dair bir cevap verilmediğinden icraata girişilemediği belirtilmiştir.

Komisyon tarafından ele alınan bir diğer konu Şam'da açılması tasarlanan tıp mektebi ve mektepteki uygulamalı derslerin tatbiki için gerekli olan seririyat hastanesi olmuştur. Bu kurumlar için İstanbul'daki Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'den hareketle bir masraf kalemi çıkarılmıştır. Buna göre İstanbul'daki tıp mektebi ile yüz yataklık hastanesinin masrafının senelik 650.000 kûşür kuruşken, taşrada bulunan bir mektepte vazife alacak muallimlerin fedakârlıkları nispetinde bu miktarın artacağı ve senelik masrafın 800.000 kuruşu bulacağı ifade edilmiştir. İnşası tasarlanan mektep binası için tahminen 1.000.000 kuruş, mektebe bağlı olacak hastanenin inşası için 500.000 kuruş, mektep ve hastahanedeki kullanılacak aletler için 1.500.000 kuruş olmak üzere toplam masrafın 3.000.000 kuruş tutacağı belirtilmiştir¹⁰⁷.

Maarif Nezareti'nin hâlihazırdaki bütçesinin bu masrafı karşılayacak durumda olmamasından hareketle bazı gelir kalemlerinin buraya aktarılması önerilmiştir. Darü'l-hayr masrafı için ayrılan Dersaadet zebhiyye¹⁰⁸ vergisi ve bölgede bulunan ibtidai mektepler masrafı için kullanılmak üzere Rumeli Vilayetinden alınan zebhiyye vergisi dışında Girit muhacirin-i muhtacinine tahsis edilen zebhiyye vergisi bu kaynaklar arasında gösterilmiştir. Hüdavendigâr, Trabzon, Beyrut, Halep, Bağdat, Aydın, Suriye ve Adana vilayet merkezlerinden alınmakta olan bu verginin senelik 567 bin 692 kuruşa ulaştığı ve eğer aynı vergi Cezayir-i Bahr-i Sefid, Konya, Ankara, Kastamonu, Sivas, Van, Diyarbakır ve Mamuratü'l-aziz vilayetlerinden de alınacak olursa senelik toplamın 1.900.000 kuruş tutacağı belirtilmiştir. Elde edilecek bu gelirin 800.000 kuruşunun daimi masraflara, 20.000 kuruşunun mektep için müstakil bir bina inşa olununcaya dek tutulacak binanın kira bedeline, 180.000

¹⁰⁷ BOA., İ. MF., 9/2, s.1a, 29.Z.1320 (29 Mart 1903), Leff 3.

¹⁰⁸ **Zebhiyye:** Kasaplardan kestikleri hayvanlar için alınan vergi. Bkz. Devellioğlu, "Lûgat", s.1368.

kuruşunun Girit muhacirinine, 1.000.000 kuruşunun ise inşaat bitene kadar inşa ve tesisat masraflarına aktarılması tasarlanmıştır. Yapılan bu hesaplama ile birlikte inşası düşünülen mektep ve hastanenin üç yıl içinde tamamlanabileceği öngörülmüş, bu süre nihayetinde elde kalacak 1.100.000 kuruşun sarfı ile de İzmir, Bağdat, Bursa ya da diğer bir mahalde yeni bir tıp mektebi teşkil edilebileceği sonucuna varılmıştır¹⁰⁹.

Bu değerlendirmeleri içeren ve Maarif Nezareti tarafından oluşturulan özel komisyonca hazırlanan mazbata, Maarif Nezareti tarafından Meclis-i Mahsus-ı Vükela'ya sunulmuştur¹¹⁰. Burada yapılan görüşmelerin akabinde Sadaret'e havale edilerek¹¹¹ aynı gün padişaha arz olunmuş ve Şam'da âli mekteplerden olmak üzere¹¹² bir tıp mektebi teşkiline dair irade çıkmıştır¹¹³. Şam'da kurulması irade buyrulan tıp mektebinin inşa edileceği yer ise Şam Hamidiye Gureba Hastahanesi'nin bahçesi olarak belirlenmiştir¹¹⁴.

---

¹⁰⁹ BOA., İ. MF., 9/2, s.2b, 29.Z.1320 (29 Mart 1903), Leff 3.

¹¹⁰ BOA., İ. MF., 9/2, 2.M.1321 (31 Mart 1903), Leff 2.

¹¹¹ BOA., İ. MF., 9/2, 10.M.1321 (8 Nisan 1903), Leff 4.

¹¹² BOA., MF. MKT., 825/71, 13.Z.1322 (18 Şubat 1905), Leff 2.

¹¹³ BOA., İ. MF., 9/2, 18.M.1321 (16 Nisan 1903), Leff 5.

¹¹⁴ BOA., İ. HUS., 106/7, 3.Ra.1321 (30 Mayıs 1903).

İKİNCİ BÖLÜM

ŞAM MEKTEB-İ TIBBİYESİ

KURULUŞ-TEŞKİLAT- İŞLEYİŞ (1903-1908)

Şam'da bir tıp mektebi kurulmasına yol açan sebepler ve kuruluş iradesi ilk bölümde ifade edilmişti. Mektebin kuruluş kararının alınmasının ardından harekete geçen Maarif Nezareti'nin bütçesinin yetersizliği dolayısıyla masrafların temini için farklı kaynaklar aranmıştı¹. Maliye Hazinesi'nden Maarif Nezareti tahsisatına ilave yapılması düşünülmüşse de nihai olarak mektebin masraflarının zebhiyye rüsûmundan karşılanması karara bağlanmıştır².

Bu noktada Darü'l-hayr masrafına karşılık alınmakta olan Dersaadet zebhiyye rüsûmu ile Rumeli'de bulunan ibtidai mektepler masrafına terk olunan Rumeli Vilayat-ı Şahanesi zebhiyye rüsûmu bu kapsamın dışında tutulmuştur. Girit Ahali-i İslamiyesi muhtacini namıyla Anadolu vilayetlerinin bazılarında alınmakta olan zebhiyye rüsûmu diğer bazı vilayeti de içine alır hale getirilmiştir³. Alınan vergi kapsamında mandadan 5, sığırdan 3, koyundan 1, keçiden 30, kuzu ile oğlaktan 8 ve deveden 5 para vergi alınacağı belirtilmiştir⁴. İhale suretiyle⁵ ve 20 Mayıs 1903 itibariyle tahsil edilmeye başlanılan bu vergi, Maarif idarelerine teslim olunup gerekli tüm işlemler yine bu idarelerce yapılırken 1904 senesi başından itibaren bu işlemler ilgili vilayetlerin Ziraat Bankası şubelerince gerçekleştirilmiştir⁶.

A. MEKTEBİN KURULMASI

1. Bina Seçimi

Mektebin kuruluşu kararlaştırılıp finansmanı tespit edildikten sonra sıra mektebin Şam Hamidiye Hastahanesi bahçesindeki müstakil binası⁷ inşa edilinceye kadar kullanılacak yerin seçimine gelmiş, eğitime bir an evvel başlanması adına mektep olarak kullanılabilir bir hane arayışına girilmiştir. Bu maksadı temin için

¹ BOA., MF. MKT., 495/1, 19. Za.1317 (21 Mart 1900).

² BOA., BEO., 2118/158841, 26.Ra.1321 (22 Haziran 1903), Leff 3.

³ BOA., İ. MF., 2.M.1321 (31 Mart 1903), Leff 2.

⁴ BOA., BEO., 2077/155770, 26.S.1321 (24 Mayıs 1903),Leff 2.

⁵ BOA., MF. MKT., 724/5, 6.Ra.1321 (2 Haziran 1903),Leff 1.

⁶ BOA., MF. MKT., 804/62, 13.C.1322 (25 Ağustos 1904).

⁷ BOA., İ. HUS., 106/7, 3.Ra.1321 (30 Mayıs 1903). Mektebin uygulama hastahanesi olarak tahsis edilen Şam Hamidiye Gureba Hastahanesi hakkında bir sonraki bölümde tafsilatlı bilgi verilecektir.

Şam'da Salihye caddesinde ve boş halde olan büyük otelin kiralınması düşünölmüş, mülkün Dersaadet'teki sahipleri ile görüşölmüşse de bu binanın mektep olarak kullanılmasından daha sonra vazgeçilmiştir⁸. Nitekim mektebin tedrisata başlayacağı bina olarak yine Salihye caddesinde bulunan Komiser Ahmet Efendi Konağı⁹, senelik bedeli 12.330 kuruş olmak suretiyle kiralınmıştır. Konağın eğitime hazır hale getirilmesi için 1.266 kuruş sarf edilerek bir takım onarımlar yapılmıştır.

Vakit kaybetmeksizin faaliyete geçilmesi adına bu küçük konak kiralınmış olsa da yeni sınıfların teşkili ile binanın yeterli gelmeyeceği farkedilmesi üzerine mektep müdüriyeti tarafından daha uygun bir binanın araştırılarak kiralınmasının gerekliliği ifade edilmiştir¹⁰. Bu talep üzerine mektep için kiralanan konağın az ilerisinde bulunan ve büyük bir bahçe içinde yer alan Ziver Paşa Konağı, bahçesinin gelecek sene programında yer alan nebatat dersinin tatbikatı için elverişli olması da göz önüne alınarak Vali Nazım Paşa'nın gayretleri ile kiralınmış ve mektep bu binaya nakledilmiştir. Mektebin ilk binası olan küçük konak ise Hamidiye-Hicaz Demiryolu İşletme Kumpanyası'na devrolunmuştur¹¹.

Resim 4¹²

Şam Mekteb-i Tıbbiyesi İçin Kiralanan Ziver Paşa Konağı

Mektep olarak kullanılmaya başlanılan Ziver Paşa Konağı, iki katlı olup üst

⁸ BOA., BEO., 2118/158841, 27.Ra.1321 (23 Haziran 1903), Leff 2.

⁹ Atasoy, "Şam Tıbbiye", s. 6; Nermin Ersoy, **İzmitli Bir Tıbbiye Hocası: Feyzullah İzmidî (1845, İzmit – 24 Ekim 1923, İstanbul)**, Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, Kocaeli 2015, s. 1472.

¹⁰ BOA., MF. ALY., 11/61, 8.L.1321 (28 Aralık 1903).

¹¹ BOA., MF. ALY., 11/64, 10.L.1321 (30 Aralık 1903).

¹² İhsanoğlu, "Suriye'de Sağlık", Ek 25.

katında üçü büyük ve dördü küçük olmak üzere yedi oda bulunmaktadır ki büyük odalardan biri ikinci sene dershanesi, biri müze, diğeri ise hikmethane; küçük odalardan biri müdüriyet odası, biri muallim odası, kalan iki odadan biri tıp sınıfı, diğeri ise eczacı sınıfı olarak ayrılmıştır. Mektebin alt katında bulunan iki büyük ve dört küçük odadan büyük olanlardan biri birinci sınıf dershanesi, diğeri kimyahane; küçüklerden biri muhasebe ve tahrirat odası, biri mubassır odası olarak belirlenmiş, diğeri odalar ise hademelerin kullanımına tahsis edilmiştir.

Mektebin nebatat bahçesinin güneyinde hamam, doğusunda matbah, kuzeyinde ahır ve bir bahçıvan odası yer almaktadır. Bu binalardan hamam depo, matbah teşrihhane, bahçıvan odası nebatat için laboratuvar ve ahır ise diğeri bazı eşyaların muhafazası için ikinci bir depo olarak kullanılmıştır¹³.

Mektep faaliyete devam ederken, artan öğrenci sayısı yeni bir binaya geçişi zorunlu hale getirmeye başlamıştır. 1905 yılı itibariyle mektebin müstakil binasının inşası henüz başlamamış olduğundan farklı alternatifler değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Salihye Caddesi'nde Vali Nazım Paşa tarafından inşa edilmiş olan ve ikamet ettiği konağın¹⁴, mektebe tahsisi gündeme gelmiştir. Yapılan inceleme neticesinde bu konağın mektep olarak inşa edilmemiş olmasından dolayı odalarının dar olduğu ve yalnızca müzehane ya da memur odalarına dönüştürülebileceği ifade edilmiştir. Ayrıca tıp mektebine kayıtlı talebeler için en önemli şeylerden birinin hastahaneye yakınlık olduğu vurgulanarak, Nazım Paşa'ya ait bu konağın mektebe seririyat hastahanesi olarak bağlanan Hamidiye Gureba Hastahanesi'ne 1 saat uzaklıkta olduğu anlaşılmıştır. Konağın bulunduğu yerde su bulunmadığı, Nazım Paşa tarafından getirilen büyük buhar makinesi ile bu ihtiyacın temin edilmeye çalışıldığı ve yalnızca su masrafının aylık 600 kuruşu bulacak olması da konağın mektep için uygun olmadığını işaret eden durumlar olarak gösterilmiştir¹⁵. Nitekim Vali Nazım Paşa'ya ait konak tüm gerekçelerden hareketle mektep haline dönüştürülmemiş ve mektebin müstakil binasına geçişine dek Ziver Paşa Konağı'nda eğitime devam edilmiştir¹⁶.

¹³ BOA., MF. MKT., 860/60, 24.R.1323 (28 Haziran 1905), Leff 3.

¹⁴ Vali Nazım Paşa tarafından inşa ettirilen konak için bkz. EK 1.

¹⁵ BOA., MF.MKT., 912/51, 6.N.1323 (4 Kasım 1905), Leff 1.

¹⁶ Mektep olarak kullanılan Ziver Paşa Konağı'nın tramvay güzergâhında yer almasından hareketle mektebe uzak mesafeden gelen talebelerin yaşadıkları sıkıntıyı önlemek amacıyla tramvaylardan aylık abonman almak suretiyle istifadelerine imkân sağlanmıştır. BOA., MF. MKT., 1152/32, 5.B.1328 (13 Temmuz 1910).

2. Resmen Kuruluşu

Mektep için kiralanan konağın faaliyete hazır hale getirilmesinin ardından mektebin açılışı için padişahın onayına başvurulmuştur. Verilen onayla birlikte Sultan Abdülhamid'in cülûs yıldönümü olan 31 Ağustos 1903 tarihinde açılışı gerçekleştirilen Şam Mekteb-i Tıbbiyesi¹⁷, 5 Ekim 1903 tarihinde yapılan ikinci bir törenle ise tedrisata başlamıştır¹⁸.

B. MEKTEBİN İDARİ VE EĞİTİM KADROSU

1. İdari Kadro

Mektebin kuruluş kararının ardından, açılışı temin etmek ve ileride kendisine bir de muallimlik verilmek üzere uygun birinin tayin edilmesi kararlaştırılmıştır¹⁹. Bu maksatla ilk olarak Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahane'den birincilikle mezun olan Konya Sıhhiye Müfettişi Zeki Ziya Bey'in ismi ön plana çıkmış, kendisinin 4.500 kuruş maaşla bu göreve getirilmesi düşünülmüştür. Böyle önemli bir vazifeye görevlendirilecek birinin mektep idaresi noktasında yeterli tecrübeye sahip olması zaruri görülmüş ve Zeki Ziya Bey'le alakalı bu hususun göz önüne alınarak nihai kararın verilmesi istenmiştir²⁰. Yapılan değerlendirme neticesinde 26 yaşındaki Zeki Ziya Bey'in mezuniyetinin ardından Konya Belediye tababetinde ve sonrasında Trabzon Vilayeti 1. tababetinde görevlendirildiği, bir sene evvel de Konya Sıhhiye Müfettişliğine tayin edildiği anlaşılmıştır. Şimdiye kadar muallimlik ya da müdüriyet gibi bir vazifeye görevlendirilmediği anlaşılan Zeki Ziya Bey'in mektep müdürlüğüne atanması uygun bulunmamıştır²¹.

Mektebin kararlaştırılan tarihte açılması için vakit geçirmeksizin yeni bir isim arayışına girişilmiştir. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane muallimlerinden olup o sıralarda Şam'da ortaya çıkan kolera salgını ile mücadele için bölgede bulunan Şam Heyeti Sıhhiye Reisi²² Ferik Feyzi Paşa²³ bu vazife için uygun görülmüş, mektebin açılış ve

¹⁷ **Atatürk Kitaplığı Koleksiyonu**, Belediye Müteferrik Evrakı, nr. 48968, 8.C.1321 (1 Eylül 1903).

¹⁸ Atasoy, “**Şam Tıbbiye**”, s.6.

¹⁹ **Servet-i Fünûn**, nr. 1853, 14.Ca.1321 (8 Ağustos 1903), s.2.

²⁰ BOA., BEO., 2128/159586, 6.Ca.1321 (31 Temmuz 1903), Leff 1.

²¹ BOA., BEO., 2159/161889, 21.Ca.1321 (15 Ağustos 1903), Leff 1.

²² BOA., İ. DH., 1419/7, 4.Z.1321 (21 Şubat 1904), Leff 4; İ. SH., 4/14, 29.R.1321 (25 Temmuz 1903).

²³ 1842 (1257) İzmit doğumlu olan Feyzi Paşa, ilk ve orta öğrenimini İzmit'te, lise tahsilini ise Şehzadebaşı'nda tamamlamıştır. 1860 (1276) yılında Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'ye başlamış ve 27 Haziran 1871'de birincilikle ve tabip yüzbaşı rütbesiyle mezun olmuştur. İlk olarak Haydarpaşa Askeri Hastahanesi'ne muavin tabip olarak atanmış, burada göstermiş olduğu başarı neticesinde

geçici olarak ders nezaretini temin maksadıyla²⁴ 2.500 kuruş vekâlet maaşı ile görevlendirilmiştir²⁵. Ardından mektebin idari kadrosunda yer alacak diğer isimlerin tayini gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda mektebin kuruluş aşamasında idare heyetini oluşturan kadro şu şekildedir²⁶:

yurtdışına gönderilmesi düşünülen isimler arasında yer alarak 3 Şubat 1873'te Paris'e gönderilmiştir. Burada da üstün başarı ile eğitimine devam eden Feyzi Paşa, İstanbul'a dönüşünü müteakip Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Emraz-ı Dahiliyye muallimliğine getirilmiştir. 24 Ocak 1877'de binbaşılığa terfi ederek, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'ye Seririyat-ı Dahiliyye Muallim Muavini olarak atanmıştır. Bir sene sonra aynı mektepte Seririyat-ı Dahiliyye Muallimliği'ne yükseltilmiştir. Muallimlik vazifesinin yanı sıra 1878'de İstanbul'da ortaya çıkan tifüs salgınında Gülhane Hastahanesi'nde ve Kadın Muhacir Hastahanesi'nde görevlendirilmiş, göstermiş olduğu gayret ve başarı neticesinde bir derece terfi ile taltif edilmiştir. Ardından İzmir ve Adapazarı'nda çıkan salgınlarla mücadele etmek için görevlendirilen Feyzi Paşa, tüm bu görevleri de başarı ile tamamlamış ve çeşitli terfi ve madalyalarla ödüllendirilmiştir. 1914 yılında yazmış olduğu İlm-i Emrâz-ı Dahiliyye (2 Cilt), Usûl-i Teşhis-i Marâzi ve Maraz-ı Mergazi isimli kitaplar ile yaptığı çevireler dolayısıyla birinci dereceden Maarif Nişanı ile taltif edilmiştir. 1890 senesinde Almanya'da verem hastalığına dair ilacın keşfi ile bu ilacın etkisine yönelik incelemede bulunmak üzere Almanya'ya gönderilen heyet üyeleri arasında yer alan Feyzi Paşa, buradaki çalışmaları neticesinde mirlivalığa yükseltilmiştir. Karadağ Prensi'ni tedavi etmek üzere Çetine'ye davet edilen Feyzi Paşa, yurda dönüşünün ardından Ferikliğe terfi ettirilerek, Altın Liyakat Madalyası ile ödüllendirilmiştir. Feyzi Paşa'nın, Mehmet Ali Paşa'nın kerimesi Zeynep Kamil'in özel hekimliğini yaptığı da bilinmektedir. 18 Mayıs 1890 tarihinde yaşını gerekçe göstererek emeklilik talep eden Feyzi Paşa, 24 Mayıs 1910'da 6566 kuruş maaşla emekliliğe ayrılmıştır. Emekliliğinden 13 sene sonra 24 Ekim 1923 Çarşamba günü, İstanbul Fevziye Caddesi'nde bulunan hanesinde yaşamını yitirmiştir. Ersoy, "İzmidî", s. 1469-1476.

²⁴ BOA., BEO., 2152/161337, 1.C.1321 (25 Ağustos 1903), Leff 2.

²⁵ BOA., MF. ALY., 11/45, 26.B.1321 (18 Ekim 1903).

²⁶ Mektebin kuruluş aşamasındaki idari kadrosu belirtilen vesikalar incelenmek suretiyle tespit edilmiştir: BOA., İ. MF., 9/39, 24.B.1321 (16 Ekim 1903), leff 4, MF.ALY., 41/1, 25.B.1321 (17 Ekim 1903), MF. ALY., 11/43, 30.B.1321 (22 Ekim 1903), MF. ALY., 11/47, 3.Ş.1321 (25 Ekim 1903), MF. ALY., 11/59, 19.N.1321 (9 Aralık 1903), MF. ALY., 11/73, 27.Z.1321 (15 Mart 1904), MF. ALY., 11/85, 28.Z.1321 (16 Mart 1904), Atasoy, **a.g.e.**, s. 9.

TABLO III**Şam Mekteb-i Tıbbiyesi 1903 Senesi İdari Kadrosu**

Görevi	Adı
Mekteb Müdürü	Memduh Bey ²⁷
Kâtib	Ali Efendi ²⁸
Cerrah	Zeki Efendi ²⁹
Eczacı	Ethem Efendi ³⁰
Kütüphane Memuru	Mehmed Emin Efendi
Müze Memuru	İbrahim Fikri Efendi
Muhasebe Memuru	Vasıl el- Müeyyed Bey ³¹
Ser-mubassır	Necati Bey
Mubassır	Rıza Efendi
İmam	1 kişi
Hademe	12 kişi

Mektebin idari kadrosu içerisinde gösterilen ve mektepte görevli 12 hademenin mektebin açıldığı tarihi itibariyle aynı anda atamaları yapılmamış, süreç

²⁷ Mektebin kurucu müdürü olan Feyzi Paşa'nın İstanbul'a dönmesinin ardından bu göreve tayin edilen Memduh Bey, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'den mezun olduktan sonra Fenn-i Vilade'de tecrübe kazanmak üzere Paris'e gönderilmiştir. Burada tahsilini tamamlayarak İstanbul'a dönmüş ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'ye Fenn-i Kibale Muallim Muavini olarak tayin edilmiştir. Türkçe, Fransızca ve Arapça'ya olan hâkimiyeti de göz önüne alınarak (İ.MF., 9/39, 8.B.1321 (30 Eylül 1903) 3.500 kuruş maaşla Şam Mekteb-i Tıbbiyesi-i Mülkiyesi müdürü olarak atanmıştır.[İ.MF., 9/39, 19.B.1321 (11 Ekim 1903)].

²⁸ Mektebin kuruluş aşamasında Katib olarak tayin edilen Ali Efendi'nin görevden azl edilerek Mısır'a gidişinin ardından bu göreve 1.000 kuruş maaşla Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye Evrak Mukayyidlerinden Tevfik Efendi'nin tayini düşünülmüşse de (BEO., 2196/16480, 25.B.1321 (17 Ekim 1903) bu gerçekleşmemiş ve 500 kuruş maaşla Kazım Efendi görevlendirilmiştir (MF.ALY., 41/1, 25.B.1321 (17 Ekim 1903). Yaklaşık 3 ay kadar mektep kâtibliğinde bulunan Kazım Efendi'nin görevden ayrılmasıyla yerine Mehmed Emin Efendi getirilmiştir [MF. ALY. 11/60, 20.N.1321 (10 Aralık 1903)].

²⁹ Zeki Efendi'nin cerrah olarak atanması uygun görülürse de bu kadronun mektep bütçesinde karşılığı bulunmadığından müdür Memduh Bey ile konu değerlendirmeye alınmıştır. Mektep için yapılacak müstakil bina için seçilen mahallin Hamidiye Gureba Hastahanesi arsası olmasından hareketle hastanede eczacı bulunacağı, daha evvel tayini kararlaştırılan ser-eczacı ve eczacı maaşı olan 1.000 kuruşun cerrah kadrosuna aktarılabilceği belirtilmiştir [MF.ALY., 11/43, 2.N.1321 (22 Kasım 1903)].

³⁰ Mektep bütçesinde biri 600 diğeri 400 kuruş olmak üzere iki eczacı kadrosu bulunmakla birlikte, bu bütçe içerisinde 600 kuruş maaşla daha evvel bir cerrah tayini gerçekleştirildiğinden kalan 400 kuruşun Ethem Bey'e verilmesi uygun görülmüştür [MF.ALY., 11/73, 27.Z.1321 (14 Şubat 1904)].

³¹ Vasıl el-Müeyyed, 800 kuruş maaş ile mektep muhasebecisi olarak tayin edilmiştir [3.Ş.1321 (25 Ekim 1903)].

içerisinde ihtiyaçla orantılı olarak tayinleri gerçekleştirilmiştir. Söz konusu hademelere 125 kuruş maaş tahsis edilmiş ve her biri için birer ceket, pantolon, yelek, fes ve ayakkabı verilmiştir³².

Mektebin kuruluş ve kadrolaşma aşamasında görev alan ve yaklaşık 3 ay Şam'da kalan Feyzi Paşa, mektebe müdür olarak tayin edilen Teşrifat-ı Hümayûn Memurlarından ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahane Muallim Muavinlerinden Memduh Bey'in gelişi ile birlikte İstanbul'a dönmüştür. Kendisine verilen vazifeyi başarılı ile tamamlayan Feyzi Paşa, murassa Osmanî Nişanı ile ödüllendirilmiştir³³.

a. Mektep Müdürü Memduh Bey'in Görevden Azli

Mektebin açılışının gerçekleştirilerek³⁴ eğitimin başlamasının ardından mektebe daimi müdür olarak Memduh Bey'in tayin edildiği yukarıda belirtilmiştir.

Mektep müdürü olarak göreve başlayan Memduh Bey, 2 sene kadar bu vazifeyi devam ettirmiş olmakla birlikte bu sürenin dolmasına yakın birtakım olumsuzluklar baş göstermeye başlamıştır. Öyle ki Memduh Bey tarafından mektep muallimlerinden ve Ordu-yu Hümayun Merkez Hastanesi Operatörlerinden Mustafa Efendi hakkında bazı şikâyetlerde bulunulmuştur. Memduh Bey'in ifadesine göre, mektebin açılışında 1. sene Fransızca muallimliğine tayin olunan Mustafa Efendi, mektep dışı vazifesi dolayısıyla dersi terke mecbur olmuştu. Buna rağmen 2. ve 3. seneler teşrih muallimliğine atandığı bildirilmiş, mektep eğitime başlamış olmakla beraber devam jurnallerinden anlaşıldığı üzere Mustafa Efendi'nin 7 derse devam etmediği görülmüştür. Bunun yanı sıra Mustafa Efendi'nin Lyon Mekteb-i Tıbbiyesi mezunu olmasından ötürü Türkçeye yeteri kadar hâkim olmadığı ve talebeye yeterli ölçüde bilgi aktaramadığı belirtilmiştir³⁵.

Durumun Maarif Nezareti'ne ulaşmasının ardından Mustafa Bey tarafından yazılan karşı cevapta konunun Memduh Bey'in ifade ettiği farklı biçimde şekillendiği anlaşılmıştır. Mustafa Bey, teşrih dersine yapılan tayinine ait maaşının Memduh Bey tarafından geciktirilmesi dolayısıyla adliyeye başvurmak zorunda kaldığını ve bu olay neticesinde Memduh Bey'le olan münasebetlerinin farklılaştığını ifade etmiştir. Bunun ardından ders saatlerinin Memduh Bey tarafından bilinçli

³² BOA., MF. ALY., 11/71, 15.Z.1321 (3 Mart 1904).

³³ BOA., İ. TAL., 429/11, 3.B.1325 (12 Ağustos 1907).

³⁴ **Atatürk Kitaplığı Koleksiyonu**, Belediye Müteferrik Evrakı, nr. 48968, 8.C.1321 (31 Ağustos 1903).

³⁵ BOA., MF. MKT., 849/11, 14.S.1323 (20 Nisan 1905), Leff 7.

olarak mektep dışı vazifelerine denk getirildiğini, muallimler arası değişimin kabul edilmediğini ve devam jurnallerinde imzadan men edilerek azline bahane bulunmaya çalışıldığını söylemiştir³⁶. Nitekim Mustafa Bey'le alakalı yapılan değerlendirmede kendisinin tedrise devama ehemmiyet gösterecek bir karakterde olduğu vurgulanmış, Memduh Bey'le alakalı peşi sıra gelen şikâyetlere böylece bir yenisi daha eklenmiştir³⁷.

Memduh Bey'in görevden azline uzanacak bu süreçte oluşan sebepler Şam İdadisi'nde mubassırken gösterdiği hizmete mükâfaten Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'ne ser-mubassır olarak tayin edilen³⁸ Eyüp Necati Efendi³⁹ tarafından detaylı biçimde ifade edilmiştir. Memduh Bey ile alakalı gündemde olan bu konuların çözümlenmesi adına ifadeye çağrılan Eyüp Necati Efendi'nin aktardığına göre Memduh Bey, muallim ve memur maaşlarını geciktirmekte, mektepte istihdam olunan her kademedeki çalışandan borç almakta fakat geri ödememekte ve ahali arasında da farklı yollardan borçlanmaktaydı. Mektepte bulunan talebelerden iki defa kadavra parası toplayan Memduh Bey⁴⁰, İstanbul'dan kitap getirme bahanesiyle de 7 talebeden toplam 860 kuruş para toplamış⁴¹, kitapları temin etmemiş ve talebelerin şikâyeti üzerine⁴² topladığı kitap paralarını iade etmek mecburiyetinde kalmıştı⁴³. Mektebin alet ve edevat dolapları için ayrılan paradan kereste yaptırarak kendi hanesinin döşemesinde kullanan Memduh Bey, mektebin demirbaş eşyası arasında yer alan masa ve sandalyelerin bir kısmını da hanesine götürmüştü. Yine mektebin yakacak bedeli olan para kullanılmakla beraber ne sınıflar ve ne de muallim odalarında ateş yanmadığından bir kısım talebe hastalanarak mektebi terke mecbur olmuştu. Mektep bünyesinde bir bakkaliye açtıran Memduh Bey, burada yüksek fiyatlarla satış yaptırmış ve hademelerden bir kısmını hem burada hem de hanesindeki bazı işlerin yapılmasında vazifelendirmişti. Mektep bahçesinde yer alan ve tahminen 500 kuruşa

³⁶ BOA., MF. MKT., 849/11, 28.S.1323 (4 Mayıs 1905), Leff 10.

³⁷ BOA., MF. MKT., 849/11, 12.Ra.1323 (17 Mayıs 1905), Leff 13.

³⁸ BOA., MF. MKT., 877/21, 23.Ca.1323 (26 Temmuz 1905), Leff 1.

³⁹ Şam Mekteb-i Tıbbiyesi ser-mubassır Eyüp Necati Efendi adına kavga ve gürültü eden talebelere uyguladığı muamele ve memurlar arasında yaşadığı sıkıntılar sebep gösterilerek mektep müdürü tarafından Maarif Nezareti'ne şikâyette bulunulmuş, bunun üzerine Eyüp Necati Efendi görevden azledilmiştir. Nitekim hakkında yapılan tahkikat neticesinde haksızlığa uğradığı anlaşılan Eyüp Necati Efendi, bu kararın akabinde Mekteb-i İdadî'deki hüsn-i hal varakasından hareketle mektebin üçüncü mubassırlığına ve müze memurluğuna tayinini istemiştir [MF. MKT., 877/21, 12.R.1323 (16 Haziran 1905)].

⁴⁰ BOA., MF. MKT., 849/11, 24.R.1323 (28 Haziran 1905), Leff 19.

⁴¹ BOA., MF. ALY., 12/22, 8.B.1322 (18 Eylül 1904), Leff 2.

⁴² BOA., MF. ALY., 12/22, 25.Z.1322 (2 Mart 1905), Leff 5.

⁴³ BOA., MF. MKT., 849/11, 24.R.1323 (28 Haziran 1905), Leff 19.

karşılık gelen meyveleri de satarak bu parayı şahsi harcamalarında kullanan Memduh Bey⁴⁴, kumar oynaması ve bazı vakitler sarhoş halde halk arasında görülmesi dolayısıyla da ahali tarafından hoş karşılanmamış ve şikâyet edilmişti⁴⁵.

Memduh Bey, mektep heyeti ve belde halkı tarafından gelen tüm bu şikâyetler üzerine sözlü olarak uyarılmış⁴⁶, bunların devamı sebebiyle tahkikat icrasına karar verilmiştir⁴⁷. İlk olarak Vali Nazım Paşa başkanlığında bir komisyon oluşturulmuş, yapılan tahkikat sonucunda sermubassır Eyüp Necati Efendi tarafından belirtilen durumların doğruluğu teyit edilmiş, buna ilaveten Maarif müdürü ile Memduh Bey arasında bazı problemler yaşandığı görülmüştür. Konuya dair nihai kararın verilmesi adına Haziran 1905'te Beyrut Amerikan Tıbbiyesi imtihanlarında bulunacak heyet üyelerinden Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Müdür-i Sanisi ve ders nazırı Ferik Mahmud Hakkı Paşa ile aynı mektep muallimlerinden Kaymakam Hamdi Fehim Bey'in Şam'a gelmeleri, bu vesileyle hem gündemdeki bu durumun çözülmesi hem de Şam Mekteb-i Tıbbiyesi genel imtihanlarının bu üyelerin katılımı ile gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır⁴⁸. Yapılan değerlendirme neticesinde Memduh Bey'in gerek vilayet memurları gerekse de mektep muallim ve müstahdemleri ile geçinemediği ve nizama aykırı birtakım hareketlerde bulunduğu anlaşılmıştır. Nitekim Memduh Bey'le alakalı nihai karar görevden azl edilerek burada almakta olduğu maaşından yapılan 1.300 kuruş kesinti ile 2.200 kuruş maaşla⁴⁹ Beyrut Sıhhiye Müfettişliği'ne getirilmesi olmuştur. Bu görevde bulunan Mehmet İsmail Efendi ise 3.000 kuruş⁵⁰ maaş tahsis edilmek suretiyle Şam Mekteb-i Tıbbiyesi müdürlüğüne tayin edilmiştir⁵¹. Beyrut Sıhhiye Müfettişliği'ne atanan Memduh Bey, bir süre sonra eski memuriyetine dönme ya da o derece maaşla bir başka memuriyete geçirilme isteğini ifade etmişse de hakkında verilen kararda bir değişiklik gerçekleşmemiştir⁵².

⁴⁴ BOA., MF. ALY., 12/22, 3.Z.1322 (8 Şubat 1905), Leff 6.

⁴⁵ BOA., MF. MKT., 849/11, 24.R.1323 (28 Haziran 1905), Leff 19.

⁴⁶ BOA., MF. MKT., 849/11, 15.S.1323 (21 Nisan 1905), Leff 1.

⁴⁷ BOA., MF. MKT., 849/11, 19.S.1323 (25 Nisan 1905), Leff 2.

⁴⁸ BOA., MF. MKT., 849/11, 25.Ra.1323 (30 Mayıs 1905), Leff 5.

⁴⁹ BOA., ŞD., 3039/5, 2.Ca.1328 (12 Mayıs 1910), Leff 2.

⁵⁰ Memduh Bey'in görevden alınmasının ardından mektebe müdür olarak tayin edilen Mehmet İsmail Efendi 3000 kuruş maaş ile tayin olunmasına rağmen 1905 senesi Eylül ayı başından Şubat sonuna dek 6 ay 8 günlük süre boyunca maaşının 3.500 kuruş olarak ödendiği anlaşılmış ve fazla ödenen 3.129 kuruş alacağı maaş üzerinden kesinti ile tahsil edilmiştir [MF. MKB., 136/140, 13.Z.1324 (28 Ocak 1907)].

⁵¹ BOA., BEO., 2654/198986, 28.C.1323 (30 Ağustos 1905).

⁵² BOA., ŞD., 3039/5, 2.Ca.1328 (12 Mayıs 1910), Leff 2.

2. Eğitim Kadrosu

Mektebin idari kadrosuna yönelik seçimlerin tamamlanmasının ardından mektebin 1. sınıfında görev alacak muallim kadrosunun belirlenmesi için çalışmalara başlanmış ve bu maksatla bir müsabaka düzenlenmiştir. Mektebin ilerleyen sınıflarına yönelik atamalar ise yeni sınıflar teşkil edildikçe yapılmıştır. Mektebe yapılan tayinler göz önüne alındığında muallim kadrosunun büyük bir kısmının İstanbul'dan gönderildiği görülmektedir.

Mektep muallimlerine verilecek maaşlar oluşturulan özel komisyon vasıtasıyla ve haftalık ders saatleri belirlenmek suretiyle düzenlenmiştir. Bu bağlamda Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'nde okutulacak derslerin haftalık saatleri ve muallimlere verilmesi düşünülen maaşlarını gösteren tablo şu şekildedir⁵³:

TABLO IV

Şam Mekteb-i Tıbbiyesi Haftalık Ders Saatleri ve Muallim Maaşları

Dersler	Haftalık Ders Saati	Muallim Maaşı (kuruş)
1. Sene		
Ulum-ı Diniyye	1	150
Türkçe	4	400
Fransızca	6	600
Hikmet	4	2.200
Kimya	4	1.200
Tabakat	1	300
2. Sene		
Ulum-ı Diniyye	1	50
Türkçe	2	200
Fransızca	4	200
Teşrih	4	1.200

⁵³ TFR. I. A, 30/2963, 3.S.1324 (29 Mart 1906), Leff4.

Dersler	Haftalık Ders Saati	Muallim Maaşı (kuruş)
İlm-i Ensac	2	600
Kimya ve İspençiyari	4	1.200
Nebatat	3	900
3. Sene		
Ulum-ı Diniyye	1	50
Türkçe	2	100
Fransızca	3	100
Teşrih	2	900
İlm-i Ensac	2	600
Fizyoloji	4	1.200
Hayvanat	3	900
Tahlil-i Kimyevi	2	600
4.sene		
Türkçe	1	50
Fransızca	2	100
Müfredat-ı Tıb	4	1.200
Emraz-ı Umumiye Tatbikatı	2	600
Ameliyat-ı Cerrahiye	5	1.500
Hıfzü's-sihha	3	900
Emraz-ı Umumiye	3	900
5.sene		
Emraz-ı Dâhiliye	2	600
Emraz-ı Etfal	1	300
Emraz-ı Hariciyye	2	1.000
Teşrih-i Marazi	2	600
Fenn-i Kibale	2	600

Dersler	Haftalık Ders Saati	Muallim Maaşı (kuruş)
Bakteriyoloji	4	1.200
Seririyat (Dâhiliye/Hariciye)	–	2.500
6.sene		
Emraz-ı Dâhiliye	2	600
Emraz-ı Etfal	1	300
Emraz-ı Hariciyye	2	1.000
Teşrih-i Marazi	2	600
Fenn-i Kibale	2	600
Bakteriyoloji	4	1.200
Tarih-i Tıb ve Vezai'f-u-etibba	1	1.100
Tıb Kanunu	2	700
Seririyat (Dâhiliye/Hariciye)	–	2.500

Tabloda yer alan dersler incelendiğinde ilerleyen kısımda ifade edilecek olan ders programına uygun bir düzenleme yapıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra mektebe yapılan tayinler incelendiğinde muallimlere verilen maaşların büyük çoğunluğunun tasarlanandan farklı olduğu görülmektedir⁵⁴.

a. Mektebin Birinci ve İkinci Seneler Eğitim Kadrosu

Mektebin birinci sınıf eğitim kadrosunun belirlenmesi adına 20 Temmuz 1903 tarihinde bir müsabaka gerçekleştirilmiştir⁵⁵. Bu müsabaka neticesinde hikmet ve tabakat dersleri muallimliğine Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şahane İlm-i Hikmet-i Tabiiyye Muallim Muavini ve Eczacı Mülazım-ı Evveli İsmail Hakkı Efendi, kimya dersi muallimliğine ise aynı mektebin İlm-i Kimya-yı Uzvi ve Fenn-i

⁵⁴ BOA., MF. ALY., 12/64, 8.R.1323 (12 Haziran 1905); MF. ALY., 13/74, 27.S.1324 (22 Nisan 1906); BEO., 3323/249164, Tarihsiz, Leff 5.

⁵⁵ **İkdam.**, nr. 3270, 24.R.1321 (20 Temmuz 1903), s.1.

İşpençiyari Muallim Muavini ve Eczacı Mülazım-ı Evveli Mustafa Hakkı Bey tayine hak kazanmıştır⁵⁶. İlk sene programında yer alan diğer derslere yapılan muallim tayinleri ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir⁵⁷:

TABLO V

Şam Mekteb-i Tıbbiyesi Birinci Sınıf Eğitim Kadrosu

Ders	İsim
Ulûm-ı Diniye Muallimi	Mehmet Latif Efendi
Türkçe Muallimi	Abdülvehhab Efendi
Fransızca Muallimi	Mustafa Efendi
Hikmet Muallimi	İsmail Hakkı Efendi
Kimya Muallimi	Mustafa Hakkı Efendi
Tabakat Muallimi	İsmail Hakkı Efendi

Mektebin 1. sene Fransızca muallimliğine getirilen Binbaşı Mustafa Efendi'nin bir müddet sonra istifası üzerine bu dersin muallimliğini müdür Memduh Bey üstlenmek istemiştir. Her ne kadar kendisi bir süre Fransa'da bulunmuş olsa da en basit kelimeleri dahi söyleyecek ölçüde bu dile hâkim olmadığı tespit edildiğinden bu dersin muallimliği Erkan-ı Harbiye Reisi Bedri Bey'e verilmiştir⁵⁸.

Mektebin ikinci sınıfının teşkil edilmesiyle birlikte programa yeni dersler ilave edilmiş ve bu dersler için yeni muallim atamaları gerçekleştirilmiştir ki buna dair bilgiler⁵⁹ aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

⁵⁶ BOA., İ. MF., 9/32, 29.Ca.1321 (23 Ağustos 1903), Leff 1.

⁵⁷ Mektebin birinci senesine ait eğitim kadrosu belirtilen vesikalar incelenmek suretiyle tespit edilmiştir: BOA., MF. MKT., 821/34, 28.B.1321 (20 Ekim 1903), MF. MKT., 819/57, 11.L.1322 (19 Aralık 1904), MF.MKT., 827/48, 20.Za.1322 (26 Ocak 1905), BEO., 2165/162318, 18.C.1321 (11 Eylül 1903).

⁵⁸ BOA., MF. MKT., 827/48, 26.N.1322 (4 Aralık 1904), Leff 2.

⁵⁹ Mektebin ikinci senesine ait eğitim kadrosu belirtilen vesikalar incelenmek suretiyle tespit edilmiştir: BOA., İ. MF., 9/32, 15.C.1321 (8 Eylül 1903); BEO., 2165/162318, 18.C.1321 (11 Eylül 1903); MF. ALY., 12/31, 6.M.1323 (13 Mart 1905); İ. MF., 11/7, 22.S.1323 (28 Nisan 1905); İ. MF., 11/15, 1.R.1323 (5 Haziran 1905); BEO., 2594/194535, 4.R.1323 (8 Haziran 1905), MF. ALY., 12/23, 6.Z.1322 (11 Şubat 1905), İ. MF., 11/12, 20.Ra.1323 (25 Mayıs 1905), BEO., 2586/193950, 25.Ra.1323 (30 Mayıs 1905); TFR. I. A., 30/2963, 3.S.1324 (29 Mart 1906), Leff 4.

TABLO VI**Şam Mekteb-i Tıbbiyesi İkinci Sınıf Eğitim Kadrosu**

Ders	İsim
Ulûm-ı Diniye Muallimi	Latif Mehmet Efendi
Türkçe Muallimi	Abdülkadir Efendi
Fransızca Muallimi	Selim Sabri Efendi
Teşrih Muallimi	Mustafa Efendi
İlm-i Ensac Muallimi	Hasan Tahsin Efendi
Kimya ve İspençiyari Muallimi	Mustafa Hakkı Efendi
Nebatat Muallimi	Selim Sabri Efendi

Yukarıdaki tablo incelendiğinde Selim Sabri Bey'in hem nebatat hem de Fransızca muallimi olarak vazife yaptığı görülmektedir. Bu dersin muallimliğine ilk olarak Fransızcaya hâkimiyeti göz önüne alınarak Miralay Bedri Bey'in tayini düşünülmüşse de kendisinin 1 ve 2. seneler Fransızca muallimliğine tayini halinde ayda 40 saat ders yükü olacağı anlaşılmıştır. Bu sebeple Miralay Bedri Bey'in sadece 1. sene Fransızca muallimliğine ataması gerçekleştirilmiştir⁶⁰.

Mektebin ikinci sınıfının teşkiliyle birlikte ders programına teşrih, ensac ve nebatat derslerinin eklendiği görülmekte ve bu sene itibariyle teşrih ve kimya dersleri için asistanlar tayin edildiği bilinmektedir. Buna göre Teşrih muallim muavinliğine İsmail Hakkı, Kimya muallim muavinliğine ise Ligor Efendi getirilmiştir⁶¹.

b. Mektebin Üçüncü, Dördüncü ve Beşinci Seneler Muallim Kadrosu

Mektebin üçüncü sınıfı teşkil edilirken yukarıda temas edildiği üzere müdür artık Mehmet İsmail Efendi'dir. Mektep muhasebecisi Vasıl el-Müeyyed ve eczacı Ethem Efendi aynı kadro dâhilinde vazifelerine devam etmektedir. Bunun yanı sıra mektebe bazı yeni memurlar tayin edilmiştir. Mubassırlığa 200 kuruş maaşla Hafız İbrahim Efendi getirilirken, hademe olarak da Karşlı Ali Efendi vazifelendirilmiştir⁶².

Mektebin kuruluş aşamasında Maarif Nezareti'nce düzenlenen ders programı

⁶⁰ BOA., MF. ALY., 12/43, 3.S.1323 (9 Nisan 1905).

⁶¹ BOA., MF. ALY., 12/23, 3.Z.1320 (3 Mart 1903).

⁶² BOA., MF. ALY., 13/71, 28.S.1324 (23 Nisan 1906).

dâhilinde üçüncü sınıf muallim kadrosu da tayin edilmiştir. Bu bağlamda bu seneye ait eğitim kadrosunu⁶³ gösteren tablo şu şekildedir:

TABLO VII

Şam Mekteb-i Tıbbiyesi Üçüncü Sınıf Eğitim Kadrosu

Ders	İsim
Ulûm-ı Diniye Muallimi	Mehmet Latif Efendi
Türkçe Muallimi	Salih Zeki Efendi
Fransızca Muallimi	Mehmet Sait Efendi
Teşrih Muallimi	Mustafa Efendi
İlm-i Ensac Muallimi	Hasan Tahsin Efendi
Fizyoloji Muallimi	Mehmet Sait Efendi
Hayvanat Muallimi	Halit Efendi
Tahlil-i Kimyevi Muallimi	Mustafa Hakkı Efendi

Mektebin 3. sene derslerine yapılan muallim tayinleri incelendiğinde, Ulum-ı Diniyye muallimi olarak Mehmet Latif Efendi'nin atandığı görülmektedir. Bir ve ikinci seneler Ulum-ı Diniyye muallimi olan Mehmet Latif Efendi'nin Kürt kökenli olması dolayısıyla derslerinin yeterince anlaşılmadığı⁶⁴ belirtilerek bu vazifeyi yerine getirebilecek daha uygun bir ismin imtihanla belirlenmesi istenmiş⁶⁵ ve yapılan tahkikat neticesinde muallimliğe engel bir durumunun olmadığı tespit edilmiştir. Nitekim bir ve ikinci senelere ilave olmak üzere 3. sene Ulum-ı Diniyye muallimliğine de tayini gerçekleştirilmiştir⁶⁶. Mektebin İlm-i Ensac muallimi olarak görevlendirilen Hasan Tahsin Efendi, mektepte hastalanan talebelerin kendisine başvurması nedeniyle onlarla alakadar olması ve muallimlerin birçoğunun birden fazla derse tayin edilerek maaşlarının bu ölçüde artması dolayısıyla muallimlik vazifesinin yanına mektep tabipliğinin de ilavesini istemiştir. Hasan Tahsin Efendi'nin bu isteği, mektep bütçesinde bu tarz bir kadro karşılığı bulunmaması ve muallimlerin genelinin tabip sınıflarında bulunmasından hareketle talebeleri muayene

⁶³ Mektebin üçüncü senesine ait muallim kadrosu belirtilen vesikalar incelenmek suretiyle tespit edilmiştir: BOA., MF. ALY., 12/123, 19.B.1323 (19 Eylül 1905); MF. ALY., 13/23, 7.Z.1323 (2 Şubat 1906); MF. ALY., 13/24, 13.Z.1323 (8 Şubat 1906); Besim Ömer Paşa., **Nevsâl-i Afîyet**, İstanbul 1322, s. 710.

⁶⁴ BOA., MF. MKT., 823/28, 26.L.1322 (3 Ocak 1905).

⁶⁵ BOA., MF. MKT., 700/1, 8.M.1323 (15 Mart 1905), Leff 293.

⁶⁶ BOA., MF. ALY., 12/123, 23.B.1323 (23 Eylül 1905).

ve tedavi imkânlarının olması gerekçe gösterilerek reddedilmiş, boş kalan muallimliklerden birine atanabileceği belirtilmiştir⁶⁷. Bunun üzerine Hayvanat dersi muallimi Halit Efendi'nin Yemen'e sevki neticesinde boşalan bu dersin muallimliğine Hasan Tahsin Efendi getirilmiştir⁶⁸. Mektebin 3. sene programında yer alan fizyoloji dersi muallimliğine Şam Merkez Hastahanesi tabiplerinden Yüzbaşı Abdullah Rıza Efendi talip olmuş ancak bu dersin muallimliğine daha evvel Mehmet Said Efendi getirilmiş olduğundan kendisinin bu talebi karşılıksız kalmıştır⁶⁹. Fizyoloji dersi muallimi Mehmet Said Efendi'nin mektebe gelişine dek ise Askeri Hastahane tabiplerinden Yüzbaşı Abdullah Rıza Efendi, bu derse vekâlet etmiştir⁷⁰.

Mektep için hazırlanan ilk program ve yukarıdaki tablo karşılaştırıldığında, programda belirtilmemiş olmasına rağmen bu sene için Hikmet ve İlmü'l arz ve'l-meadin dersinin açılarak İsmail Hakkı Efendi'nin bu dersin muallimliğine getirildiği bilinmektedir.

Mektepte eğitim dördüncü seneye ulaştığında bu eğitim yılı için görevlendirilen eğitim kadrosu⁷¹ aşağıdaki gibidir.

TABLO VIII

Şam Mekteb-i Tıbbiyesi Dördüncü Sınıf Eğitim Kadrosu

Ders	İsim
Fransızca Muallimi	Moiz Bey
Müfredat-1 Tıp ve Tedavi Muallimi	Mihail Nazif Efendi
Emraz-1 Umumiye Tatbikatı Muallimi	İsmail Hakkı Efendi
Ameliyat-1 Cerrahiye Muallimi	Mahmud Gıyaseddin Bey
Hıfzu's-sıhha Muallimi	İsmail Ahmet Efendi
Emraz-1 Umumiye Muallimi	İsmail Hakkı Efendi

⁶⁷ BOA., MF. ALY., 13/39, 16.Z.1323 (11 Şubat 1906); MF. MKT., 913/21, 3.M.1324 (27 Şubat 1906), Leff 3.

⁶⁸ BOA., MF. MKT., 937/67, 4.Ra.1324 (28 Nisan 1906), Leff 1.

⁶⁹ BOA., MF. ALY., 12/48, 26.M.1323 (2 Nisan 1905).

⁷⁰ BOA., MF. MKT., 888/21, 30.B.1323 (30 Eylül 1905); MF. ALY., 12/141, 10.Ş.1323 (10 Ekim 1905).

⁷¹ Mektebin dördüncü senesine ait muallim kadrosu belirtilen vesikalar incelenmek suretiyle tespit edilmiştir: BOA., MF. ALY., 12/64, 8.R.1323 (12 Haziran 1905); MF. ALY., 12/67, 9.R.1323 (13 Haziran 1905); Atasoy, "Şam Tıbbiye", s.13; MF. ALY., 13/67, 14.Ra.1324 (8 Mayıs 1906); MF. ALY., 13/82, 21.Ra.1324 (15 Mayıs 1906); MF.MKT., 1028/18, 11.Za.1325 (16 Aralık 1907); MF. MKT., 1038/46, 24.Ra.1326 (26 Nisan 1908), Leff 1.

Tablodan da takip edileceği üzere mektebin dördüncü sınıfının tedrisata başlamasıyla birlikte muallim kadrosu içerisinde bazı değişiklikler yaşandığı ve bu seneden itibaren uygulamalı derslerin de program içerisine dâhil edildiği dikkati çekmektedir. Programda yer alan uygulamalı derslerin tatbiki ise bu tarihten itibaren mektep için seririyat hastanesi olarak belirlenen Şam Hamidiye Gureba Hastahanesi'nde gerçekleştirilmiştir⁷². İlk üç sene programında yer alan Türkçe dersinin bu sene de tedris olduğu bilinmekle birlikte bu derse tayin edilen muallime dair bir bilgiye ulaşılamadığından yukarıdaki tabloda gösterilmemiştir.

Mektebin programına uygulamalı derslerin de ilave edildiği beşinci eğitim yılında görevli eğitim kadrosu⁷³ şu şekildedir:

TABLO IX

Şam Mekteb-i Tibbiyesi Beşinci Sınıf Eğitim Kadrosu

Ders	İsim
Emraz-ı Dahiliyye Muallimi	Muharrem Bey
Emraz-ı Etfal Muallimi	İsmail Ahmet Efendi
Emraz-ı Hariciyye Muallimi	Mustafa Şevki Bey
Teşrih-i Marazi Muallimi	Mahmud Efendi
Fenn-i Kibale ve Seririyat-ı Nisaiye Muallimi	İsmail Ahmet Efendi
Bakteriyoloji Muallimi	Yusuf Ziya Bey

6 senelik tıp eğitimi müfredatı içerisinde beşinci sene programına dâhil edilen dersler incelendiğinde bu sene ile beraber talebelerin mesleğe yönelik pratiklerini gerçekleştirebilecekleri derslerin verilmeye başlandığı görülmektedir. Bunların yanı sıra mektebin kuruluş aşamasında oluşturulan özel komisyon yoluyla hazırlanan ilk programda yer almamakla beraber iki yeni dersin de okutulduğu bilinmektedir. Bu derslerden göz anatomisi ve gözde oluşan hastalıkların incelendiği Emraz-ı Ayniye, Şam Hamidiye ve Beşinci Ordu-yu Hümayun Merkez Hastahanesi Kehhali Doktor

⁷² BOA., ŞD., 223/62, 20.L.1326 (15 Kasım 1908).

⁷³ Mektebin beşinci senesine ait eğitim kadrosu belirtilen vesikalar incelenmek suretiyle tespit edilmiştir: BOA., MF. MKT., 1026/25, 29.Ş.1325 (7 Ekim 1907), Leff 1, MF. MKT., 958/63, 8.Ş.1326 (5 Eylül 1908), MF. MKT., 1044/67, 22.Z.1325 (26 Ocak 1908), Atasoy, “Şam Tibbiye”, s.13.

Yüzbaşı Abdullah Efendi⁷⁴, çeşitli bakteriler yoluyla ciltte oluşan hastalıklara yönelik Seririyat-ı Cildiye ve Efrenciye ise Rıza Efendi tarafından verilmektedir⁷⁵.

Bu seneye ait tedrisatın tamamlanmasının ardından mektep bünyesinde köklü değişiklikler yaşanmıştır. Öyle ki II. Meşrutiyet dönemi ile birlikte İstanbul Tıbbiyelerinde ortaya çıkan yeni düzenleme, Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'ni de etkilemiş dolayısıyla yeni bir döneme geçilmiştir.

C. MEKTEPTE EĞİTİM VE ÖĞRETİM

Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'nin kuruluş kararının ardından mektep için bir nizamname layihası hazırlanmış ve Şura-yı Devlet'ce görüşülerek Mekatib-i Askeriye-i Şahane Nezareti'ne havale edilmiştir. Mektebin açılışı yapılmış olmasına rağmen nizamname layihasının tasdiki hemen gerçekleşmemiş ve bu eksiklik sıklıkla hissedilmiştir. Nitekim mektep idaresiyle ilgili ortaya çıkan sorunların çözümü ile alakalı hazırlanan nizamname layihasına göre hareket edilmesi belirtilmiş ve Eylül 1906'ya kadar süren bu durum İstanbul Mekatib-i Tıbbiye Nizamnamesi'nin Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'ne de tatbikinin karara bağlanmasıyla çözüme kavuşturulmuştur⁷⁶.

1. Mektebe Giriş ve Eğitim Tarzı

Mektebin açılmasını müteakip uygulamaya konulmak üzere hazırlanan nizamname lâyihasına göre, Eylül başından Ekim sonuna dek kayıt ve kabul işlemlerinin yapılacağı mektepte tıp ve eczacılık şubeleri bulunacaktı. Tıp şubesine kayıt olmak isteyen adayların vilayat-ı şahane mülki i'dâdî⁷⁷sinden mezun veyahut o dereceye haiz bilgi sahibi⁷⁸ olduklarını ispat için cebir, hendese, kozmografya, coğrafya, Türkçe ve okuyup anlayacak kadar Fransızca derslerinden yapılacak imtihanda başarılı olmaları gerekecekti.

Eczacılık şubesine kayıt yaptırmak isteyen adayların ise liva i'dâdî'sinden mezun bulunmaları ya da mükemmel hesap, coğrafya, Türkçe, okuyup anlayacak kadar Fransızca derslerini içeren imtihanda başarı göstermeleri beklenecekti. Bu koşulları sağlayan adaylar üç sene bir eczanede tatbikat gördüklerine dair sertifika

⁷⁴ BOA., MF.MKT., 958/63, 23.Ca.1324 (15 Temmuz 1906), Leff 1.

⁷⁵ Atasoy, a.g.e., s.13.

⁷⁶ İkdâm, nr. 4428, 12.Ş.1324 (1 Ekim 1906).

⁷⁷ Mekteb-i İ'dâdî: Rüştiyeden sonra gidilen ve yüksek mekteplere hazırlayan mektep, lise. Devellioğlu, "Lûgat", s. 702.

⁷⁸ BOA., DH. TMIK. M., 214/42, 10.L.1323 (7 Aralık 1905), Leff 1.

ibraz edecekti⁷⁹.

Eğitimin ücretsiz olarak verileceği mektebe 16 yaşını geçmemiş adaylar kabul edilecekti. Mektebe başvuran adayların iyi hal üzere olmaları beklenecek ve bunun ispatı için yaşadıkları mahallin ileri gelenlerinden üç kişinin şahitliği ile mahalle muhtarının onayı bulunan bir tasdikname sunmaları gerekecekti⁸⁰.

Mektebe kabul olmak için başvuran ve gerekli şartları sağlayan adaylardan kayıtlarının gerçekleştirilmesi için tezkere-i Osmaniye, aşı şahadetnamesi, hüsn-i hâl sahibi olduklarına dair ilmühaber ve 1 adet fotoğraf istenecekti⁸¹.

2. Ders Programı

Tıp ve eczacılık eğitimi verilmek üzere kurulan ve altı sınıf üzere teşkil olunması planlanan Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'nin açılışından sonra uygulamaya konulmak üzere Maârif Nezâreti tarafından bir ders programı hazırlanmıştır⁸². Bu program incelendiğinde İstanbul mülki tıp mektebinde okutulmakta olan⁸³ hemen tüm derslerin Şam Mekteb-i Tıbbiyesi için hazırlanan ders programında da yer aldığı görülmektedir. Bu bağlamda adı geçen ders programı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir⁸⁴:

⁷⁹ BOA., MF. ALY., 71/2, 16.R.1332 (14 Mart 1914), Leff 2.

⁸⁰ **İkdam**, nr. 3310, 5.C.1321 (29 Ağustos 1903), s.1.

⁸¹ İhsanoğlu, “**Suriye’de Sağlık**”, s. 39.

⁸² BOA, Y. MTV., 247/129, 16.R.1321 (12 Temmuz 1903), Leff 1.

⁸³ İstanbul Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiyesi’nde okutulmakta olan dersler şunlardır; Birinci sene: Hikmet-i tabiye, kimya-yı gayr-i uzvî, ilmü’l-arz ve’l meadin, ilm-i fıkıh, lisan-ı Fransevi. İkinci sene: İlm-i teşrih, ilm-i nebatat, kimya-yı uzvî ve fenn-i ispençiyari, kitabet, ilm-i fıkıh, lisan-ı Fransevi. Üçüncü sene: İlm-i teşrih, fizyoloji, ilm-i hayvanat, kitabet, ilm-i fıkıh, lisan-ı Fransevi. Dördüncü sene: Emraz-ı umumiyye, müfredat-ı tıb, hıfzu’s-sihha, ameliyat-ı cerrahiyye, ilm-i ensac, ilm-i akaid. Beşinci sene: Emraz-ı dahiliyye, emraz-ı hariciyye, fenn-i kıbale, emraz-ı asabiyye, teşrih-i marazi, bakteriyoloji, seririyat-ı dahiliyye, seririyat-ı hariciyye, seririyat-ı kehhaliye, seririyat-ı üzniyye ve hanceriyye, seririyat-ı cildiye ve efrenciyye, ilm-i akaid. Altıncı sene: Tıb kanunu, emraz-ı dahiliyye, hariciyye, Seririyat-ı dahiliye, hariciyye, kehhaliyye, efrenciyye ve cildiye, hanceriyye ve üzniyye, emraz-ı etfal, müdavat-ı sıhhiye. Bkz.: Besim Ömer Paşa, **Nevsal-i Afîyet**, İstanbul 1315, s. 75-77.

⁸⁴ BOA, Y. MTV., 247/129, 16.R.1321 (12 Temmuz 1903), Leff 1.

TABLO X**Şam Mekteb-i Tıbbiyesi İçin Hazırlanan Ders Programı**

Sene	Dersler								
1	Ulum-1 Diniye	Türkçe	Fransızca	Hikmet	Kimya	Tabakat			
2	Ulum-1 Diniye	Türkçe	Fransızca	Teşrih	İlm-i Ensac	Kimya ve İşpençiyari	Nebatat		
3	Ulum-1 Diniye	Türkçe	Fransızca	Teşrih	İlm-i Ensac	Fizyoloji	Hayvanat	Tahlil-i Kimyevi	
4	Türkçe	Fransızca	Müfredat-1 Tıb ve Tedavi	Emraz-1 Umumiye Tatbikatı	Ameliyat-1 Cerrahiye	Hıfzu'sıhha	Emraz-1 Umumiye		
5	Emraz-1 Dahiliye	Emraz-1 Etfal	Emraz-1 Hariciye	Teşrih-i Marazi	Fenn-i Kibale	Bakteriyoloji	Seririyat-1 Mütevennia		
6	Emraz-1 Dahiliye	Emraz-1 Etfal	Emraz-1 Hariciye	Teşrih-i Marazi	Fenn-i Kibale	Bakteriyoloji	Tarih-i Tıb ve Vezaif' u- etıbba	Tıb Kanunu	Seririyat-1 Mütevennia

Mektep için hazırlanan ve yukarıdaki tabloda gösterilen programdaki derslerin içerikleri ise şu şekildedir:

Ulum-ı Diniye: Din bilgisi.

Türkçe: Türkçenin gramer yapısı ve kullanımı.

Fransızca²²⁵: Fransızcanın gramer yapısı ve kullanımı.

Hikmet: Fizik ve tıbbi fizik bilgisi.

Kimya: Genel kimya bilgisi.

Tabakat²²⁶: Jeolojik ortam ve çevre sağlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi.

Teşrih: Anatomi bilgisi.

İlm-i Ensac: Hücre, doku ve organların yapı ve işlevleri, histoloji.

Kimya ve ispençiyari: Eczacılık bilgisi.

Nebatat: İlaç yapımında kullanılacak bitkilerin incelenmesi.

Fizyoloji: İnsan ve bitkilerin yaşamsal fonksiyonlarının bilgisi.

Hayvanat: Hayvan bilimi.

Tahlil-i Kimyevi: Analitik kimya bilgisi.

Müfredat-ı Tıp ve Tedavi: İlaçlar, etkileşimleri ve uygulama şekilleri.

Emraz-ı Umumiye: Hastalıklara yönelik genel bilgi.

Ameliyat-ı Cerrahiye: Cerrahi uygulamalar bilgisi.

Hıfzu's-sıhha: Halk sağlığı bilgisi.

Emraz-ı Dahiliye: İç hastalık türleri, teşhis ve tedavisi.

Emraz-ı Etfal: Çocuk hastalıkları türleri, teşhis ve tedavisi.

Emraz-ı Hariciye: Dış hastalık türleri, teşhis ve tedavisi.

Teşrih-i Marazi: Hasta organların anatomi ve tedavisi, patolojik anatomi.

Fenn-i Kibale: Doğum bilgisi.

²²⁵ Mektep için hazırlanan ders programında bir, iki ve üçüncü sınıflarda tedarik olunmak üzere ilave edilen Fransızca dersi 1909 yılına kadar verilmeye devam edilmiş, bu dersler Tıp Fakültesi'nin gelecek sene programında yer alıp almayacağı kararlaştırılmak üzere Tıp Fakültesi'nden olduğu gibi Şam Tıp Mektebi programından da çıkarılmıştır. BOA., MF.MKT., 1113/56, 14.Ra.1327 (5 Nisan 1909).

²²⁶ Mektep için hazırlanan ders programında birinci sınıfta tedarik olunmak üzere ilave edilen Tabakat dersi 1909 yılına kadar verilmeye devam edilmiş, bu dersin Tıp Fakültesi'nin gelecek sene programında yer alıp almayacağı kararlaştırılmak üzere Tıp Fakültesi'nden olduğu gibi Şam Tıp Mektebi programından da çıkarılmıştır. BOA., MF.MKT., 1113/56, 14.Ra.1327 (5 Nisan 1909).

Bakteriyoloji: Bakterilerin yapısı, yayılma biçimleri ve etkileri.

Seririyat-ı Mütenevvia: Çeşitli hastalıklara yönelik klinik uygulaması.

Tarih-i Tıp ve Vezaifü'l-etıbbâ: Tıp tarihinin tarihçesi, gelişimi ve hekimlerin vazifeleri.

Tıp Kanunu: Genel kavramlar, tıbbi müdahale çeşitleri, hasta-hekim ilişkisi ve karşılıklı hakların incelenmesi.

3. Yabancı Tebaanın Mektepte Eğitimi

Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'nin eğitime başlamasının ardından, kısa süre içerisinde bölgede yaşayan müslüman ve gayr-i müslim talebeler tarafından rağbet gören bir kurum haline geldiğini söylemek mümkündür. Beyrut'ta bulunan tıp mekteplerinde tahsil görmek üzere bölgeye gelen veya o sırada Beyrut'taki tıp mekteplerine devam eden bazı yabancı talebelerin Şam'da bulunan tıp mektebine kayıt yaptırmak üzere başvuruda bulunmaya başlamaları bunun açık bir göstergesidir.

Bu talebelere örnek olarak Beyrut Tıp Mektebi'nden Ohannes Nazlıyan ve Ohannes Balıkçıyan, teşrih'in birinci senesi ile ensac ve fizyoloji derslerini almış olduklarını gösteren tasdiknameleri ile mektebin dördüncü sınıfına dâhil olmak istediklerini belirtmiştir. Yapılan değerlendirme neticesinde teşrih'i yalnızca bir yıl almış olmaları ve Türkçe ile Fransızca'ya olan hâkimiyetleri göz önüne alınarak mektebin üçüncü sınıfına kabul edilmişlerdir. Ardından Beyrut Fransız Tıp Mektebi talebesi Ma'likali Jozef, Şam Tıp Mektebi'ne kayıt başvurusunda bulunmuş ancak eksik evrakları dolayısıyla kayıt işlemi gerçekleştirilmemiştir²²⁷.

Öğrencilerin mektebe kabulleri noktasında, başvuruda bulunan öğrencinin kaçınıcı sınıfı bitirmiş ya da terk etmiş olduğu ve bu sınıflar dâhilinde aldığı dersleri gösteren şahadetnamesini ibraz etmesi istenmiş, almış olduğu eğitime dair bir imtihana tâbi tutularak durumu değerlendirilmiş, Vali Paşa ile de yapılan istişare neticesinde mektebe kayıtları gerçekleştirilmiştir.

Mektebe başvuracak yabancı öğrenci sayısının günden güne artış gösterecek olmasından hareketle, bu öğrencilerin mektebe kabulleri noktasında bir düzenlemeye ihtiyaç hissedilmiştir. Şam Tıp Mektebi'nin müstakil bir nizamnamesinin

²²⁷ BOA,İ. MF., 13/33, s. 2a, 22.Ra.1325 (5 Mayıs 1907), Leff 2.

bulunmaması ve Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane nizamnamesine göre hareket edilmesinden ötürü çözüm için bu nizamnameye başvurulmuştur. Ancak nizamnamede yabancı öğrencilerin mektebe kabullerine dair bir açıklama bulunmadığı görülmüş²²⁸ ve konu Bab-ı Ali'ye intikal etmiştir. Nitekim Meclis-i Mahsus-ı Vükela tarafından kaleme alınan mazbatayı müteakip²²⁹ istenen şartları sağlamış olmaları halinde yabancı öğrencilerin tıp mekteplerine kabul edilmesine dair irade çıkmıştır²³⁰.

4. Eğitimde Alet ve Edevat Desteği

Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'nin kuruluş amaçlarından biri de daha evvel ifade edildiği üzere bölge halkının Beyrut'ta bulunan misyoner mekteplerini tercihe mecbur kalmalarını önlemektir. Bu sebeple kuruluş aşamasından itibaren mektebin ihtiyaçlarının vakit geçirmeksizin teminine dikkat gösterilmiştir.

Mektebin eğitime başlamasıyla birlikte derslerde kullanılmak üzere gerek görülen alet ve edevatın tespiti yapılmış ve bunlar arasında yer alan röntgen cihazına dair Almanya'da bulunan bir fabrika ile iletişim kurulmuştur. Yapılan görüşmeler neticesinde cihazın alınması için 2.491 mark yani yaklaşık 17.000 kuruşa ihtiyaç olduğu anlaşılmıştır²³¹. Talep edilen bir diğer malzeme ise teşrih ve ameliyat derslerinde kullanılacak gömlek ve su geçirmez giyecek olmuştur. Mektep muhasebecisi Vasıl Efendi tarafından çekilen telgrafta, talebelerin hayatı tehlikelerinin önüne geçilmesi adına bu kıyafetlerin mutlaka alınması gerektiğinin muallimler tarafından vurgulandığı ifade edilmiştir. Bu maksatla 30 gömlek için 3.000 kuruş talebinde bulunulmuştur²³². Nitekim mektebin her bakımdan yeterli hale getirilmesi için gösterilen çabadan hareketle tespit edilen bu alet, edevat ve giyeceklerin tamamı Avrupa'dan sipariş edilerek getirilmiş²³³ ve Beyrut Gümrüğüne ulaşan bu malzemeler gümrük vergisinden de muaf tutulmuştur²³⁴.

²²⁸ BOA,İ. MF., 13/33, s. 2b, 22.Ra.1325 (5 Mayıs 1907), Leff 2.

²²⁹ BOA,İ. MF., 13/33, 6.R.1325 (19 Mayıs 1907), Leff 3.

²³⁰ BOA,İ. MF., 13/33, 6.R.1325 (19 Mayıs 1907), Leff 4; MF. MKT., 1018/82, 27.Ca.1325 (8 Temmuz 1907), Leff 1.

²³¹ BOA., MF. MKT., 1045/33, 29.Z.1325 (2 Şubat 1908), Leff 1.

²³² BOA., MF.MKT., 1101/27, 19.Z.1326 (12 Ocak 1909), Leff 1.

²³³ BOA., MF. MKT., 1056/72, 21.R.1326 (23 Mayıs 1908).

²³⁴ BOA.,MF. MKT., 700/1, 16.R.1322 (30 Haziran 1904), Leff 260; İ.RSM, 20/33, 16.B.1322 (26 Eylül 1904).

5. İmtihanlar ve Mezuniyet

a. Sene Sonu İmtihanları

Mektebin ikinci sene dersleri 28 Mayıs 1905 tarihinde son bulmuş, tıp ve eczacılık bölümlerine devam eden talebelerin yıl boyunca aldıkları eğitime yönelik genel imtihanlar ise 3 Haziran'da başlanmıştır²³⁵. Bu imtihanlar sözlü olarak, muallimler²³⁶ ve İstanbul'dan gelen imtihan heyeti huzurunda gerçekleştirilmiştir²³⁷. Bir sonraki sene üçüncü sınıfın derslerinin bitişi ile birlikte genel imtihanlara 21 Mayıs 1906 tarihinde başlanılmış ve bu imtihanlar 30 Haziran'da tamamlanmıştır. Yıl boyunca muallimler ders aksatmaksızın eğitime devam etmiştir. Derslere katılım göstererek sene sonunda sınava tâbi tutulan talebelerin büyük çoğunluğu ise verdikleri cevaplarla sınav heyetinin takdirini kazanmıştır²³⁸. Talebelerin nihai notları verdikleri yanıtlara göre Aliyyü'l-a'lâ²³⁹, A'lâ²⁴⁰, Karîbü'l- a'lâ²⁴¹ ve Sıfır olmak üzere dört farklı puan üzerinden değerlendirilerek hesaplanmıştır. Yapılan bu değerlendirmeye göre imtihanda başarı gösterenler üst sınıfa geçirilirken, başarılı olamayan talebeler ikmale bırakılmış ve iki dersten sıfır almış olmak sınıf tekrarını zorunlu kılmıştır.

Bu bağlamda mektebin birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarında kayıtlı olup imtihanlara katılan tıp ve eczacılık talebelerinin sayısı aşağıda yer alan grafikteki gibidir²⁴²:

²³⁵ BOA., MF. ALY., 12/62, 27.Ra.1323 (1 Haziran 1905).

²³⁶ BOA., MF. MKT., 949/41, 17.Ca.1324 (9 Temmuz 1906), Leff 3.

²³⁷ Bedi N. Şehsuvaroğlu, "Şam Türk Tıbbiyesi", **Tıp Fakültesi Mecmuası**, 38 (2), s. 465.

²³⁸ BOA., MF. MKT., 949/41, 17.Ca.1324 (9 Temmuz 1906), Leff 3.

²³⁹ **Aliyyü'l-a'lâ**: En iyi, en a'lâ. Bkz., Devellioğlu, "**Lûgat**", s. 32.

²⁴⁰ **A'lâ**: Yüksek. Bkz., Devellioğlu, **a.g.e.**, s. 28.

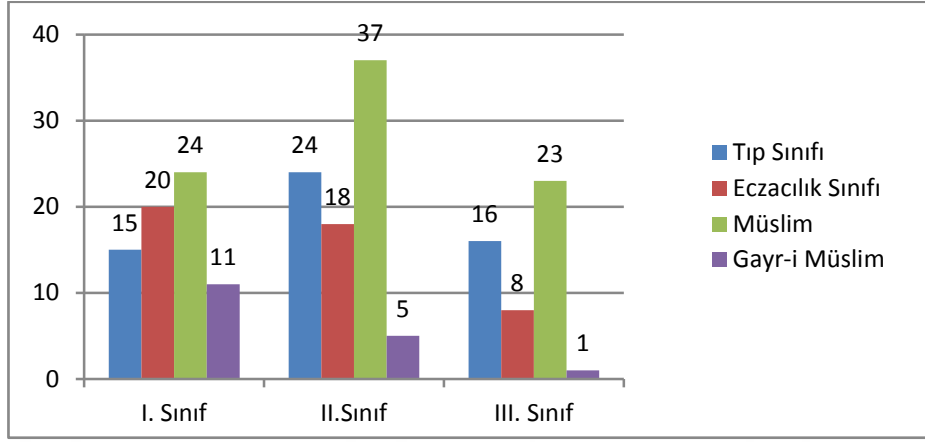
²⁴¹ **Karîbü'l-a'lâ**: Yüksekçe yakın. Bkz., Devellioğlu, **a.g.e.**, s. 564.

²⁴² BOA., MF. MKT., 949/41, 17.Ca.1324 (9 Temmuz 1906), Leff 2.

Grafik

Şam Mekteb-i Tıbbiyesi 1903-1906 Tıp ve Eczacı Sınıfı Talebeleri

Yukarıda yer alan grafikte görüleceği üzere 1906 yılında mektepte kayıtlı toplam 84 Müslüman, 17 gayr-i müslim talebe bulunmaktadır. Mektebin açıldığı tarihten başlamak suretiyle gittikçe artan sayıda yabancı öğrencinin mektebe kayıt yaptırdığı görülmektedir. Beyrut'ta bulunan Amerikan ve Fransız tıbbiyelerinin varlığına rağmen yabancı öğrencilerin Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'ni tercih eder hale gelmesi, mektebin kısa sürede göstermiş olduğu başarıyı göstermesi bakımından dikkate değerdir.

1906 yılında gerçekleştirilen genel imtihanlara yönelik bilgileri içeren grafik incelendiğinde birinci sınıf tıp talebesinden 15, eczacılık talebesinden ise 20 kişinin bu imtihanlara katıldığı görülmektedir. Yapılan sınavda tıp ve eczacılık talebelerinin birinci sınıf programında yer alan Hikmet, Kimya, Türkçe, Ulum-ı Diniye, Fransızca ve Tabakat derslerine yönelik bilgileri değerlendirilmiştir. Sınav sonucunda tıp ve eczacı sınıflarından 18 talebe ikinci sınıfa terfi ederken, 14 talebe ikmale bırakılmış ve 3 talebe ise sınıfta kalmıştır²⁴³.

İkinci sınıf talebesi için yapılan genel imtihana tıp sınıfından 24, eczacılık sınıfından ise 18 kişi katılmıştır. Tıp sınıfına yönelik yapılan imtihanda talebelerin Kimya, Türkçe, Teşrih, Ensac, Akaid²⁴⁴, Nebatat ve Fransızca derslerine dair bilgileri ölçülmüştür. Eczacılık sınıfı talebeleri ise tıp talebesinin tâbi olduğu Teşrih ve Ensac

²⁴³ BOA., MF. MKT., 949/41, s. 3a, 17.Ca.1324 (9 Temmuz 1906), Leff 2. Mektebin birinci sınıfına kayıtlı olup imtihana katılan talebelerin listesi için bkz. EK 2.

²⁴⁴ Birinci sınıf dersleri arasında yer alan Ulum-ı Diniye'nin, ikinci sınıf imtihan sonuçlarının yer aldığı tabloda mektepte kayıtlı yabancı öğrencilerinde varlığından hareketle Akaid olarak gösterildiği belirtilmiştir. BOA., MF. MKT., 949/41, s. 2b, 17.Ca.1324 (9 Temmuz 1906), Leff 2.

derslerinden muaf tutularak, Kimya, Türkçe, Akaid, Nebatat ve Fransızcadan imtihan edilmiştir. Sınav sonucunda tıp ve eczacılık sınıflarından 19 talebe üçüncü sınıfa geçirilmiş, 17 talebe ikmale bırakılmış, 7 talebe ise sınıfta kalmıştır²⁴⁵.

Üçüncü sınıf talebesi için yapılan genel imtihanlara tıp sınıfından 16 kişi katılmıştır. Teşrih, Ensac, Hayvanat, Kimya, Akaid, Fizyoloji, Fransızca ve Türkçe derslerinden imtihan edilen talebelerden 12'si dördüncü sınıfa geçmeye hak kazanırken, 4 kişi ise başarılı olamadıklarından ikmale bırakılmıştır. Tahsil müddeti 3 sene olan eczacılık sınıfının ilk mezunlarını verdiği bu imtihanlara 8 kişi başvuruda bulunmuştur. Bu talebeler tıp şubesinde de tahsil edilen derslerden Hayvanat, Kimya, Akaid, Fransızca ve Türkçe'den ve bu derslere ilaveten eczacı 3. senesine mahsus olan Müfredat-ı Tıp dersinden imtihan olunmuştur. İmtihan neticesinde 3 talebe başarılı olarak diploma almaya hak kazanırken, 3 talebe ikmale kalmış, Halil ve Mümtaz Ali isimli iki talebe ise birinci doktora imtihanını veremediklerinden genel imtihanlara kabul edilmemiştir²⁴⁶.

b. Genel İmtihanlarda Başarılı Olan Talebelere Yönelik Ödül Dağıtım Töreni

Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'nde her sene sonunda gerçekleştirilen genel imtihanlar neticesinde vilayet erkânı, askeri ve mülki eşraf hazır buldukları halde mektep bahçesinde düzenlenen ödül dağıtım töreni ile²⁴⁷ başarılı olan talebeler mükâfatlandırılmıştır. Bu bağlamda eczacılık ve tıp şubelerinde kayıtlı bulunan ve dâhil oldukları sınıfı birinci, ikinci ve üçüncü olarak bitiren talebeler kitap hediye edilmek suretiyle ödüllendirilmiştir. Talebelere verilecek olan bu kitaplar için mektep bütçesine senelik 100 kuruş ilavede bulunulmuş ancak ayrılan bu miktarın yalnızca tıp kısmı talebelerine yeterli geldiği görülmüştür. Dersaadet Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiyesi'nde tıp talebesinden 3, eczacı talebesinden 3 olmak üzere toplam 6 talebenin her sene ödüllendirildiği belirtilerek bu usulün Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'nde de tatbiki talep olunmuştur²⁴⁸. Nitekim bunun gerçekleştirilebilmesi için 100 kuruş

²⁴⁵ BOA., MF. MKT., 949/41, s. 2b, 17.Ca.1324 (9 Temmuz 1906), Leff 2. Mektebin ikinci sınıfına kayıtlı olup imtihana katılan talebelerin listesi için bkz. EK 3.

²⁴⁶ BOA., MF. MKT., 949/41, s. 2a, 17.Ca.1324 (9 Temmuz 1906), Leff 2. Mektebin üçüncü sınıfına kayıtlı olup imtihana katılan talebelerin listesi için bkz. EK 3.

²⁴⁷ BOA., MF. MKT., 891/3, 15.Ş.1323 (15 Ekim 1905), Leff 1.

²⁴⁸ BOA., MF. MKT., 1062/37, 15.Ra.1326 (17 Nisan 1908), leff 1.

olan mükâfat bedeline 100 kuruş daha ilave olunarak senelik 200 kuruşa çıkarılmış²⁴⁹ ve talebelere dağıtılacak kitapların siparişinin mektep müdüriyetince verilmesi kararlaştırılmıştır²⁵⁰.

c. Eczacı Şubesinin İlk Mezunları

Şam Mekteb-i Tıbbiyesi eczacı şubesinde tahsil gören ve 3 sene sonunda gerçekleştirilen genel imtihanlarda başarı göstererek diploma almaya hak kazanan talebeler, mektebin ilk mezunları arasında yer almıştır. Bu noktada talebelere verilecek diplomalara yönelik nasıl muamele olunacağı gündeme gelmiştir. Konu Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'da görüşülmüş ve Dersaadet'te bulunan tıp mekteplerinde uygulanmakta olan usûlün aynen Şam Tıbbiyesi'nde de geçerli kılındığı belirtilmiştir²⁵¹.

Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'nin sene sonu gerçekleştirilen genel imtihanlarının tamamlanmasının ardından sivil ve askeri memurlar, imtihanda hazır bulunmak üzere Şam'a gelen heyet üyeleri, ulema ve eşrafın da katılımıyla önce ödül dağıtım töreni gerçekleştirilmiştir²⁵². Ardından eczacılık kısmından ilk defa mezun olan talebelerin diplomaları kendilerine takdim edilmiş²⁵³ ve bu tören esnasında mektep müdürü tarafından bir konuşma yapılmıştır²⁵⁴. Konuşma içerisinde müdür tarafından özellikle vurgulanan ve dikkat çeken bir husus, mezun talebeler arasında yer alan Tevfik Hüseyin Efendi'dir. Öyle ki kendisi İstanbul'a giderek burada yapılan imtihanlara katılmış ve gösterdiği başarı neticesinde kimyager sınıfına dâhil edilmiştir. Bunun yanı sıra rüsumat kimyagerliğinde memuriyet vazifesine de başlamıştır²⁵⁵. Mektebin eczacı şubesinin ilk mezunlarından olan Hüseyin Tevfik Efendi'nin bu başarısı hem kendisinin tedris ettiği ilimlerdeki kabiliyetini göstermesi ve hem de mektebin eğitim kalitesini yansıtması bakımından önemli bir örnektir.

Sene sonu imtihanları neticesinde dereceye giren talebelere verilmekte olan mükâfattan hareketle eczacılık şubesinden birincilikle mezun olan Bahri Osman Efendi'nin de altın Maarif madalyası ile ödüllendirilmesi talep edilmiştir. Nitekim yapılan değerlendirme neticesinde bu talep kabul edilmiş ancak madalyaların

²⁴⁹ BOA., MF. MKT., 1062/37, 27.Ca.1326 (27 Haziran 1908), Leff 2.

²⁵⁰ BOA., MF. ALY., 12/94, 4.C.1323 (6 Ağustos 1905).

²⁵¹ BOA., MV., 14/25, Ş.1324 (Eylül 1906).

²⁵² BOA., MF.MKT., 1010/53, 21.Ca.1325 (2 Temmuz 1907), Leff 1.

²⁵³ BOA., MF. MKT., 1029/7, 5.C.1325 (16 Temmuz 1907), Leff 1.

²⁵⁴ BOA., MF. MKT., 1029/7, 21.Ca.1325 (2 Temmuz 1907), Leff 2.

²⁵⁵ BOA., MF.MKT., 1029/7, 1.C.1325 (12 Temmuz 1907), Leff 1.

takdimine kadar beklenilmeksizin talebelerin diplomalarının verilmesi kararlaştırılmıştır²⁵⁶.

D. ŞAM MEKTEB-İ TIBBİYESİ KÜTÜPHANESİ

Mektebin kuruluş aşamasından itibaren eğitimde kullanılmak üzere ihtiyaç hissedilen malzemelerin en hızlı ve kaliteli biçimde temin edilmesine dikkat edilmiştir. Bu maksatla mektepte kayıtlı talebelerin ders esnasında kullanacakları kitapların ücretsiz olarak dağıtılmasının faydalı olacağı düşünülmüştür. Konuya dair yapılan değerlendirmeler neticesinde Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane’de olduğu gibi talebelerin lüzum görülen kitapları kendilerinin temin etmeleri gerektiği belirtilmiştir. Alternatif olarak mektep içerisinde bir kütüphane tesisinin mümkün ve önemli olduğu ifade edilmiştir. Bu öneriden hareketle ders programında yer alan dersler göz önüne alınarak kütüphanede yer alması gerekli olan kitaplar tespit edilmiştir²⁵⁷. Bu bağlamda teşkil edilecek kütüphanede yer alması istenen kitapların konularına göre ayrımı şu şekildedir:

Tablo XI

Şam Mekteb-i Tıbbiyesi Kütüphanesi İçin Satın Alınması Düşünülen Kitapların Konularına Göre Dağılımı

Kitapların Türü	Eser Sayısı
Ulum-ı Diniye	9
Hikmet-i Tabiiyye	3
Tabakatu'l-Arz	3
Teşrih	1
Ensac	1
Kimya-yı Madeni ve Uzvi	5
Lisan-ı Türki	9
Müfredat-ı Tıb	1
Fenn-i İspençiyari	1
Fenn-i Menafiu'l-Aza	1
Emraz-ı Umumiye	1

²⁵⁶ BOA., MF. MKT., 980/34, 13.M.1324 (9 Mart 1906).

²⁵⁷ Şam Mekteb-i Tıbbiyesi Kütüphanesi için satın alınması düşünülen kitapların tam listesi için bkz. EK 4.

Kitapların Türü	Eser Sayısı
Ameliyat-ı Cerrahiye	1
Hıfzu's-Sıhha	1
Lisan-ı Fransevi	6
Lügat-ı Tıb	1
Toplam	44

Tabloda belirtilen alanlara yönelik alınacak kitapların isimleri belirlendikten sonra bazı kitapçılarla görüşülmüş ve satış fiyatı üzerinden yapılacak %20 indirim sonrasında kitapların temini için gerekli meblağ 2.691 kuruş olarak hesaplanmıştır²⁵⁸. Kütüphanenin her bakımdan mükemmel bir hale dönüştürülmesi için listelenen kitapların yanı sıra tıp ve eczacılık alanlarına yönelik süreli yayınlara abone olunmak istenmiştir. Konuya dair Maarif Nezareti tarafından yapılan değerlendirme neticesinde nezaretin bütçesi göz önüne alınarak kitaplara ilave olarak 1 ya da 2 gazete ve yayına abone olunabileceği belirtilmiştir. Nitekim kütüphanenin teşkilinin ardından tıbbaya yönelik öne çıkan bazı yayınlara her sene abone olunması karara bağlanmıştır²⁵⁹.

²⁵⁸ BOA, MF. MKT., 934/21, s. 1a-b, 1.Ra.1324 (25 Nisan 1906), Leff 17.

²⁵⁹ **İkdam**, nr. 4600, 6.S.1325 (21 Mart 1907), s.1.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ŞAM MEKTEB-İ TIBBİYESİ'NİN UYGULAMA HASTAHANESİ

XIX. yüzyılda tüm dünyada siyasi ve iktisadi açıdan önemli dönüşümleri beraberinde getiren Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi, bir diğer önemli etkiyi sosyal alanda göstermiştir. Avrupa kıtasında bu dönemde yaygınlık ve önem kazanan kamu sağlığı düşüncesi, kısa süre içerisinde Osmanlı Devleti tarafından da benimsenmiş, İstanbul başta olmak üzere taşrada da sağlık hizmetlerinin ivme kazandığı bir süreç adım atılmıştır¹. Bu sürecin en somut örnekleri olarak öne çıkan hastaneler, daha evvel de hizmet sunan kurumlar olmakla beraber yaşanan gelişmelerle birlikte geçmişe oranla nitelikli ve sayıca fazla hale gelmiştir². Suriye vilayet merkezi Şam'da bulunan Hamidiye Gureba Hastahanesi, bahsedilen modern tıbbın getirdiği değişim ve dönüşümle şekillenen kurumlara örnek olarak gösterilebilir.

Selçuklu dönemi bakiyesi ve bölgenin en önemli sağlık kurumlarından biri olan en-Nuri Bimaristanı içerisinde kurulan Gureba Hastahanesi, Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'nin eğitim faaliyetlerine başladığı dönem itibarıyla modern bir sağlık kurumu halini almıştı. Bu yeni dönemde Hamidiye Gureba Hastahanesi olarak isimlendirilen yeni binasında faaliyet gösteren hastane, ilave binalar ve Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'nin aynı bahçe içerisinde inşası ile birlikte geniş bir sağlık kompleksine dönüşecekti.

Üçüncü bölümün bundan sonraki kısmında Gureba Hastahanesi'nden Hamidiye Gureba Hastahanesi'ne uzanan süreçte yaşanan gelişmeler, hastahanenin yeni dönemdeki durumu ve eğitim faaliyetleri içerisindeki yeri ile alakalı bilgilere yer verilecektir.

A. ŞAM GUREBA HASTAHANESİ

Şam'da Nureddin Zengi³ tarafından Kale ve Emeviye Camii arasındaki

¹ Burcu Kurt, "Osmanlı'nın Doğu Sınırlarında Kamu Sağlığı ve Siyaset: 19. Yüzyıl Bağdad'ında Hastaneler", **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Salgın Hastalıklar ve Kamu Sağlığı**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2017, s. 143.

² Ayşegül Erdemir, **Tıp Tarihi**, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul 2014, s. 203.

³ 17 Şevval 511 (11 Şubat 1118) Halep doğumlu olan Nureddin Zengi, erken yaşlarından itibaren iyi bir eğitim almış ve babası İmadüddin Zengi ile katıldığı savaşlar yolu ile askeri bakımdan donanımlı bir hale gelmiştir. Babasının ölümünün ardından kendisi Halep'e hâkim olurken büyük kardeşi I. Seyfettin Gazi ise Musul ve dolaylarında hüküm sürmüştür. Hâkimiyet süresi dâhilinde

bölgede⁴ 1154 senesinde bir bimaristan inşa edilmiştir. Kurucusuna atfen en-Nuri Bimaristanı olarak anılan bu kuruma büyük vakıf gelirleri bağlanmış, zengin-fakir ayrımı yapılmaksızın müslüman hastalar burada ücretsiz olarak tedavi edilmiştir⁵. Tedavisi süren hastalar her sabah hekimler tarafından muayene edilmiş, hastalara verilecek ilaçlar ve yiyecekler hekimlerin kontrolünde belirlenmiştir. Akıl hastalarının da kabul edildiği bimaristanda bu hastalar için ayrı bir kısım oluşturularak tedavilerinde sınırları teskin eden özel ilaçlar ve musikiden faydalanılmıştır. Dönemin ünlü hekimleri vasıtasıyla sağlık hizmetinin sürdürüldüğü kurumda yine bu hekimler tarafından tıp eğitimi verilerek yeni hekimler yetiştirilmeye devam edilmiştir⁶.

Selçuklu döneminin önde gelen sağlık kurumlarından biri olan, uzun yıllar hastane ve tıp medresesi olarak hizmet vermeye devam eden en-Nuri Bimaristanı, zaman içerisinde eski önemini kaybetmiştir. Bu durumdan hareketle bimaristan evkafına ait bir kısım gelirlerin aktarılması ile yeni bir hastane inşa edilmesi planlanmıştır. Konuya dair yapılan değerlendirmeler neticesinde kira ve tarla hâsılatı olarak Şam ile Havran Mal Sandıklarında biriken meblağın, kurulması tasarlanan hastane için sarfi uygun görülmüştür⁷. Nitekim 1876 senesinde⁸ en-Nuri

---

Haçlılar'a karşı üstün başarılar elde ederek etki alanını genişletmiştir. Dımaşk, Halep, Musul ve Hama gibi şehirlerde devamlılığı yüzyıllar süren kurumlar inşa ettirmiş ve pek çok şehir onun döneminde sosyal ve iktisadi açıdan büyük gelişme göstermiştir. Mısır'a gitmek üzere hazırlıklarını sürdürdüğü esnada Dımaşk Kalesi'nde vefat eden (11Ş 569/15 Mayıs 1174) Zengi, kendi adı ile anılan külliye içerisindeki türbesine defnedilmiştir. Bahattin Kök, "Nureddin Mahmud Zengi", *DİA*, C. 33, s. 259-262.

⁴ Richard van Leeuwen, *Bir Osmanlı Şehri: Şam Vakıflar ve Şehir*, Küre Yayınları, İstanbul 2012, s.205.

⁵ BOA., İMMS., 103/4371, 26.C.1306 (27 Şubat 1899), Leff 3.

⁶ Bahattin Kök, *Nureddin Mahmud Zengi ve İslam Kurumları Tarihindeki Yeri*, İşaret Yayınları, İstanbul 1992, s. 212- 215.

⁷ BOA., İ. DH., 608/42345, 28.Za.1286 (1 Mart 1870).

⁸ Bimaristan içerisinde kurulduğunu belirttiğimiz hastaneye dair bimaristan ve hastanenin birlikte zikredildiği arşiv vesikalarında hastanenin inşa tarihine tesadüf edilmemiştir. Fakat ulaşılabilen bir arşiv vesikasında bimarhanenin Midhat Paşa zamanında yapıldığı kaydedilmiştir (BOA., BEO., nr. 4461/334543, Leff 3). Süheyl Ünver tarafından kaleme alınan bir makalede de adı geçen hastanenin Midhat Paşa'nın Suriye Valiliği esnasında oluşturulduğu ve idaresi için gerekli paranın bimaristan vakfından tedarik edildiği belirtilmiştir (A. Süheyl Ünver, **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Zamanında Vakıf Hastanelerinin Bir Kısımına Dair**, Vakıflar Dergisi, S. 1, Ankara 1938, s.18). Ünver'in ifadelerinden hareketle aynı iddia Orhan Bolak tarafından da yinelenmiştir (Orhan Bolak, **Hastanelerimiz: Eski Zamanlardan Bugüne Kadar Yapılan Hastanelerimizin Tarihi ve Mimari Etüdü**, İstanbul Matbaacılık, İstanbul 1950, s. 9). Hâlbuki Midhat Paşa'nın Suriye Valiliği'ne tayini 15.Z.1295 (10 Kasım 1878) tarihinde gerçekleşmiştir (Adem Korkmaz, **Midhat Paşa'nın Hayatı, İdari ve Siyasi Faaliyetleri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2016, s. 392). Hastanenin kuruluş tarihinin tespitine dair yukarıdaki ifadeleri destekler mahiyette bir başka veriye ulaşılamadığından Suriye Vilayet Salnameleri incelenmiş ve hastaneye yapılan ilk kadro

Bimaristanı'nın bir bölümünde⁹, Bezmiâlem Valide Sultan tarafından İstanbul'da fakir ve kimsesizlerin tedavisi için vakıf statüsünde kurulan ilk hastane olan Gurebâyı Müslimin Hastahanesi¹⁰,nin benzeri olarak gösterilebilecek bir gureba hastanesi teşkil edilmiştir. Bu hastanede her sınıf ahali ücretsiz olarak tedavi edilmiştir¹¹. Vilayet mutasarrıfı Eşref Paşa'nın gayretleri ile hastanenin bir koğuşu kadın hastalara ayrılmış (1886) ve bu sayede başvurabilecek bir sağlık kurumu bulamamaktan ötürü hayatlarını yitiren kadınlar da tedavi imkânına kavuşmuştur¹².

Giderleri bimaristan evkafından temin edilmek üzere kurulan Gureba Hastahanesi, evkaf gelirlerine hazinece el konulmasını müteakip bir takım zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Öyle ki bu durum hastanenin zaruri ihtiyaçlarının dahi teminini güç hale getirmiş¹³, devletin konuya dair politikası dönemin Suriye Valisi Midhat Paşa (1878-1880) tarafından da eleştirilmiştir¹⁴. Nitekim hastanenin mevcudu ve içinde bulunduğu durum göz önüne alınarak tasarrufa riayet olunmak kaydıyla hastane ödeneğinin geciktirilmeksizin aktarılmasına dair irade çıkmıştır¹⁵.

Çeşitli rahatsızlıklardan muzdarip hastalar ve akıl hastalarının kabul edildiği Gureba Hastanesi'nde her türlü olumsuzluğa rağmen hastaların tedavisine gayret gösterilmiştir. Öyle ki Mart-Aralık 1315 (1899) arasında 8 aylık süre zarfında Gureba Hastahanesi'nde toplam 8.206 kişi muayene edilmiş, 215'i erkek 106'sı kadın toplam 321 hasta ise yatılı olarak tedavi edilmiştir¹⁶. Hastalara yönelik uygulanan tedavi dâhilinde birtakım başarılı ameliyatlar da gerçekleştirilmiştir. Beşinci Ordu-yu

---

taininin 1293 (1876) tarihinde gerçekleştiği görülmüştür (**Salnâme-i Vilâyet-i Suriye**, Şam Vilayet Matbaası, Sene 1294, Def'a 9, s. 69). Bu yıl içerisinde vilayete vali olarak görevlendirilen Ziya Paşa, Suriye'deki vazifesini müteakip Konya'ya geçerken "Vali-yi Şam olarak üç buçuk ay, Konya'ya sonra göründü gitmek..." mısralarını kaleme alarak Suriye Valiliği süresini üç buçuk ay olarak belirtmiştir (Önder Göçgün, **Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Bütün Şiirleri ve Eserlerinden Açıklamalı Seçmeler**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 13). Aynı yıl vilayette 8 ay vazife yapmış bir diğer isim ise Raşid Naşid Paşa olmuştur (**Salnâme-i Vilâyet-i Suriye**, Şam Vilayet Matbaası, Sene 1297, Def'a 12, s. 224). Tüm bu bilgilerden hareketle adı geçen hastanenin Midhat Paşa zamanında açılmış olamayacağı, hastaneye yapılan kadro tayin tarihi göz önüne alınarak 1876 (1293) senesi valilerinden Ziya Paşa ya da Raşid Naşid Paşa'nın valilikleri dâhilinde açılmış olabileceği sonucuna varılmıştır. Konuya dair benzer bir görüş için bkz. ve krş. İhsanoğlu, "**Suriye'de Sağlık**", s. 10.

⁹ İhsanoğlu, "**Suriye'de Sağlık**", s. 10.

¹⁰ Arzu Terzi, **Bezmiâlem Valide Sultan**, Timaş Yayınları, İstanbul 2018, s. 241.

¹¹ BOA., İ. MMS., 103/4371, 22.C.1306 (23 Şubat 1889), Leff 3.

¹² İhsanoğlu, **a.g.e.**, s.11.

¹³ BOA, ŞD., 2289/38, 12.C.1316 (28 Ekim 1898), Leff 1.

¹⁴ Korkmaz, "**Midhat Paşa**", s. 423.

¹⁵ BOA, BEO, 1305/97803, 20.Z.1316 (1 Mayıs 1899), Leff 2.

¹⁶ **Suriye**, nr. 1712, 8.M.1317 (19 Mayıs 1899), s.1; nr. 1715, 29.M.1317 (9 Haziran 1899), s.1; nr.1725, 11.R.1317 (19 Ağustos 1899), s.2; nr. 1733, 7.C.1317 (13 Ekim 1899), s.1, nr. 1734, 14.C.1317 (20 Ekim 1899), s.1; nr. 1751, 22.L.1317 (23 Şubat 1899), s.1.

Hümayun Sertabibi Osman Paşa tarafından yapılan mesane ameliyatı buna örnek olarak gösterilebilir¹⁷. Bu bağlamda hastanenin açılışından yeni binasına taşındığı sürece dek Suriye Vilayet Salnameleri üzerinden tespit edilen hastane kadrosu şu şekildedir¹⁸:

---

¹⁷ İhsanoğlu, “Suriye’de Sağlık”, s. 10-11.

¹⁸ **Salnâme-i Vilâyet-i Suriye**, Sene 1297, 1298, 1299, 1300, 1301, 1302, 1303, 1304, 1305, 1306, 1307, 1308, 1309, 1310, 1311, 1312, 1313, 1314, 1315, 1316, 1317.

Tablo XII**Şam Gureba Hastahanesi'nin 1876-1900 Seneleri Kadrosu**

Sene	Müdür	Doktor	Eczacı	Cerrah	Kâtip	Hademe	Toplam
1294	Muhammed Ağa	–	Yusuf Efendi	–	Müsri Efendi	Koğuş Hademesi – 3 Çamaşırıcı – 1 Aşçı – 1	8
1295	Kasım Ağa	–	Yusuf Efendi	–	Müsri İsa Efendi	–	3
1296	Kasım Ağa	–	Yusuf Efendi	–	Mehmed Efendi	–	3
1297	Kasım Ağa	Kavseyni Efendi	Yusuf Efendi	–	Mehmed Efendi	–	4
1298	Kasım Ağa	–	–	–	Mehmed Efendi	–	2
1299	Süleyman Efendi	İskenderani Mehmed Efendi*	Anton Efendi	–	Mehmed Efendi	–	4
1300	Ruhi Efendi	İskenderani Mehmed Efendi	Anton Efendi	Said Efendi	Mehmed Efendi	5	10
1301	Ruhi Efendi	İskendarani Mehmed Efendi	Anton Efendi	Said Efendi	–	–	4

* Şam Gureba Hastahanesi doktorlarından İskenderani Mehmed Efendi, telif ettiği kitap dolayısıyla Mecidi Nişanı ile taltif edilmiştir. BOA., İ. DH., 883/70418, 24.C.1300 (2 Mayıs 1883).

Sene	Müdür	Doktor	Eczacı	Cerrah	Kâtip	Hademe	Toplam
1302	Ruhi Efendi	İskenderani Mehmed Efendi	Anton Efendi	Said Efendi	–	–	4
1303	Ruhi Efendi	Yüzbaşı Hakkı Efendi	Ali Efendi	–	–	–	3
1304-1305	Tevfik Efendi	Belediye Sertabibi Antuvan Efendi	İskender Efendi	Ali Efendi	Arif Efendi	Hademe - 8	13
1306	Abdülkadir Efendi	İbrahim Efendi	İskender Efendi	Mehmed Ali Efendi	Arif Efendi	Hademe - 7	12
1307-1308	Abdülkadir Efendi	Belediye Tabibi İbrahim Efendi	İskender Efendi	Mehmed Ali Efendi	Arif Efendi	Hademe - 7	12
1309-1310	Abdülkadir Efendi	Belediye Tabib-i Evveli Antuvan Efendi Tabib-i Sani Kolağası Tevfik Bey	İskender Efendi	Mehmed Ali Efendi	Arif Efendi	Hademe - 7	13
1311**	Kolağası Hakkı Efendi	Tabib-i Evvel Antuvan Efendi Tabib-i Sani Kolağası Tevfik Bey Tabib-i Salis Salih Efendi	Mahir Efendi	Mehmed Ali Efendi	Mehmed Arif Efendi	Hademe – 7	14

** 5. Ordu-yu Hümayun Merkez Hastahanesi tabiplerinden iken Şam Hamidiye Gureba Hastahanesi'ne müdür olarak tayin edilen Kolağası Hakkı Efendi ile Tabib Kolağası Tevfik Bey gösterdikleri hizmete mukabil 4. Rütbeden, Belediye Tabibi Antuvan Efendi ise 2. Rütbeye terfi ettirilmek suretiyle taltif edilmiştir. BOA., DH. MKT., 245/31, 29.Za.1311 (3 Haziran 1894).

Sene	Müdür	Doktor	Eczacı	Cerrah	Kâtip	Hademe	Toplam
1312-1313	Kolağası Hakkı Efendi	Kolağası Hakkı Efendi Antuvan Efendi Binbaşı Tefvik Bey Salih Efendi	Mahir Efendi	Mehmed Ali Efendi	Mehmed Arif Bey	Hademe - 8	15
1315	Kolağası Hakkı Efendi	-	-	-	Arif Efendi	-	2
1316	Kolağası Hakkı Efendi	Kolağası Hakkı Efendi	-	-	Arif Efendi	Serhademe Mahmud Ağa Çamaşırcı Ahmed Ağa Aşçı Hüseyin Sadık Ağa Sair Hademe - 6	11
1317	Kolağası Hakkı Efendi	Kolağası Hakkı Efendi	-	-	Arif Efendi	Serhademe Mahmud Ağa Çamaşırcı Ahmed Ağa Aşçı Hüseyin Sadık Ağa Sair Hademe - 6	11

Şam Gureba Hastahanesi'nin yukarıdaki tabloda yer alan kadrosu incelendiğinde hastanenin kurulduğu tarihten itibaren idaresinin bir müdür tarafından sağlandığı ve belli tarihlerde müdürün tabip olarak da vazife yaptığı görülmektedir. 1304-1315 tarihleri arasında hastane kadrosu müdür, tabip, eczacı, cerrah, kâtip ve çeşitli birimlerde görevli hademelerin toplamından oluşurken 1315 sonrasında hastanede eczacı ve cerrah kadrosuna bir atama yapılmamıştır. Hastane kadrosuna ait bu verilerden hareketle kurum içerisinde yeni bir düzenlemeye ihtiyaç hissedildiği ifade edilebilir. Nitekim Kolağası Hakkı Efendi'nin hastanenin müdürü ve tabibi olduğu son iki yılın ardından Şam Hamidiye Gureba Hastanesi'nin inşası tamamlanmış ve Gureba Hastahanesi bu yeni binaya nakledilerek, belirlenen yeni kadrosu ile hizmet sunmaya devam etmiştir.

B. ŞAM GUREBA HASTAHANESİ'NİN HAMİDİYE GUREBA HASTAHANESİ'NE DÖNÜŞÜMÜ VE YENİDEN TEŞKİLİ

1. Dönüşümün Sebepleri

En-Nuri Bimaristanı'na ait kadim binalar içerisinde konumlandırılan Gureba Hastahanesi, karşılaşılan tüm zorluklara rağmen uzun yıllar bölge halkı tarafından rağbet gören bir kurum olarak varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Ancak XIX. yüzyılın sonlarına gelindiğinde modern usullere göre tasarlanmış yeni bir hastanenin teşkilini zorunlu kılan birtakım sebepler ortaya çıkmıştır. Bu sebepler şu maddelerle tespit edilebilir:

- Gureba Hastahanesi'nin içinde bulunduğu bimaristana ait binaların dar bir cadde arasında yer alması¹,
- Hastaneye ait binaların zaman içerisinde yoğun rutubet altında kalarak kullanımını mümkün olmayan bir hale dönüşmesi²,
- Komşu vilayetlerden gelen akıl hastalarının sayısının fazlalığı³,
- İngiliz Edinburgh Tabipler Cemiyeti namına Şam'da inşa edilen hastanenin⁴

¹ Suriye, nr. 1711, 1.M.1317 (12 Mayıs 1899), s.1.

² BOA., İ. DH., 1367/43, 14.R.1317 (22 Ağustos 1899), Leff 1.

³ Suriye, nr. 1711, 1.M.1317 (12 Mayıs 1899), s.1.

⁴ Edinburgh Tabipler Cemiyeti (EMMS)'nin Şam'daki faaliyetleri adı geçen hastanenin kurulmasından daha evvel başlamıştır. Öyle ki 1885 yılında Dr Frank Irvin MacKinnon tarafından eski şehirde bir dispanser teşkil edilmiştir (Malcolm Billings, **Vartan of Nazareth Missionary and Medical Pioneer in the Nineteenth-century Middle East**, London 2012, s. 136). Bu

bölgenin hemen her yerinden hasta kabul ve tedavi eder halde olması⁵.

Tüm bu nedenlerden hareketle dönemin Suriye Valisi Nazım Paşa'nın gayretleriyle, uygun koşullarda ve daha fazla hastaya hizmet götürebilecek büyüklükte bir hastanenin kurulması için teşebbüste bulunulmuştur⁶. Kurulması tasarlanan bu hastanenin, inşasına Bezmiâlem Valide Sultan'ca başlanılan ve II. Abdülhamid tarafından 1884 yılında tamamlanarak hizmete açılan Mekke Gureba Hastahanesi⁷,nin devamı niteliğinde olduğu düşünülebilir.

Gureba Hastahanesi'nin bulunduğu mevkinin uygun olmayışından ötürü yaşanan sıkıntılar göz önüne alınarak yeni hastanenin inşası için Süleymaniye Külliyesi⁸,nin güney cephesi seçilmiş ve 1314 (1898) yılında belirlenen mahalde hastanenin inşasına başlanmıştır.

Inşası süren hastanenin bilimum ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli olan meblağ Vilayet İdare Meclisi kararı ile iane yoluyla temin edilmiştir⁹. Vilayetin önde gelen isimleri başta olmak üzere hemen her kesimden hastanenin ikmali için yapılan nakdi yardımların toplamı 15 bin 270 küsur mecdiyeye ulaşmıştır¹⁰. Bu yardımların

---

teşebbüsün devamı niteliğinde adı geçen cemiyet 1888 yılında Şam'da bulunan fakir hastalara ücretsiz tedavi sunmak amacıyla bir hastane ve eczane açma yönünde talepte bulunmuştur. Konuya dair yapılan değerlendirmede yabancılar tarafından bu gibi kurumlar açılmasına müsaade veriliyor ise de Şam gibi önemli bir merkezde daha evvel siyaseten sıkıntıya sebep olacak durumların yaşanmış olmasından hareketle hastanenin hükümetçe belirlenecek ve kontrole açık bir mahalde konumlandırılmasının önemi vurgulanmıştır(BOA., DH.MKT., 1483/78). Zira daha evvel inşa edilen benzer kurumlar bünyesinde eğitim faaliyetleri de yürütüldüğü ve buraların hükümetçe denetimden uzak tutulmaya çalışıldığı görülmüştür (BOA., HR. TH. 78/25). Yapılan değerlendirmelerde Şam'da fakir hastaların tedavisine imkan sağlayan hastanelerin bulunduğu ve bir yenisine ihtiyaç olmadığı da ifade edilmiştir. İngiliz Sefareti'nin ısrarcı tutumu üzerine binaların konumlandırılacağı mevkiinin uygunluğu tetkik edilmiş ve yalnızca kuruluş maksadına uygun faaliyet göstermek şartıyla cemiyetin belirtilen yerde hastane ve eczane inşasına irade çıkmıştır (BOA, İ.MMS., 103/4371, DH.MKT., 1610/32). Alınan müsaadeyi müteakip inşası başlayan hastane 1896 senesinde tamamlanarak Victoria Hastanesi adı ile hizmete başlamıştır (*Stefan Weber, Damascus: Ottoman Modernity and Urban Transformation (1808-1918)*, Vol. 2, Damascus 2009, s.181).

⁵ BOA., İ. DH., 1367/43, 14.R.1317 (22 Ağustos 1899), Leff 1.

⁶ İhsanoğlu, "Suriye'de Sağlık", s. 13.

⁷ Terzi, "Bezmiâlem", s. 242.

⁸ Kanuni Sultan Süleyman döneminde kent surlarının dışında, Barada Nehri'nin güneyinde yer alan düzlük arazide Memlük Sultanı Baybars'ın yaptırdığı saray alanına inşa edilmiştir (Neriman Şahin Güçhan ve A. Esin Kuleli, *Şam Süleymaniye Külliyesi ve Koruma Sorunları*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2009, s. 13). 1554-1559 yılları arasında inşası tamamlanan külliye yapılarından cami ve müştemilata II. Selim zamanında medrese ve arasta eklenmiş, hankâh ise 1576'dan sonra tamamlanmıştır (Baha Tanman, "Süleymaniye Külliyesi", *DİA*, C. 38, s. 119-121).

⁹ *Suriye*, nr. 1705, 11.Za.1316 (23 Mart 1899), s.1.

¹⁰ *Suriye*, nr. 1705, 11.Za.1316 (23 Mart 1899); nr. 1706, 18.Za.1316 (30 Mart 1899); nr.1707, 25.Za.1316 (6 Nisan 1899); nr. 1708, 3.Z.1316 (14 Nisan 1899); nr. 1709, 17.Z.1316 (28 Nisan1899); nr. 1710, 24.Z.1316 (5 Mayıs 1899); nr. 1711, 1.M.1317 (12 Mayıs 1899); nr. 1712, 8.M.1317 (19 Mayıs 1899); nr. 1713, 5.M.1317 (16 Mayıs 1899); nr. 1714, 22.M.1317 (2 Haziran1899); nr. 1715, 29.M.1317 (9 Haziran 1899); nr. 1716, 7.S.1317 (17 Haziran 1899); nr.

yanı sıra hastanenin devamlılığına katkı sağlama adına Ahmed İzzet Bey ilk olarak bir duş ve ardından Avrupa'dan getirtilen 4 adet banyo¹¹, Abidzade Mustafa Paşa 12 adet sandalye, 1 adet ayna ve 1 adet konsol, Vilayet Sandık Emni Aziz Efendi 3 adet asma lamba hediye etmiştir¹².

Hastane ve eczanenin kapı ve pencereleri Ahırkapı Kereste Fabrikası'ndan sipariş edilirken¹³ hastane için gerekli tıbbi aletlerin tamamı, tabiplerden müteşekkil bir heyet tarafından belirlenerek kaydedilmiş ve Avrupa'dan sipariş edilmiştir¹⁴. Bu malzemelerin sorunsuz biçimde yerine ulaşmasında katkıda bulunan Şam eşrafından Ömerizade Müslim Efendi dördüncü rütbeden Osmanî nişanı ile Beyrut eşrafından Abdurrahman Efendi ise ikinci sınıf rütbe ile taltif edilmiştir¹⁵.

Avrupa'dan sipariş edilen yerli ve yabancı malzemeler gümrük vergisinden muaf tutulmuş¹⁶ olup hastaneye ulaşmasının ardından Sıhhiye Heyeti tarafından kontrol edilerek ilgili memurlara teslim edilmiştir¹⁷. Bu malzemeler ile karyola, yorgan ve lüzumlu görülen diğer bazı eşyalar için 100.000 kuruş ödenmiştir.

1314 (1898) yılında inşası başlayan hastane, halkın hemen her kesiminden toplanan yardımların da katkısı ile kısa sürede tamamlanarak açılışa hazır hale getirilmiştir¹⁸.

2. Hastahane Binası'nın Yeniden İnşası ve Açılışı

Suriye Valisi Nazım Paşa ve bölge halkının desteğiyle inşası tamamlanan hastanenin açılış tarihi olarak Sultan II. Abdülhamid'in 24. Cülûs yıldönümü seçilmiştir. Bu karardan hareketle 31 Ağustos 1899 (23.R.1317) tarihinde açılışı gerçekleştirilen hastane, Sultan II. Abdülhamid'e izafeten "Hamidiye Gureba Hastahanesi" olarak isimlendirilmiştir¹⁹.

1717, 14.S.1317 (24 Haziran 1899); nr. 1718, 21.S.1317 (1 Temmuz 1899); nr. 1719, 29.S.1317 (9Temmuz 1899); nr. 1720, 5.Ra.1317 (14 Temmuz 1899); nr. 1721, 21.Ra.1317 (21 Temmuz 1899); nr. 1722, 19.Ra.1317 (28 Temmuz 1899); nr. 1724, 2.R.1317 (10 Ağustos 1899); nr. 1725, 11.R.1317 (19 Ağustos 1899); nr. 1726, 18.R.1317 (26 Ağustos 1899); nr. 1728, 2.Ca.1317 (8 Eylül 1899); nr. 1729, 9.Ca.1317 (15 Eylül 1899); nr. 1750, 14.L.1317 (15 Şubat 1900).

¹¹ **Suriye**, nr. 1749, 8.L.1317 (9 Şubat 1900), s.1.

¹² **Suriye**, nr. 1728, 2.Ca.1317 (8 Eylül 1899), s.1.

¹³ BOA., DH.MKT., 2550/74, 19.B.1319 (1 Kasım 1901).

¹⁴ **Suriye**, nr. 1705, 11.Za.1316 (23 Mart 1899), s.1.

¹⁵ BOA., DH. MKT., 2576/42, 8.L.1319 (18 Ocak 1902).

¹⁶ BOA., DH.MKT., 2475/86, 2.M.1319 (21 Nisan 1901).

¹⁷ **Suriye**, nr. 1733, 7.C.1317 (13 Ekim 1899), s.1.

¹⁸ **Malumat**, nr. 826, 3.Ca.1317 (9 Eylül 1899), s. 1.

¹⁹ BOA, İ. DH., 1368/21, 4.C.1317 (10 Ekim 1899), Leff 4; DH.MKT., 2263/15, 24.C.1317 (30 Ekim 1899).

Hastanenin açılışı yapılmış olmasına rağmen Avrupa'dan sipariş edilen malzemelerin henüz temin edilmemiş olması ve hastanenin senelik ödeneğinin belirlenmesine dair görüşmelerin sürmesi nedeniyle hasta kabul ve tedavisine hemen başlanılamamıştır²⁰. Gureba Hastahanesi'nde bulunan hastaların yeni hastaneye nakledilmesine kadar geçen süre içerisinde hastanenin idaresini temin için gerekli usûller belirlenerek on bölüm ve yetmiş beş maddeden oluşan bir nizamname oluşturulmuştur. Hazırlanan nizamname, “*Şam Hamidiye Hastahanesi'nin Usûl-i İdaresini Mübeyyin Talimatnamedir*”²¹ başlığı ile Suriye Gazetesi'nde yayımlanmış ve 12 Zilkade 1317 (14 Mart 1900) tarihinde yürürlüğe konulmuştur²².

Kadın ve erkeklere mahsus, 100 yatak kapasiteli ve iki kat üzerine inşa olunan²³ hastanenin ilk katının sağ kısmında eczane, ameliyathane, dâhili hastalıklar için muayenehane ve cerrahi aletlerin muhafaza edildiği bir oda konumlandırılmıştır. Birinci katın sol kısım ise müdür odası, kâtip odası, harici hastalıklar için muayenehane ve birtakım başka koğuşlara ayrılmıştır. Hastanenin ikinci katında bir tarafta kadınlar koğuşu, diğer tarafta ise dâhili hastalıklar ile göz hastalıklarından muzdarip hastalara ayrılan koğuşlar, karanlık oda, tabipler odası ve 2 yataklık küçük odalar yer almıştır²⁴.

²⁰ **Suriye**, nr. 1754, 13.Z.1317 (15 Mart 1900), s. 1.

²¹ **Suriye**, nr. 1741, 4.Ş.1317 (8 Aralık 1899), nr. 1742, 11.Ş.1317 (15 Aralık 1899), nr. 1743, 18.Ş.1317(22 Aralık 1899), nr. 1744, 25.Ş.1317 (29 Aralık 1899), nr. 1745, 3.N.1317 (5 Ocak 1900), nr. 1746, 10.N.1317 (12 Ocak 1900), nr. 1748, 24.N.1317 (26 Ocak 1900), nr. 1750, 15.L.1317 (16 Şubat 1900), nr. 1751, 22.L.1317 (23 Şubat 1900), nr. 1764, 2.S.1318 (1 Haziran 1900).

²² **Suriye**, nr. 1764, 2.S.1318 (1 Haziran 1900), s. 1.

²³ **Suriye**, nr. 1727, 27.R.1317 (4 Eylül 1900), s. 1.

²⁴ **Malumat**, nr. 826, 3.Ca.1317 (9 Eylül 1899), s. 1.

Resim 5²⁵

Şam Hamidiye Gureba Hastahanesi Açılış Töreni

Hastane için gerekli malzemelerin temin edilmesinin ardından 15 Mart 1900 (13 Zilkade 1317) tarihinde büyük bir tören düzenlenmiş, Müşir Paşa kendisine takdim edilen anahtarla hastanenin kapısını açmış ve devlet erkânı ile orada bulunan ahali hastaneye giriş yapmıştır. Aynı gün Gureba Hastahanesi'nde bulunan kadın ve erkek hastaların tamamı hamama götürülerek temizlenmiş, kendileri için hazırlanmış yeni elbiseler giydirilmek suretiyle Hamidiye Gureba Hastahanesi'ne nakledilmiştir²⁶. Bu esnada Vali Nazım Paşa'nın hastaların her birini teker teker ziyaret ettiği ve hatırlarını sorduğu dönemin gazetelerine yansıyan haberler arasında yer almaktadır.

Kısa süre içerisinde bölgenin en önemli sağlık kurumlarından biri haline gelecek olan Hamidiye Gureba Hastahanesi, eski hastaneden nakledilen hastaların yanı sıra yeni binasında yeni hastalara da hizmet sunmaya başlamıştır. Bu noktada hastanenin açılışını takip eden üç ay içerisinde hastaneye kabul edilen hastalara dair bilgiler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir²⁷:

²⁵ İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Yıldız Albümü, nr. 90586/3.

²⁶ Suriye, nr. 1754, 13.Z.1317 (15 Mart 1900), s. 1.

²⁷ Suriye, nr. 1767, 23.S.1318 (22 Haziran 1900), s.1.

TABLO XIII**Hamidiye Gureba Hastahanesi Mart-Mayıs 1316 (1900) İstatistiği**

	Hasta		Akıl Hastası		Toplam	Ücretsiz Tedavi		Ücretli Tedavi		Toplam
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek		Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	
Eski Gureba'dan nakil	4	6	6	8	24	10	14	–	–	24
Yeni giren	26	147	1	2	176	27	140	–	9	176
Toplam	30	153	7	10	200	37	154	–	9	200
Taburcu olan	23	103	–	3	129	23	102	–	4	129
Vefat eden	–	18	1	–	19	1	18	–	–	19
Mayıs sonunda mevcut	7	32	6	7	52	13	34	–	5	52
Toplam	30	153	7	10	200	37	154	–	9	200

Tabloda yer alan veriler incelendiğinde hastanenin açılışını takip eden 3 ay içerisinde eski hastaneden nakledilen 24 hastaya ilaveten hastaneye 176 yeni hasta girişi gerçekleştiği ve 200 hastanın ücretsiz olarak tedavi edildiği görülmektedir. Bu bilgilerden hareketle Hamidiye Gureba Hastahanesi'nin açıldığı tarihten itibaren özellikle fakir hastalara sunmuş olduğu ücretsiz tedavi imkânı ile bu anlamdaki ihtiyaca karşılık verdiğini söylemek mümkündür.

C. HASTAHANE'YE YENİ BİNALARIN İLAVESİ

Bir taraftan hastanenin inşası ve donanımına dair çalışmalar sürdürülürken diğer taraftan hastaneye bağlı binaların yapımı da devam etmiştir. Bu bağlamda hastane binasının içerisinde bulunduğu geniş arazide hastaneye ilaveten mutfak ve çeşitli hizmet binaları²⁸ nın yanısıra bir bimarhane²⁹, eczane, telkih³⁰ hane ve

²⁸ Suriye, nr. 1706, 18.Za.1316 (30 Mart 1899), s. 1.

²⁹ BOA, BEO., 1374/103006, 7.Ca.1316 (13 Eylül 1899), Leff 2.

yakınında bir tebhirhane³¹ inşa edilmiştir. Hastane bahçesi dışında fakat hastaneye bağlı olarak hizmet sunan bir diğer yapı ise dispanser³² olmuştur.

a. Matbah ve Çamaşırhane

Modern usullere göre planlanan hastanenin inşası devam ederken hastane yakınında bulunan ve bir kısmı hastaların gezmeleri için uygun hale getirilen bahçenin diğer kısmında ise matbah ve çamaşırhane yapılması düşünülmüştür. Nitekim Vali Nazım Paşa, 5. Ordu-yu Hümayun Müşiri Cevad Paşa ve inşaat komisyon heyetinin iştiraki ile adı geçen matbah ve çamaşırhane binalarının temel atma merasimi gerçekleştirilmiştir³³.

b. Bimarhane

Hatırlanacağı üzere Gureba Hastahanesi olarak kullanılan küçük bina içerisinde akıl hastaları ve çeşitli hastalıklardan muzdarip kimseler bir arada tedavi edilmekteydi. Zaman içerisinde artan hasta sayısının etkisiyle daha da yetersiz hale gelmeye başlayan bu bina, günden güne harap hale dönüşmeye başlamıştı. İçinde buldukları ortam özellikle akıl hastaları üzerinde olumsuz tesir bırakmaktaydı. Tüm bu sebepler göz önüne alındığında inşası tamamlanan Hamidiye Gureba Hastanesi'nin bulunduğu bahçe içerisinde akıl hastalarının daha uygun koşullarda tedavisine imkan sağlayan bir bimarhane inşası fikri ön plana çıkmıştı. Nitekim kadın ve erkeklere mahsus, hastaların gezmeleri için küçük bir bahçeyi de içine alan bimarhanenin temel atma merasimi Vali Nazım Paşa, hazır bulunan heyet ve ulemadan Attarzade Şeyh Bekir Efendi'nin katılımı ile gerçekleştirilmiştir³⁴.

İnşasına başlanılan bimarhane binası, Paris, Londra ve Berlin darüşşifalarının planları incelenmek suretiyle iki kat üzerinde 18 odayı içine alacak biçimde tasarlanmıştır. Rahatsızlığı ilerlemiş olan akıl hastalarının muhafazasını sağlamak için hücreler buna göre düzenlenmiş, kapı ve pencerelerin sayısı da yine hastaların durumları göz önüne alınarak belirlenmiştir. Hücrelerin duvarları önce büyük taşlarla örülmüş, üzerlerine kalın meşeden parkeler döşenmiş ve hastaların kendilerine zarar

³⁰ **Suriye**, nr. 1842, 21.L.1319 (31 Ocak 1902), s.1. **Telkih**: Döllenme, dölleme, ekme, aşılama. E. Kadri Unat, E. İhsanoğlu, S. Vural, **Osmanlıca Tıp Terimleri Sözlüğü**, TTK, Ankara 2004, s.54.

³¹ **Suriye**, nr. 1861, 27.Ra.1320 (4 Temmuz 1902), s. 1. **Tebhîr-hâne**: Buğu evi, etüv. Bkz. Devellioğlu, **“Lûgat”**, s. 1048.

³² **Suriye**, nr. 1815, 17.Ra.1319 (4 Temmuz 1901), s.1.

³³ **Suriye**, nr. 1706, 18.Za.1316 (30 Mart 1899), s.1.

³⁴ **Suriye**, nr. 1711, 1.M.1317 (12 Mayıs 1899), s.1.

verme ihtimaline karşı iç duvar ve kapıların tamamı yumuşak malzeme ile kaplanmıştır. Rahatsızlığının seyri normal olan hastalar için bimarhanenin ikinci katında odalar, yemek salonları ve hava almak, manzarayı seyretmek maksadıyla bir balkon oluşturulmuştur. Rahatsızlıkları gittikçe azalan veya esasen hafif olan erkek ve kadın hastaların dolaşabilmeleri için ise ayrı iki çiçek bahçesi ve bunların sonunda bir de havuz inşa edilmesi uygun görülmüştür³⁵.

İnşaatin tamamlanması adına hastaneye yapılan bağışlar gibi bimarhane için de toplam miktarı yaklaşık 170.000 kuruşa ulaşan bağışta bulunulmuş³⁶ bunun yanısıra en- Nuri Bimaristanı'nın senelik hasılatının da bimarhane masrafına tahsis edilmesine karar verilmiştir³⁷. Tüm bu katkılar yoluyla bimarhanenin inşasının tamamlanmasının ardından eski bimarhanedeki akıl hastalarının buraya nakli gerçekleştirilmiştir³⁸.

Bimarhane ve hastanenin inşası esnasında hizmette bulunan isimlerden biri olan Vilayet Belediye Mühendisi İpri Efendi bu hizmetlerine binaen üçüncü rütbeden ikinci rütbeye terfi ettirilmek suretiyle taltif edilmiştir³⁹.

c. Eczahane

Hamidiye Gureba Hastahanesi bünyesindeki binalardan biri olan eczane, diğer tüm binalar gibi muntazam ve mükemmel bir şekilde inşa edilmiştir. İlacın imalinde ölçü ve tutarlılığın öneminden hareketle Hamidiye Eczahanesi'nde ticaretten uzak, halka doğru ve etkili bir hizmet sunma mantığı hâkim olmuştur. Her üç ayda bir Avrupa'dan ilaçlar temin edilerek hastaların istifadesine sunulmuştur. Hastalara verilecek ilaçların hazırlanması hususuna özellikle dikkat gösterilmiş ve bu iş diplomalı eczacılar tarafından itina ile gerçekleştirilmiştir. Eczane bünyesinde bulunan ilaçların çokluğu ve çeşitliliği sebebiyle yazılan reçetelerdeki bütün ilaçlar karşılanmıştır. Diğer eczanelere nispetle oldukça cüz'i ücretle hizmet sunan eczanede iki eczacı görev yapmış, gece gündüz açık kalan eczanede aralıksız hizmet sunulmaya devam edilmiştir⁴⁰.

³⁵ **Suriye**, nr. 1748, 24.R.1317 (26 Ocak 1900), s.1.

³⁶ **Suriye**, nr. 1763, 24.M.1318 (24 Mayıs 1900), s.1.

³⁷ BOA., DH.MKT., 885/81, 23.C.1322 (4 Eylül 1904).

³⁸ **Suriye**, nr. 1764, 1.S.1318 (31 Mayıs 1900), s.1.

³⁹ BOA., DH.MKT., 2396/49, 1.Ca.1318 (27 Ağustos 1900).

⁴⁰ **Suriye**, nr. 1778, 26.Ca.1318 (21 Eylül 1900), s.2.

d. Telkîhhâne

27 Temmuz 1892 tarihli irade ile çiçek aşısı üretmek üzere kurulan *Telkîhhâne-i Şahane*'den, İstanbul'da bulunan yabancı hastanelere aşı nakli yapılmakla birlikte vilayetlere gönderilecek aşılarda yine bu kurumdan temin edilmekteydi⁴¹.

Aşı gönderimi yapılacak vilayetin merkeze olan mesafesi göz önüne alındığında zaman zaman aşı numuneleri ilgili vilayete ulaşmadan bozulmaktaydı. Yaşanan bu olumsuz durumu ortadan kaldırmak maksadıyla İstanbul dışında belirlenen bazı yerlerde de telkîhhâne inşa edilmesi düşünülerek bu noktada Manastır, Erzurum, Diyarbakır, Basra ve Suriye uygun görülen mahaller olmuştur. Nitekim adı geçen yerlerden Suriye'de inşa olunacak telkîhhâne binasının inşası için seçilen yer Hamidiye Gureba Hastanesi'nin bahçesi olmuştur.

İki odayı içine alan telkîhhânede⁴², inek yavrularından elde edilen aşılarda denenmiş ve alınan müspet sonuçların akabinde faydalanılmak üzere vilayetin tüm bölgelerine gönderilmiştir⁴³.

e. Tebhîrhâne

Tebhîr, salgın ve bulaşıcı hastalıkların etkeni olan mikroorganizmaların temas ettiği giysi ve eşyaların basınçlı su buharı yoluyla dezenfekte edilmesi işlemidir⁴⁴. Bu bağlamda Suriye Vilayeti'nin bulaşıcı ve salgın hastalıkların sıklıkla görüldüğü bir bölge olmasından hareketle hastaneye bağlı ilave yapılar dâhilinde bir tebhîrhâne inşa edilmiştir.

Vali Nazım Paşa, vilayet erkânı, ulema ile memleket eşrafının katılımı ve Hamidiye Hastanesi Başhekimisi Tefvîk Bey tarafından okunan nutuk eşliğinde tebhîrhânenin açılışı gerçekleştirilerek hizmet vermeye başlamıştır⁴⁵.

f. Dispanser

Şam Hamidiye Hastanesi'ne bağlı olarak⁴⁶, vilayet dairesi yakınında⁴⁷

⁴¹ Yıldırım, "Sağlık Tarihi", s. 71.

⁴² BOA., DH. MKT., 2265/66, 28.C.1317 (3 Kasım 1899).

⁴³ Suriye, nr. 1842, 21.L.1319 (31 Ocak 1902), s.1.

⁴⁴ Yıldırım, "Sağlık Tarihi", s. 141.

⁴⁵ Suriye, nr. 1861, 27.Ra.1320 (4 Temmuz 1902), s.1.

⁴⁶ Suriye, nr. 1815, 17.Ra.1319 (4 Temmuz 1901), s.1.

⁴⁷ Suriye, nr. 1804, 29.Z.1318 (19 Nisan 1901), s.1.

hastaneye ulaşma imkânı bulamayan hastaların muayene ve tedavilerini sağlamak için tek kat üzerinde altı odayı içine alan bir dispanser oluşturulmuştur. Bu bina içerisinde muayenehane, eczane, bakteriyoloji laboratuvarı ve bir de telkîhâne teşkil olunmuştur. Dispanserde ihtiyaç sahibi hastalar ücretsiz tedavi edilmiştir. Bina için gerekli tüm teçhizat temin edildikten sonra Paris'in en meşhur fabrikalarında üretilen ilaçlardan lüzumlu olanlar satın alınarak cüz'î fiyatlarla hastalara ulaştırılmak üzere Hamidiye Eczahanesi'nden buraya nakledilmiştir. Ardından Vali Nazım Paşa, vilayet memur erkânı, ulema ve eşraftan birçok kimse hazır buldukları halde ve müftü efendinin duaları eşliğinde dispanserin açılışı gerçekleştirilmiştir⁴⁸.

Hamidiye Gureba Hastanesi'ne bağlı yapılar arasında yer alan dispanser, açılışı müteakip hizmet vermeye başlamış, ihtiyaç sahibi pek çok hasta ücretsiz muayene edilerek ilaçları da ücretsiz olarak temin edilmiştir. Dispanser içerisinde yer alan muayenehanede ücretsiz muayene edilen ve reçete verilen hastalara dair bilgiler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir⁴⁹:

TABLO XIV

Hamidiye Gureba Hastahanesi Muayenehanesi'nde Ücretsiz Muayene Edilip Reçete Verilen Hastalar

	Hast. Türü	Müslüman		G. Müslim		Toplam
		Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	
1317 Mart/1318 Şubat	Dâhilî	868	831	286	202	2.187
1317 Eylül	Dâhilî	204	142	27	8	381
1317 Ekim	Dâhilî	85	53	31	17	186
1317 Kasım	Dâhilî	43	67	32	21	163
1317 Aralık	Dâhilî	71	58	7	4	140
1317 Şubat	Dâhilî	56	58	36	23	183
1318 Mart	Dâhilî	63	48	46	25	182
1318 Nisan	Haricî	70	53	19	16	158
1318 Mayıs	Dâhilî	120	92	63	47	322
Toplam						3.902

⁴⁸ Suriye, nr. 1815, 17.Ra.1319 (4 Temmuz 1901), s.1.

⁴⁹ Suriye, nr. 1802, 1.Z.1318 (20 Şubat 1901); nr. 1834, 1.Ş.1319 (13 Kasım 1901); nr. 1838, 9.N.1319 (20 Aralık 1901); nr. 1839, 16.N.1319 (27 Aralık 1901); nr. 1843, 27.L.1319 (6 Şubat 1902); nr. 1851, 2.M.1320 (11 Nisan 1902); nr. 1855, 1.S.1320 (10 Mayıs 1902); nr.1864, 3.Ca.1320 (8 Ağustos 1902).

Tabloda yer alan veriler incelendiğinde 1317 Mart –1318 Mayıs tarihleri arasında 3 ay içerisinde Hamidiye Hastahanesi Muayenehanesi'ne başvuran hastaların %95'inden fazlasının dâhili hastalıklardan muzdarip olduğu ve 3.744 hastanın ücretsiz muayene edilerek reçetelerinin yazıldığı görülmektedir. Bu verilerden hareketle bölgede dâhilî hastalıkların yaygın olarak görüldüğü ve bu noktada hastanenin önemli bir ihtiyacı karşıladığı söylenebilir.

g. Hastahane Bahçesine Mektebin İnşası

Birinci bölümde ifade edildiği üzere mektebin kurulmasına dair çıkan iradenin ardından programda yer alan uygulamalı derslerin tatbiki için yeniden bir hastane inşasına gerek kalmaksızın istifade edilebileceği göz önüne alınarak⁵⁰, mektep binasının inşa edileceği yer Hamidiye Gureba Hastahanesi'nin bahçesi olarak belirlenmişti⁵¹. Alınan bu karar doğrultusunda mektebin müstakil binasının inşasına ne zaman başlanıldığı tespit edilememekle birlikte konuya dair Servet-i Fünûn Gazetesi'nde yayımlanan bir resim olduğu görülmektedir.

Resim 6⁵²

**Servet-i Fünûn Gazetesi'nde “Şam Tıp Mektebi'nin Temel Atma Merasimi” Başlığıyla
Yayımlanan Resim**

Gazetede çıkan bu resim üzerine Maarif Nezareti tarafından mektep binası

⁵⁰ BOA., MF. MKT., 700/1, 29.Ş.1322 (8 Kasım 1904), Leff 282; MF. MKT., 1113/66, 7.Ra.1327 (29 Mart 1909), Leff 1.

⁵¹ **İkdam**, nr. 3231, 5.Ra.1321 (1 Haziran 1903), s.1.

⁵² **Servet-i Fünûn**, nr. 762, 2.L.1323 (30 Kasım 1905).

için düzenlenen keşif defterine ait muamelenin henüz tamamlanmamış olduğu ve konuya dair resmi bir kayda da tesadüf edilmediği belirtilerek Suriye Vilayeti'nden bilgi istenmiştir⁵³. Suriye Valisi tarafından cevaben çekilen telgrafta, mektep binasının inşasına henüz başlanılmadığı ve Servet-i Fünûn Gazetesi'nde çıkan temel atma merasimine dair haberin yanlış olduğu ifade edilmiştir⁵⁴. Bu doğrultuda 1905 yılı itibarıyla inşası henüz başlamadığı anlaşılan mektep binasına dair ulaşılabilen 1909 tarihli bir arşiv vesikasında Darülfünûn-ı Osmanî Tıp Fakültesi'nin birtakım harcamalar dolayısıyla tahsisat bütçesini aştığı ve Şam Mekteb-i Tıbbiyesi binasının inşasına henüz başlanılmadığından ona ayrılan bütçenin Darülfünûn-ı Osmanî Tıp Fakültesine aktarılmasının gündeme geldiği⁵⁵, 1910 tarihli bir diğer arşiv vesikasında ise mektep için ayrılan arsaya Sanayi Mektebi inşasına teşebbüs edildiği⁵⁶ görülmektedir. Nitekim tüm bu veriler göz önüne alındığında mektebin kuruluş iradesi ile müstakil binasının inşa edileceği yerin de tespit edildiği ancak bu karardan hareketle hastane bahçesindeki inşa faaliyetinin hemen gerçekleşmediği, dördüncü bölümde detaylı olarak ele alınacak olan yeni binaya nakil tarihi olan 1914'ten kısa bir süre önce buna teşebbüs edilerek mektep binasının tamamlanmış olduğu ifade edilebilir.

D. HASTAHANE'NİN YÖNETİMİ VE ÇALIŞANLARI

1. Yönetim

Modern usûllere göre kurulması planlanan ve bu doğrultuda tamamlanarak açılışı gerçekleştirilen hastanenin idaresi de kuruluş aşamasında hazırlanan nizamnameye uygun biçimde sağlanmıştır.

Nizamnamenin hastanenin idaresi ve buna dair konuları ihtiva eden birinci maddesine göre, hastane valinin gözetiminde ve vilayet defterdarının başkanlığında idare olunacaktı. Hastanenin idaresini temin için bir komisyon teşkil edilecek, komisyonun azaları vilayet idare meclisi, belediye meclis azası ve vilayetin önde gelen isimlerinden seçilecek altı kişiden oluşacaktı. Komisyon, salı günleri bir araya gelecek ve defterdarın toplantıya iştirak edememesi halinde vali başkanlığında

⁵³ BOA., MF. MKT., 897/27, 8.L.1323 (6 Aralık 1905).

⁵⁴ BOA., MF. MKT., 912/52, 4.Z.1323 (31 Aralık 1905), Leff 3.

⁵⁵ BOA., MF. MKT., 1098/41, 14.Ca.1327 (3 Haziran 1909), Leff 3.

⁵⁶ BOA., MF. MKT., 1145/49, 19.Z.1327 (1 Ocak 1910).

toplanacaktı⁵⁷. Nitekim hastanenin idaresi Vilayet Defterdarı Emin Ali Bey'e havale olunmuş⁵⁸ ve Vilayet İdare Meclisi Azasından Müeyyidpaşazade Abdülkadir Bey, Ceyran Esber, Vilayet Matbaa Müdürü Mustafa Vasıf, Nakşibendi Tarikatı Postnişini Esad Sahib, Dellanizade Ahmed, Belediye Azasından Eyyûbizâde Halil ve Ömerizâde Müslim Efendi'den oluşan bir komisyon teşkil edilmiştir⁵⁹.

Eksikleri tamamlanıp hasta kabulüne başlayan hastanenin kadrosu da özenle belirlenmiştir. Bu bağlamda hastanenin kadrosunu oluşturan toplam 21 kişiye ait bilgiler şu şekildedir:

TABLO XV

Şam Hamidiye Gureba Hastahanesi Kadrosu

Hastanedeki Görevi	İsmi
Başhekim	Binbaşı Tevfik Bey
2. Tabip ve Müdür	Yüzbaşı Muharrem Ali Efendi
Tabip	Operatör Mustafa Efendi
Eczacı	Mülazım Tahsin Efendi
Cerrah, Esvab Emimi ve Vekilharc	Hamdi Efendi
Hastalar Ağası ve Serhademe	Abdurrahman Ağa
Aşçı Kandilci ve sair hademe	15 kişi
Toplam	21 kişi

Hastane idaresini temin için kaleme alınan nizamnamede yukarıdaki tabloda yer alan hastane personelinin vazifeleri de belirtilmişti. Buna göre, hastane müdürü hastanede görevli tüm personelin idaresinden mes'ul olacaktı. Hastane idaresinin uygun biçimde devam ettirilmesi, hastane binalarının tamir ve iyileştirilmesi adına gerekli işlemlerin hastane komisyonuna iletilmesi, hastane dâhilindeki tüm eşyanın muhafazasının temini müdürün vazifesindendi. Müdür ayrıca görevine riayet etmeyen personel olması halinde hastane komisyonuna şikâyette bulunabilir ve neticeye dair fikir beyan edebilirdi⁶⁰.

⁵⁷ Suriye, nr. 1741, 4.Ş.1317 (8 Aralık 1899), s.1.

⁵⁸ Suriye, nr. 1738, 13.B.1317 (17 Kasım 1899), s.1.

⁵⁹ Suriye, nr. 1741, 4.N.1317 (8 Aralık 1899), s.1.

⁶⁰ Suriye, nr. 1742, 11.Ş.1317 (15 Aralık 1899), s.1.

2. Doktorlar ve Diğer Çalışanlar

Başhekim, hastanedeki tüm tabiplerden sorumluydu. Başhekimin her gün hasta muayenesinde bulunma zorunluluğu olmamakla beraber çıkış koşuşunu her gün, diğer koşuşları ise arzu ettiği zaman muayene edebilecekti⁶¹. Hastane koşuşlarının ilgili tabiplere taksimi başhekim tarafından yapılacaktı. Buna göre, 40-50 hasta için birer tabip ve cerrah görevlendirilecekti⁶². Hastanede uygulanmakta olan tedavi yöntemlerinin tıbbi usûllere uygun olup olmadığının takibi de başhekimin kontrolündeydi. Yıl boyunca hastaneye giren, çıkan, vefat eden kadın ve erkek hastalara dair bilgilerin kaydedilerek bir nüshasının valilik makamına bir diğer nüshasının da hastane komisyonuna iletilmesi başhekimin bir diğer vazifesiydi.

Hastane personeli arasında yer alan ikinci tabip, tıbbi vazifelerinin yanı sıra her gün çeşitli sebeplerle hastaneden çıkanların kayıtları tutacak ve bu kayıtları her üç ayda bir başhekime sunacaktı. Başhekimin hastanede bulunmadığı durumlarda başhekime vekâlet ederek gerekli muameleyi uygulamak da ikinci tabibin görevlerindendi.

Hastanede vazifeli iki eczacı bulunacaktı. Eczacıardan ilki yani baş eczacı hastane eczanesi için gerekli malzemelerin kaydını tutarak hastane komisyonuna iletecek ve gerekli görüldüğü hallerde bu kayıtları gösterecekti⁶³. Eczacıardan diğeri her sabah baş eczacı ile muayeneye çıkacak, tabipler tarafından verilen ilaç ve gıdaları kaydedecekti. Hastane içerisinde kullanılan eczaneye ait kapların muhafazasından da sorumlu olan ikinci eczacı, baş eczacının hastanede olmadığı zamanlarda ona vekâlet edecekti.

Tabiplerin maiyetinde olmak üzere ihtiyaç olduğu sayıda cerrah hastanede bulunacaktı. Hastalar üzerinde cerrahi işlemlerin uygulanmasının dışında cerrahın bir diğer vazifesi, cerrahi aletlerin temiz kalmasına itina gösterilmesini sağlamaktı. Cerrahlar da tıpkı tabipler gibi her gün nöbet bekleyecekti.

Hastanede ayrıca bir serhademe ve her yedi yatak için birer hademe görevlendirilecekti. Serhademe, her sabah koşuş nöbetçisinden aldığı elbiseleri temizleyerek muhafaza edecekti. Hastane meydanı, hasta koşuşları ve tuvaletlerin temizlik kontrolünü yapmak ve hademenin gece nöbetine riayetini sağlamak da

⁶¹ Suriye, nr. 1748, 24.N.1317 (26 Ocak 1900), s.1.

⁶² Suriye, nr. 1745, 3.N.1317 (5 Ocak 1900), s.1.

⁶³ Suriye, nr. 1748, 24.N.1317 (26 Ocak 1900), s.1.

serhademenin vazifelerindendi. Serhademe bunların yanı sıra koğuşlarda bulunan eşya ve elbisenin tümünü hesap ile alarak, refakatinde bulunan hademeye verecek ve muhafazalarını temin edecekti. Koğuşların silme, süpürme vesair temizlik işleri ile hastaların hususi bakımlarının sağlanması ise hademelerin görevindendi⁶⁴.

E. HASTA KABUL VE TEDAVİSİ

1. Hastaların Kabulleri

Hastanenin idaresini temin için hazırlanan nizamname kapsamında hastaneye kabul edilecek hastalar ve bu hastalara yönelik uygulanacak yöntemle dair de bir düzenleme yapılmıştır. Öyle ki hastaneye başvuracak hastalar müdür tarafından kabul edilecek ve kâtip vasıtasıyla tutulan kaydın ardından hastaya ait muhafaza edilecek eşyalar depoya kaldırılacaktı⁶⁵. İlgili işleme dair alınan emanet senedi müdür tarafından muhafaza edilecekti. Hastaneye kabul olunan hastalar ilk olarak hamama götürülerek temizlenecek ve koğuşlarına alınmalarının ardından kendilerine ait bilgileri içeren hasta kartları yatak başlarına asılacaktı.

Hasta koğuşlarında tedavi görüp taburcu olabilecek dereceye ulaşan hastalar, çıkışları yapılmadan evvel üç gün gözetim altında tutulacaktı. Bu süre zarfında hastalığın tekrar nüksetmesi halinde hasta tedavi koğuşuna geri alınacak, herhangi bir olumsuzluk yaşamaksızın üç günü geçiren hasta taburcu olabilecekti. Hastanın hastaneden çıkışı esnasında, hastaneye giriş yaparken senet mukabilinde muhafaza olunmak üzere alınan eşyaları müdür huzurunda kendisine teslim edilecekti. Hastalığı tedavi olmaksızın hastaneden çıkış yapmak isteyen hastalara engel olunmayacak, bulaşıcı hastalığa tutulanların ise hastaneden çıkışları ancak tedavilerini tamamlamaları halinde mümkün olacaktı.

Tedavisi süren hastalardan birinin durumunun ağırlaşması halinde ayrı bir odaya alınma ihtimali varsa ayrı odaya alınacak ya da etrafına bir perde çekilerek nöbetçi tabip tarafından durumu gözlenecekti. Hastanın kaybedilmesi durumunda müslüman ise imam vasıtasıyla defin işlemi gerçekleştirilecek, gayr-i müslim ise de bağlı olduğu mezhebin din görevlilerine teslim edilecekti. Vefat eden hastaya dair yapılan tüm muamele kaydedilerek hastane komisyon heyetine verilecekti⁶⁶.

⁶⁴ Suriye, nr. 1751, 22.L.1317 (23 Şubat 1900), s. 1.

⁶⁵ Suriye, nr. 1743, 18.Ş.1317 (22 Aralık 1899), s. 1.

⁶⁶ Suriye, nr. 1745, 3.N.1317 (5 Ocak 1900), s. 1.

2. Tedavi

Yukarıda ifade edilen usûl üzere hastaneye kabul edilen hastaların tedavileri de düzenlenen nizamnameye uygun biçimde gerçekleştirilecekti. Buna göre hastanede her gün sabah ve akşam olmak üzere iki defa hasta muayenesi yapılacaktı. Sabah muayenesi Nisan başından Eylül sonuna dek öğleden dört saat evvel, Ekim başından Mart sonuna dek ise öğleden üç saat evvel başlayacak ve akşam muayenesi daima ikindiden sonra yapılacaktı. Sabah muayeneleri koğuş tabiplerince, akşam muayeneleri ise nöbetçi tabipler tarafından yapılacak ve nöbetçi tabipler yirmi dört saat hastanede bulunacaktı⁶⁷.

Tabipler sabah muayenesinden evvel başhekimin odasında toplanarak muayene vakti geldiğinde hep birlikte koğuşlara geçecekti. Muayenelerin tamamlanmasının ardından da yine başhekim odasında tüm hekimlerin bir araya gelmesiyle hastaların durumlarına dair başhekim bilgilendirilecekti⁶⁸. Hastaların muayene saatleri geldiği vakit, ilk muayene koğuş tabibi tarafından yapılacak ve hastaya verilmesi lazım gelen ilaçlar ile yiyecekler koğuş tabibince hastanın bilgilerini içeren karta yazılacaktı⁶⁹.

Hastalara verilecek olan yiyecek ve içeceklere dair işlemler, müdür kontrolünde ve vekîl-i harc⁷⁰ tarafından yapılacaktı. Buna göre hastalara her gün verilecek et, sebze, ekmek ve benzeri yiyecekler temin edildikten sonra müdür, nöbetçi tabip, eczacıbaşı ve cerrah tarafından uygun görüldüğü takdirde aşçıbaşıya teslim edilecekti. Bu yiyeceklerin listesi ise vekîl-i harc tarafından günü gününe kaydedilecekti⁷¹.

Hastaların muayeneleri esnasında kaydedildiğini belirttiğimiz yiyecekler, 4 kısım üzere düzenlenecekti. Bu bağlamda hastalıkları göz önüne alınmak suretiyle hastalara verilecek yiyecek ve içecek miktarı şu şekildeydi⁷²:

⁶⁷ **Suriye**, nr. 1744, 25.Ş.1317 (29 Aralık 1899), s. 1.

⁶⁸ **Suriye**, nr. 1747, 17.N.1317 (19 Ocak 1900), s. 1.

⁶⁹ **Suriye**, nr. 1745, 3.N.1317 (5 Ocak 1900), s. 1.

⁷⁰ **Vekîl-i harc**: Masraf görmekle vazifeli kimse, kahya. Bkz. Devellioğlu, “Lûgat”, s. 1145.

⁷¹ **Suriye**, nr. 1744, 25.Ş.1317 (29 Aralık 1899), s. 1.

⁷² **Suriye**, nr. 1745, 3.N.1317 (5 Ocak 1900), s. 1.

Tablo XVI**Hastalara Verilecek Yiyecek ve İçecek Miktarları**

	1. Kısım	2. Kısım	3. Kısım	4. Kısım
Ekmek	50 dirhem	100 dirhem	150 dirhem	200 dirhem
Yiyecek	40 dirhem et veya bunun bir cüz'üne bedel bir sebze yemeği veya 40 dirhem ete bedel 20 dirhem piringten pilav	60 dirhem et veya bunun bir cüz'üne bedel bir sebze yemeği veya 60 dirhem ete bedel 30 dirhem piringten pilav	80 dirhem et veya bunun bir cüz'üne bedel bir sebze yemeği veya 80 dirhem ete bedel 40 dirhem piringten pilav	100 dirhem et veya bunun bir cüz'üne bedel bir sebze yemeği veya 100 dirhem ete bedel 50 dirhem piringten pilav
İçecek	Bir miktar yoğurt veya	Bir miktar yoğurt veya	Bir miktar yoğurt veya üzüm hoşafı	Bir miktar yoğurt veya üzüm hoşafı

Yukarıdaki tabloda gösterilen yiyecek ve içecekler dışında, tıbben gerekli görüldüğü hallerde bazı hastalara ete bedel piliç ve ihtiyaç halinde yumurta ve peynir de verilecekti. Perhiz ettirilen hastalara verilecekler ise et suyu, süt ve çorba olarak belirlenmişti. Bu hastalar dışındakilere sabahları 10'ar dirhem piringten çorba ve akşam yemeğinden evvel hastalardan bazılarına tabipler tarafından gösterilen lüzuma üzerine piriç veya 10'ar dirhemden şehriye çorbası verilecekti.

Muayene esnasında tabibin yanında eczacı, cerrah, tımarcı ve hademe de bulunacaktı. Tabip hastayı muayene ettikten sonra yirmi dört saat için gerekli gördüğü muameleyi hastanın yatak başında bulunan karta yazacak, eczacı ve cerraha da sözlü talimatta bulunacaktı. Eczacı ve cerrah ise bu talimatları hususi defterlerine kaydedecek ve ardından tabibe imzalatacakti⁷³. Hastalar için ameliyat gerektiği durumlarda tüm tabipler tarafından yapılacak değerlendirme neticesinde ve yine tüm tabipler hazır buldukları halde gerçekleştirilecekti. Acil bir ameliyat yapılacaksa nöbetçi hekim tarafından vakit kaybetmeksizin başhekim durumdan haberdar edilecekti. Çıban deşmek ya da benzeri küçük ameliyatlar ya koğuş tabibi ya da koğuş tabibinin gözetiminde cerrah tarafından icra edilecekti⁷⁴.

İhtiyaç sahibi hastalar, belediyeden aldıkları resmi tezkire ile hastaneye ücretsiz kabul olunarak tedavi edilecekti. Ücretle hasta kabul edilmesi noktasında

⁷³ Suriye, nr. 1745, 3.N.1317 (5 Ocak 1900), s. 1.

⁷⁴ Suriye, nr. 1746, 10.N.1317 (12 Ocak 1900), s. 1.

hastanın maddi durumuna bakılacak, alınacak ücret belirlenecek ve bu hastalar hususi odalarda tedavi olunacaktı. Hastaneye başvuran jandarma, polis gibi belediye memurlarından tedavi ücreti alınmayacak fakat sarf edilen ilaç ve verilen yiyecek ücreti tahsil edilecekti⁷⁵.

İdaresi düzenlenen nizamnameye uygun olarak yürütülen ve tıbbi alet ve edevatı Avrupa'dan sipariş olunarak getirilen hastanede bu malzemelerin yardımı ile kabiliyetli tabipler nezaretinde pek çok önemli hastalık tedavi edilmiştir. Bu bağlamda Hamidiye Gureba Hastanesi'ne başvuran hastaların muzdarip oldukları hastalıklar ve hastane dâhilinde gerçekleştirilen ameliyatlara dair veriler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir⁷⁶:

---

⁷⁵ Suriye, nr. 1764, 2.S.1318 (1 Haziran 1900), s.1.

⁷⁶ Suriye, nr. 1802, 1.Z.1318 (22 Mart 1901), nr. 1834, 1.Ş.1319 (13 Kasım 1901), nr. 1838, 9.N.1319 (20 Aralık 1901), nr. 1839, 16.N.1319 (27 Aralık 1901), nr. 1843, 27.L.1319 (6 Şubat 1902), nr. 1851, 2.M.1320 (11 Nisan 1902), nr. 1855, 1.S.1320 (10 Mayıs 1902), nr.1864, 3.Ca.1320 (8 Ağustos 1902).

Tablo XVII**Hamidiye Gureba Hastahanesi'nde Tedavi ve Ameliyat Edilen Hastalıklar**

Sene	Hastalık	Toplam	Ameliyat	Toplam
1317 Mart/1318 Şubat	Hummâ-yı Merzagiye (Sıtma)	2	Fıtk-1 Mağbeni (Kasık fıtlığı)	32
1317 Eylül	Hummâ-yı Merzagiye	7	Fıtk-1 Mağbeni	3
1317 Ekim	Hummâ-yı Merzagiye	8	Fıtk-1 Mağbeni	3
1317 Kasım	Zât-ül Kasabat (Bronşit)	6	Fıtk-1 Mağbeni -2 Kîle-i Mâ'ie (Hidrozel) - 2 Hurâc-1 Barid (Soğuk çıban) -2	6
1317 Aralık	Hummâ-yı Merzagiye	5	Fıtk-1 Mağbeni -2	6
			Sebel Karniye (Pannus kornea) -2 Cerha-i Nâfiza-i Sadr (Göğüse İşlemiş Yara) -2	
1317 Şubat	Hubeybât-1 Ecfan (Göz kapağında süregen tanecikler)	4	Evrâm Lenfaviye-i Mütékayyiha (İrinleşmiş lenf urları)	4
1318 Mart	Maraz-1 Kalp (Kalp Rahatsızlığı)	5	Çeşitli Hastalıklar	20
1318 Nisan	Hummâ-yı Merzagiye	8	Latha-i Mültesika (Yapışık leke)	3
1318 Mayıs	Hubeybât-1 Ecfan müzmin	9	Evrâm-1 Ukde-i Lenfaviye (Akkan düğümcük urları)	2

Tabloda yer alan veriler incelendiğinde bölgede en sık görülen hastalığın sıtma olduğu ve en fazla sayıda ameliyatın ise kasık fıtığından muzdarip hastalar üzerinde gerçekleştirildiği söylenilebilir. Tedavi olunan diğer hastalıklar ve yapılan ameliyatlara dikkate alındığında hastanede pek çok farklı ihtisas alanına giren hastalığın teşhis ve tedavisinin mümkün olabileceği, hastanenin bu anlamda yeterli donanıma sahip ve kadroya haiz olduğu ifade edilebilir.

F. HASTAHANE'DE EĞİTİM

1. Şam Tıp Mektebi Öğrencilerinin Eğitiminde Kullanılması

Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'nin kuruluş kararının alınmasına uzanan süreçte Vali Nazım Paşa'nın maruzatında belirtildiği üzere mektebin müstakil binasının inşa edileceği yerin Hamidiye Gureba Hastahanesi bahçesi olması halinde hem hastanenin ıslahı ve nizamına katkı sağlanacak ve hem de talebelerin uygulamalı derslerinin tatbiki için ayrıca bir hastane inşasına gerek kalmayacaktı¹. Nitekim mektepte eğitim 4. seneye ulaştığında programda yer alan uygulamalı derslerin tatbiki için bir hastaneye ihtiyaç hissedilmiştir. Bu bağlamda bir seririyathane inşası gündeme gelmişse de² Hamidiye Gureba Hastahanesi'nin bu ihtiyaca karşılık geleceği göz önüne alınmış ve talebelerin bir kısmı 1906 yılı itibariyle hastanede seririyat görmeye başlamıştır³.

Beşinci ve altıncı sınıf talebelerinin uygulamalı derslerin tatbiki için hastaneye başvurdukları süreçte bir takım sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Öyle ki mektep müdüriyeti tarafından Maarif Nezaretine çekilen telgrafta hastane başhekimince talebelerin hastaneye kabulleri noktasında zorluk çıkarıldığı belirtilmiş⁴, yapılan değerlendirme neticesinde talebelerin bu hususta herhangi bir olumsuzluk yaşamadıkları ve hastane odalarından birkaçının dersane haline dönüştürülerek talebelere tahsis edildiği anlaşılmıştır⁵. Bunun yanı sıra Dersaaadet'te bulunan tıp mektebi talebelerinden Gülhane Seririyat-ı Hümayununa devam edenlere gösterilmekte olduğu gibi her talebe kendilerine verilen hastalarla ilgilenmeye mecbur tutulmuş ve odalardan biri de laboratuvar haline getirilerek talebelerin kullanımına sunulmuştur.

¹ BOA., ŞD., 224/32, 14.Ra.1327 (5 Nisan 1909), Leff 3.

² BOA., BEO., 3553/266425, 21.R.1327 (12 Mayıs 1909), Leff 2.

³ **Yeni İkdam**, nr. 83, 26.Ca.1328 (4 Haziran 1910).

⁴ BOA., MF. MKT., 1083/67, 6.L.1326 (1 Kasım 1908), Leff 2.

⁵ BOA., MF. MKT., 1083/67, Tarihsiz, Leff 1.

Hastanenin mektep talebesi tarafından seririyathane olarak kullanılması noktasında karşılaşılan zorluklardan bir diğeri hastanenin seririyathane olarak inşa edilmemiş olması dolayısıyla 100 yatak kapasitesine sahip olmasına rağmen 50 yataklık kısmının kullanılır halde bulunması ve burada tedavi edilmekte olan hastaların talebelerin istifadesine yeterli gelmeyişi olmuştur. Buna dair bir çözüm olarak hastanenin tamirata ihtiyaç duyulan nisa dairesi koridorları ile birkaç odası, bunların altında bulunan ameliyathane ve alet-edevat odalarıyla üst kattaki büyük koğuş ve koridor zeminlerinin tamir edilerek, dersane olmak üzere birkaç odanın ilavesi, ameliyat-ı cerrahiye için kullanılan aletlerin yenilenmesi ve tüm bu masraflar mektep bütçesinden karşılanmak üzere hastanenin 100 hasta alacak dereceye getirilmesi önerilmiştir⁶. Nitekim mektebin tüm tahsisatıyla birlikte hastaneye bağlanmasına dair alınan kararın ardından gerekli düzenlemeler yapılarak talebeler tarafından seririyathane olarak kullanılmaya devam edilmiştir.

2. Ebelere Yönelik Eğitim

Belediye hastanesi olarak hizmet veren Hamidiye Gureba Hastahanesi, Şam Mekteb-i Tıbbiyesi talebelerinin tecrübi derslerinin tatbikine katkı sağlamanın yanı sıra ebelere yönelik doğrudan eğitim verilen bir kurum olmuştur. Bu bağlamda hastane içerisinde ayrılan hususi dairede ve Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Ebe Mektebi⁷ programına uygun biçimde iki senelik bir eğitim programı başlatılmıştır. Teorik ve pratik olarak tasarlanan bu eğitimi vermek üzere Profesör Rieder Paşa'nın yanında yetişmiş, iki sene müddetle viladiye seririyatına devam ederek tahsilini tamamlamış olan Yüzbaşı İsmail Ahmed Efendi vazifelendirilmiştir. Askeri tabip rütbesine haiz

⁶ BOA., ŞD., 223/62, Tarihsiz, Leff 11.

⁷ Osmanlı döneminde kadınlar sağlıkla alakalı bilgileri çevrelerinden edinmekte iken Tanzimat ile birlikte kadınların bu konuda toplu olarak eğitilmeleri ilk kez gündeme gelmiştir. Nitekim hekimbaşı tarafından verilen tahrir (1842) neticesinde 1843 senesinde Tıbbiye Mektebi dâhilinde ebeler eğitimi başlamıştır. Eğitimler mankenler üzerinde yapılmış, hanımlara mesleki tatbikat sırasında yanlarında erkek bulundurmama zorunluluğu getirilmiş ancak diğer bazı dersleri erkeklerden almışlardır. Bu şekilde eğitim veren kursların ilk mezunları 10 müslüman, 26 Hristiyan talebe olmuş ve mezunlar 1845 senesinde padişah huzurunda diplomalarını almıştır. Öğrenci alımında okuma yazma şartı dahi aranmazken II. Meşrutiyet'i müteakip konuya dair belli düzenlemeler yapılmıştır. [Ebelik nizamnamesi henüz düzenlenmekte olduğundan irade olmaksızın uygulanmasının münasip olmayacağı, ebeler tahsil etmek isteyenlerden başvuranların tamamının kabul edilmesinden ziyade sarı hastalığa müptela ve ebeler edemeyecek kadar yaşlı ve takatsiz olmayanlar ile Türkçe bilen, biraz olsun okur-yazar olan ve ahlak sahibi kimselerin kabulünün gerçekleştirilmesi uygun görülmüştür. BOA, DH. MKT., 1559/54, 19.S.1306 (25 Ekim 1888), Leff 2]. Askeri ve mülki tıbbiyelerin Haydarpaşa'ya naklini müteakip boşalan Menemenli Mustafa Paşa Konağı, Kadırga Velâdethanesi adı ile müstakil bir ebe mektebine dönüştürülmüştür. Şefika Kurnaz, **Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)**, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991, s. 18-20.

olan İsmail Ahmed Efendi'ye bu görevine karşılık hâlihazırdaki maaşı oranında bir zam yapılması uygun görülmüştür⁸.

Eğitimini tamamlayan ebelerin imtihanları, her sene Beyrut'ta bulunan Fransız ve Amerikan Tıbbiyesi talebelerinin mezuniyet sınavlarında bulunmak üzere Beyrut'a gönderilen heyet içerisinde seçilen üyelerin huzurunda gerçekleştirilmiştir⁹. Beyrut'tan Şam'a kadar olan yol masrafları vilayet tarafından karşılanan¹⁰ heyet üyeleri, ebelerin imtihanlarının ardından başarı gösterenlerin mezuniyet evraklarını da hazırlamıştır¹¹.

Ebe mektebi dâhilinde eğitim alan talebelerin teşviki adına da imtihanlar düzenlenmiş ve bu imtihanda başarı gösteren Esmâ ve Meryem Hanım'lar Sanayi Madalyası ile ödüllendirilmiştir¹².

Yüzbaşı İsmail Ahmed Efendi tarafından sürdürülen eğitim, gerek yönetim ve gerekse de halk tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Öyle ki bu eğitim sayesinde birçok ebe tıbbi usûllere vâkıf olacak biçimde mezun olmuş ve bu anlamdaki boşluk doldurularak halkın yabancılara müracaat etme zorunluluğunun da önüne geçilmiştir¹³.

---

⁸ BOA, Y. MTV., 267/104, 22.N.1322 (1 Kasım 1904).

⁹ BOA, BEO, 2027/151991, 20.Za.1320 (18 Şubat 1903), Leff 2.

¹⁰ BOA., DH.MKT., 711/66, 22.S.1321 (20 Mayıs 1903); BEO., 2348/176037, 24.R.1322 (8 Temmuz 1904).

¹¹ BOA, BEO, 2011/150781, 2.Z.1320 (2 Mart 1903).

¹² BOA., DH. MKT., 886/83, 25.C.1322 (6 Eylül 1904).

¹³ BOA., Y. MTV., 267/104, 22.N.1322 (1 Kasım 1904).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ŞAM MEKTEB-İ TIBBİYESİ'NİN

II. MEŞRUTİYET DEVRİNDEKİ GÖRÜNÜMÜ

Sultan Abdülhamid'in 23 Temmuz 1908'de anayasayı tekrar yürürlüğe koymasıyla başlayan II. Meşrutiyet Devri'nde, resmi olarak hekim ve eczacı yetiştiren üç kurum bulunmaktaydı. Bu kurumlar İstanbul'da yer alan Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye ile Şam Mekteb-i Tıbbiyesi idi.

Nisan 1909'da padişahın tahttan indirilmesine uzanan bu süreçte, İstanbul'da bulunan tıp mektepleri de yeniden yapılandırılacaktı. Nitekim yaşanan bu değişimler, Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'ni de etkileyecek ve yeni bir sürece adım atılacaktı.

A. İSTANBUL'DAKİ TIP MEKTEPLERİNİN BİRLEŞTİRİLMESİ VE DARÜLFÜNUN TIP FAKÜLTESİ'NİN KURULMASI

Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'nin altıncı sınıfının eğitime başladığı II. Meşrutiyet Devri'nde, İstanbul'da bulunan askeri ve mülki tıp mekteplerinde köklü değişiklikler meydana gelmiştir.

Ülkenin sivil tabibe olan ihtiyacının gittikçe arttığı bu dönemde, yeterli olanak ve desteğin bulunmaması Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'nin bu anlamda geliştirilmesine engel olmaktaydı. Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'nin de verimli çalışamaz hale gelmesi bir çözüm arayışını zorunlu kılmış, bu amaçla toplanan komisyonun çalışmaları ise sonuç vermemişti. Gösterilen çabanın neticesiz kalmasının ardından Cemil ve Süleyman Numan Paşa'ların gayretleri ile 1 Ekim 1908'de Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye, Darülfünûn'a bağlı bir tıp fakültesi olarak ilan edilmiştir¹. Yaşanan bu gelişmeyle birlikte kendine özgü bir yönetim biçimi de oluşmaya başlayan Tıp Fakültesi için, 22 Mayıs 1909 tarihli Meclis-i Muallimin toplantısında bir nizamname hazırlanarak kabul edilmiştir. Oluşturulan bu nizamname ile Darülfünûn-ı Şahâne Nizamnamesi'nin bütünlüğü bozulmuş ve tıp

¹ Nadire Berker ve Selim Yalçın, **İmparatorluktan Cumhuriyet'e Tıbbiye'nin ve Bir Tıbbiyeli'nin Öyküsü**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2003, s. 83-84.

fakültesi ayrıcalıklı bir hale gelmiştir².

Tıp Fakültesi'nin kurulmasından kısa süre sonra 1909'da yapılan bütçe görüşmeleri neticesinde Askeri Tıbbiye'nin bütçesi de fakülteye eklenmiştir. Buna ilave olarak Haydarpaşa'da bulunan okul binası klinikleri ile birlikte fakülteye verilmiştir. Yaşanan tüm bu gelişmelerle birlikte Askeri Tıbbiye fiilen ortadan kaldırılmıştır. Nitekim Osmanlı'da resmi tıp eğitiminin verildiği iki kurum olan askeri ve mülki tıbbiyeler Haydarpaşa'daki binada Darülfünûn-ı Osmanî Tıp Fakültesi adı altında birleştirilmiştir³.

B. YENİ DÖNEMDE ŞAM TIP MEKTEBİ'NİN DURUMU

1. Mektebin Lağvı Meselesinin Gündeme Gelmesi

Yukarıda belirtildiği üzere İstanbul'da bulunan Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'nin birleştirilmesinin ardından yaşanan gelişmelerle birlikte 27 Aralık 1908 tarihinde İstanbul'da toplanan Muallimler Meclisi'nde resmi tıp ve cezacılık eğitiminin verildiği kurumlardan biri olan Şam Mekteb-i Tıbbiyesi de gündeme alınan konulardan olmuştur. Nitekim mektebin tahsisatının vakit geçirilmeksizin aktarılması veyahut mektebin lağvedilmesinin gerekliliği ifade edilerek kaleme alınan tezkire Maarif Nezareti'ne iletilmiştir.

Kaleme alınan tezkirede mektebin kapatılması yönündeki önerinin kısa sürede basına ulaştığı ve yapılan haberlerde mektebin kapatılma fikrine karşı çıkıldığı görülmektedir⁴. Öyle ki mektebin faaliyete başlamasının ardından kısa süre içerisinde yabancı talebelerin de buraya kayıt olmaları dolayısıyla konu Şam Rum Patrikliği ve Suriye Ermeni Patrikliği'nin de gündemine gelmiş, her iki patriklik tarafından Maarif Nezareti'ne telgraflar çekilerek mektebin bölge için önemi vurgulanmıştır⁵. Telgraflara cevaben Maarif Nezareti, mektebin lağvı ile alakalı gündeme gelen bu konunun asılsız olduğunu aksine mektebin gelişmesi için daha da çaba sarfedileceğini belirtmiştir⁶.

Maarif Nezareti tarafından yapılan açıklamanın ardından bir müddet sonra aynı konu yeniden gündeme gelmiştir. Müdür Şerif Bey, mektebin ehemmiyetinin

² Emre Dölen, "II. Meşrutiyet Döneminde Darülfünûn", **Osmanlı Bilimi Araştırmaları**, C. 10, S. 1, s. 20.

³ Berker ve Yalçın, "**Tıbbiye ve Tıbbiyeli**", s. 83-84.

⁴ **Yeni İkdâm**, 30.Ca.1328 (9 Haziran 1910), s. 3-4.

⁵ BOA., DH. MKT., 2884/67, 8.B.1327 (26 Temmuz 1909); MF. MKT., 1101/30, 20.M.1327 (11 Şubat 1909), Leff 1.

⁶ BOA., MF. MKT., 1101/30, Tarihsiz, Leff 2.

yeterince fark edilemediğini ifade ederek birkaç mebusun mektebe gelerek değerlendirmede bulunmasını istemiştir⁷. Konunun tekrar gündeme gelmesi mektep talebeleri arasında da kaygıya sebep olmuş ve talebeler namına Ahmet Hamdi tarafından Meclis-i Mebusan Riyaseti'ne bir telgraf çekilmiştir. Bir sene önce ortaya atılan bu iddianın yeniden alevlenmesinin yabancı mektepleri memnun etmekten başka bir şeye hizmet etmediğini söyleyerek duruma dair bir açıklama istemiştir⁸. Nitekim verilen cevapta mektebin tüm bu söylentilerin aksine lağvının mümkün olmadığı, talebeler için gerekli malzemeler dâhil olmak üzere tüm eksiklerin temin edilerek tedrisata devam olunacağı belirtilmiştir⁹.

2. Mektebin Maarif Nezareti'ne Bağlanması

Hatırlanacağı üzere kuruluş aşamasında ders programı Maarif Nezareti tarafından hazırlanan mektebin idaresi de yine bu nezaretçe yürütülmekteydi. Meşrutiyet dönemine kadar devam eden bu idare tarzı bu süreçle birlikte değişime uğramış, muallim atamaları ile diplomaların hazırlanması Mekatib-i Askeriye Nezareti, mali işler ise Maarif Nezareti'nce yürütülür hale gelmiştir. Yaşanan bu değişim sonrasında askeri mekteplerden olmayan Şam Mekteb-i Tıbbiyesi ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'nin eskiden olduğu gibi tamamen Maarif Nezareti'ne bağlanması gündeme gelmiştir¹⁰. Nitekim yapılan değerlendirme neticesinde her iki mektebin idaresi yeniden Maarif Nezareti'ne devredilmiştir¹¹.

3. Muallim Maaşlarının Düzenlenmesi

Mektebin Maarif Nezareti'ne bağlanmasını müteakip askeri ve mülki tabiplerin maaşları arasında bir takım farklılıklar olduğu görülmüştür. Bu durumun ortadan kaldırılması adına yapılan görüşmeler neticesinde, ilk olarak muallim maaşları unvana göre belirlenmiştir. Bir süre sonra bu usule son verilerek, muallim maaşları arasındaki fark tamamen ortadan kaldırılmıştır¹².

4. Eğitim Kadrosu

Mektebin altıncı sınıfının teşkil edilerek eğitime devam edildiği süreçte bu

⁷ BOA., MF.ALY., 18/99, 18.C.1327 (7 Temmuz 1909).

⁸ BOA., MF. ALY., 20/41, 23.Ca. 1328 (2 Haziran 1910), Leff 1.

⁹ BOA., MF. ALY., 20/41, 29.Ca. 1328 (8 Haziran 1910), Leff 2.

¹⁰ BOA., DH.MKT., 2649/28, 27.N.1327 (24 Ekim 1908); ŞD., 224/33, 29.M.1327 (20 Şubat 1909).

¹¹ BOA., BEO., 2855/33, 5.C.1327 (24 Haziran 1909).

¹² İhsanoğlu, "Suriye'de Sağlık", s. 53.

sınıfın eğitim kadrosunda altı muallim bulunduğu görülmektedir. Bu muallimler ve okuttukları dersler ise aşağıdaki gibidir¹³:

TABLO XVIII
Mektebin Altıncı Sınıf Muallim Kadrosu

Muallim	Ders
Neşet Osman Bey	Emraz ve Seririyat-1 Dahiliye
Mustafa Şevki Bey	Emraz ve Seririyat-1 Hariciye
Ali Rıza Bey	Emraz ve Seririyat-1 Cildiye
Abdullah Bey	Emraz ve Seririyat-1 Ayniye
Ethem Akif Bey	Tıp Tarihi ve Deontoloji
İsmail Ahmet Bey	Seririyat-1 Viladiye ve Nisaiye ve Emraz-1 Etfal

Mektebin altıncı sınıfına ait yukarıda yer alan tablo ve bu ders yılına ait mektebin kuruluş aşamasında hazırlandığını belirttiğimiz ders programı karşılaştırıldığında teşrih-i marazi ve bakteriyoloji dersleri dışında diğer derslerin bu yıl okutulduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra altıncı sınıf staj sınıfı olduğundan¹⁴ uygulamalı derslere ağırlık verildiği ve bu derslerin Dersaadet'te bulunan tıp mekteplerinde önemli başarılarla öncülük etmiş isimler tarafından okutulduğu dikkati çekmektedir.

5. Tıp Şubesinin İlk Mezunları

Mektebin altı yıllık tıp eğitimini tamamlayarak imtihanlarında başarılı olan talebelerden ilk mezunlar 1909 yılında verilmiştir. Bu bağlamda 10 tıp talebesi mezuniyete hak kazanmış ve bu talebelerin diplomaları İstanbul Tıp Fakültesi'nce hazırlanmıştır. İstanbul'da hazırlanan bu diplomalar daha sonra Şam'a gönderilmiş ve mektep müdürü tarafından imzalanarak mezuniyete hak kazanan talebelere takdim edilmiştir¹⁵.

Mektebin ilk tabip mezunları ile birlikte bu yıl 24 eczacı diploma almaya hak kazanmıştır. Mezun olan tabip ve eczacıların görev yerlerinin belirlenmesine yönelik

¹³ Atasoy, “Şam Tıbbiye”, s. 14.

¹⁴ Atasoy, a.g.e., s.15.

¹⁵ İhsanoğlu, “Suriye’de Sağlık”, s. 54.

Maarif Nezareti tarafından kaleme alınan tezkirede, Suriye ve civarının seçilmesinin uygun olacağı vurgulanmıştır. Öyle ki bu bölgede yer alan tabip ve eczacıların büyük bir kısmı yabancı tıp mekteplerinden mezun talebelerden oluşmaktadır. Bu tabip ve eczacıların Türkçe bilmemeleri, yeteri kadar tecrübe sahibi olmamaları ve vazifelerini yürütürken halka kötü davranmaları Şam Mekteb-i Tıbbiyesi mezunlarına olan ihtiyaca gerekçe olarak gösterilmiştir¹⁶. Netice itibarıyla mektepten mezun olan talebelerin atamalarında bu hususlar göz önüne alınmış ve bölge halkının bu noktadaki ihtiyacının karşılanmasına öncelik verilmiştir.

C. ŞAM MEKTEB-İ TIBBİYESİ'NİN DARÜLFÜNUN-I OSMANÎ TIP FAKÜLTESİ ŞAM TABİB VE ECZACI ŞUBELERİ'NE DÖNÜŞMESİ SÜRECİ

Osmanlı topraklarında üniversite kademesinde batı tarzı eğitim verilmek üzere kurulan Darülfünûn-ı Şahâne önceki üniversite kurulmasına yönelik üç teşebbüsün nihayetinde II. Abdülhamid'in 25. cülus yıldönümü olan 1 Eylül 1900'de teşkil edildiğinde üç şubeden oluşmaktaydı. Tıp ve hukuk şubeleri ise daha sonra Darülfünûn'un şubesi haline getirilerek bu durum 1911 yılında yayınlanan Talimatname'de de ifade edilmişti. Bu talimatnamede ayrıca vilayetlerde bulunan tıp ve hukuk mekteplerinin de Darülfünûn'a bağlı olduğu belirtilmişti¹⁷.

Hatırlanacağı üzere II. Meşrutiyet dönemi tıbbiye mekteplerini de etkilemiş ve bu süreçte İstanbul'da bulunan mülki ve askeri tıbbiyeler Tıp Fakültesi adı altında birleştirilmişti. Böylelikle Darülfünun'un kurulma aşamasında şube durumunda olan tıbbiye, özerk bir yapıya bürünerek fakülte haline gelmişti. Nitekim 5 Mart 1916'da oluşturulacak "Tıp Fakültesi ve Şuabâtı Nizamnamesi" ile ayrıcalıklar daha da genişleyerek hukuksal bir temele oturmuş olacaktı. Şam Mekteb-i Tıbbiyesi de bu nizamname ile Darülfünûn Tıp Fakültesi'nin şubesi haline gelecektir.

1. İdari Kadro

Tıp Fakültesi'nin teşkilinden sonra yaşanan gelişmelerin etkisiyle mektebin idari kadrosunda birtakım değişiklikler ihtiyacı ortaya çıkmış ve mektebe yeni bir müdür tayini kararlaştırılmıştır. Bu vazifeye ilk olarak Vilayet Maarif Müfettişi

¹⁶ BOA., DH.MKT., 2880/50, 27.C.1327 (16 Temmuz 1909), Leff 1.

¹⁷ İstanbul Darülfünunu Talimatı, İstanbul 1329, s. 1.

Kamil Bey'in tayini düşünölmüşse de müdür tayin edilecek kişinin mahalli lisana hâkim olmakla beraber tabip olması gerektiği belirtilerek¹⁸ Ethem Bey'in belirtilen koşullara sahip olduğu tespit edilmiş ve mektebin müdürü olarak vazifelendirilmiştir¹⁹.

2. Ders Programı

Mektebe yeni kayıt ve kabullerin yapılacağı bu süreçte kuruluş aşamasında belirlenen ders programından hareketle bir düzenleme yapılmış ve mektebin Şam'dan ayrılışına kadar da aynı şekilde uygulanmıştır²⁰.

3. Mektebe Kayıt ve Kabul Şartları

Bu süreçte mektebin tıp ve eczacılık şubelerine kayıt yaptırmak isteyen adayların yedi senelik idadi mekteplerden veyahut hükümetin onayını almış hususi mekteplerden mezun olmaları gerekmektedir. Bu şartları sağlamayan adayların ise cebir, kozmografya, hendese-i mücesseme ve musattame, mükemmel hesap, tarih-i umumi ve Osmani, coğrafya-i umumi ve Osmani, kimya, hikmet ve fenn-i makine, Türkçe ve okuyup yazabilecek kadar Fransızca'dan yapılacak imtihanda başarılı olmaları esas alınmaktadır²¹.

4. Mektepte Kayıtlı Talebe

Daha evvel belirtildiği üzere mektebin eğitime başladığı ilk senenin ardından kısa süre içerisinde bölge halkı tarafından rağbet edilen bir kurum haline geldiği bilinmektedir. Nitekim yeni kayıtların yanı sıra hâlihazırda kayıtlı olduğu mekteplerden Şam Tıbbiyesi'ne geçiş yapmak isteyen çok sayıda talebe olmuştur. Mektebin bu döneminde kayıtlı tamamı erkek olan talebelere bakıldığında da mevcudun Müslüman ve gayr-i müslim talebelere oluştuğu görölmektedir. Bu bağlamda mektepte kayıtlı talebe sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

¹⁸ BOA., MF. ALY., 22/159, 22.Z.1329 (14 Kasım 1911), Leff 2.

¹⁹ BOA., MF. ALY., 22/157, 14.Za.1329 (6 Kasım 1911), Leff 2.

²⁰ Atasoy, "Şam Tıbbiye", s.17.

²¹ BOA., MF.ALY., 16.R.1332 (14 Mart 1914).

TABLO XIX**Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'nin 1912-1913 Senelerindeki Sınıf Mevcudu**

Talebe	1. sene	2. sene	3. sene	4. sene	5.sene	6. sene	Toplam
Müslim	45	30	25	19	13	9	141
G. müslim	17	13	13	1	3	1	48
Toplam	62	43	38	20	16	10	189

5. Muallim Kadrosu

Mektebe kayıt ve kabul koşullarında yapılan değişimlerin ardından mektebin bu dönem muallim kadrosu tespit edilmiştir. Yapılan düzenlemeye göre mektebin muallim kadrosu aşağıdaki gibidir²²:

TABLO XX**Şam Mekteb-i Tıbbiyesi 1912 Senesi Muallim Kadrosu**

Menşei	İsmi	Görevi
Binbaşı	Mustafa Şevki Bey	Emraz ve Seririyat-ı Hariciye Muallimi
Binbaşı	Ethem Akif Bey	Tıp Kanunu ve Vezaifü'l Etlıba ve Tarih-i Tıb
Kolağası	İsmail Ahmet Bey	Emraz ve Seririyat-ı Nisaiye ve Viladiye
Kolağası	Abdullah Bey	Emraz ve Seririyat-ı Ayniye
Kolağası	Rıza Bey	Emraz ve Seririyat-ı Ayniye
Kolağası	Mahmud Gıyaseddin Bey	Teşrih-i Marazi ve Ameliyat-ı Cerrahiye
Kolağası	İsmail Hakkı Bey	Teşrih
Kolağası	Said Cemil Bey	Fizyoloji
Yüzbaşı	Mustafa Hakkı Bey	Kimya-yı Uzvi ve Hayati ve Tahlili
Yüzbaşı	İsmail Hakkı Bey	Hikmet ve Nebatat
Sivil	Abdi Muhtar Bey	Emraz ve Seririyat-ı Dâhiliye
Sivil	Arzuyan Bey	Bakteriyoloji ve Hıfzu's-sıhha
Sivil	Ali Vehbi Bey	Hayvanat ve Ensac
Sivil	Mişel Bey	Müfredat-ı Tıp ve Fenn-i Tedavi
Sivil	Ligor Bey	Kimya-yı Gayr-i Uzvi

²² BOA., MF. ALY., 28/57, 6.C.1330 (23 Mayıs 1912), Leff 2.

Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'nde 1912 (1330) senesi Şubat, Mart ve Nisan aylarını içine alan ve muallimlerin derslere devam durumlarını gösteren bir devam cetveli hazırlanmıştır. Hazırlanan bu cetvelde her muallimin isminin bulunduğu yere imza atması istenmiş ve derse devam göstermeyen muallimlerin değerlendirme hanesine şerh konulması kararlaştırılmıştır²³. Nitekim yukarıdaki tabloda yer alan muallimlerin tamamının belirtilen aralıkta derslere devam ettikleri görülmektedir²⁴.

Şam Mekteb-i Tıbbiyesi 1913 (1331) senesi için yapılan bütçe teklifinin yer aldığı tahrirata göre, mektebin tesisat masraflarında kullanılmak üzere bir defalık 3.000, mektepte görevlendirilecek bir mubassır için aylık 500, mektepte görevli muallimler için aylık 41.500 ve asistanlar için de aylık 5.500 kuruşa ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. Muallim ve asistan maaşlarının belirtildiği kısımdan hareketle bu dönemin muallim ve asistan kadrosunu tespit etmek mümkündür. Buna göre bu dönemde mektepte görevli muallim ve asistanlar ile maaşları şu şekildedir²⁵:

TABLO XXI

Şam Mekteb-i Tıbbiyesi 1913 Senesi Muallim, Asistan Kadrosu ve Maaşları

Muallimler		
Ders	İsmi	Maaşı (kuruş)
Emraz ve Seririyat-ı Hariciye	Mustafa Şevki Bey	3.000
Seririyat-ı Nisaiye ve Fenn-i Kıbale	İsmail Ahmet Bey	3.000
Teşrih	İsmail Hakkı Bey	3.000
Teşrih-i Marazi ve Ameliyat-ı Cerrahiye	Mahmud Bey	3.000
Kimya-yı Uzvi ve Tahlili	Mustafa Hakkı Bey	3.000
Hikmet ve Nebatat	İsmail Hakkı Bey	3.000
Emraz ve Seririyat-ı Dâhiliye	Abdi Muhtar Bey	3.000
Tıp Kanunu, Vezaifü'l-etıbbâ ve Tarih-i Tıp	Ethem Akif Bey	2.500
Emraz ve Seririyat-ı Ayniye	Abdullah Rıza Bey	2.500
Seririyat-ı Efrenciye, Cildiye ve Üzniye	Ali Rıza Bey	2.500
Ensac ve Hayvanat	Ali Vehbi Bey	2.500
Kimya-yı Gayr-i Uzvi ve Fenn-i İspençiyari	Ligor Efendi	2.500

²³ BOA., MF. ALY., 28/57, 6.C.1330 (23 Mayıs 1912), Leff 2.

²⁴ BOA., MF. ALY., 60/68, Tarihsiz, Leff 1.

²⁵ BOA., MF. ALY., 60/68, R.1332 (Mart 1914), Leff 2.

Asistanlar		
Ders	İsmi	Maaşı (kuruş)
Seririyat-1 Dâhiliye	Edip Efendi	500
	Fahri Efendi	500
Seririyat-1 Hariciye	İbrahim Efendi	500
	Faik Efendi	500
Seririyat-1 Nisaiye	İstefan Efendi	500
Seririyat-1 Ayniye	Halil Efendi	500
Fizyoloji	Hikmet Bey	500
Kimya-yı Uzvi	Şevket Bey	500

Şam Mekteb-i Tıbbiyesi 1913 senesi muallim kadrosunda yer aldığını bildiğimiz Hıfzu's-sıhha ve Bakteriyoloji muallimi Ekrem Hayri Bey, Müfredat-ı Tıp ve Fenn-i Tedavi muallimi Süleyman Refet Bey ve Fizyoloji muallimi Said Cemil Bey okuttukları derslere yeteri kadar hakim olamadıkları gerekçesiyle görevden azl edilmiştir. Yaşanan bu değişimin ardından kadrosu boşalan Fizyoloji dersine yarı maaşla (1.250 kuruş) vekil olarak mektebin müdürü Hasan Reşad Bey tayin edilmiştir²⁶. Mektebin asistan kadrosu incelendiğinde Seririyat-1 Dâhiliye ve Seririyat-1 Hariciye derslerinin 2 asistanı, Seririyat-1 Nisaiye, Seririyat-1 Ayniye, Fizyoloji ve Kimya-yı Uzvi derslerinin 1 asistanı olduğu, Teşrih-i Marazi ve Bakteriyoloji dersleri için ise asistan tayin edilmediği görülmektedir.

Mektebin aynı yıla ait muallim ve asistan kadrosunu tespit edebildiğimiz bir vesikada ise asistan kadrosunda yıl içerisinde birtakım değişikliklerin yaşandığı dikkati çekmektedir. Bu bağlamda bazı dersler için var olan asistanların yerine yenileri tayin edilirken, asistanı bulunmayan bazı derslere ise asistan atamaları gerçekleştirilmiştir. Nitekim bu dönemde mektepte görevli asistanlar şu şekildedir²⁷:

²⁶ BOA., MF.ALY., 60/68, R.1332 (Mart 1914), Leff 2.

²⁷ BOA., MF. ALY., 63/45, 5.C.1332 (31 Mayıs 1914), Leff 1.

TABLO XXII**Şam Mekteb-i Tıbbiyesi 1914 Senesi Asistan Kadrosunda Yaşanan Değişiklikler**

Ders	İsmi
Değişen Asistanlar	
Seririyat-ı Dâhiliye	Mehmet Hakkı Bey
Seririyat-ı Hariciye	Said Efendi
Seririyat-ı Ayniye	İzzet Efendi
Fizyoloji	Halid Efendi
Yeni Atanan Asistanlar	
Seririyat-ı Efrenciye ve Cildiye	Rüşdi Efendi
Teşrih-i Marazi	Cemil Efendi
Bakteriyoloji	Tevfik Efendi

Mütareke dönemi öncesinde mektebin muallim ve asistan kadrolarında yaşanan bu değişimlerin yanı sıra idari kadro içerisinde de farklılıklar gözlenmektedir. Buna göre mektebin bu döneminde görevli olduğu tespit edilen idari kadro aşağıdaki gibidir²⁸:

TABLO XXIII**Şam Mekteb-i Tıbbiyesi 1914 Senesi İdari Kadrosu**

Görevi	İsmi
Mektep Müdürü	Hasan Reşad Bey ²⁹
Mektep Muhasebecisi	Vasıl el-Müeyyed
Mektep İmamı	Abdülaziz Efendi
Kâtip	Eyüp Necati Efendi
Ser-eczacı	Tevfik Efendi
Alât Memuru	Selim Efendi
Müze ve Kütüphane Memuru	Hasan Efendi

²⁸ BOA., MF. ALY., 63/45, 5.C.1332 (1 Mayıs 1914), Leff 1.

²⁹ Mektep müdürü olarak görevde bulunan Hasan Reşad Bey ve mektep muallimleri arasında yer alan Kimyager Ligor Bey, Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'ne seririyathane olarak bağlanan Hamidiye Gureba Hastahanesi'nde tesis edilen İdrofil Pamuk Müessesesi'nde göstermiş oldukları hizmete binaen 4. Rütbeden Osmanî Nişanı ile taltif edilmiştir. BOA., İ.TAL., 500/60, 5.C.1333 (20 Nisan 1915), Leff 2.

D. MEKTEBİN YENİ BİNASINA TAŞINMASI

Hatırlanacağı üzere Şam Hamidiye Hastahanesi bahçesinde inşası irade buyrulan Şam Mekteb-i Tıbbiyesi, tedrisata Salihye caddesinde bulunan Komiser Ahmet Efendi Konağı'nda başlamıştı. Mektebin bir an evvel faaliyete başlaması için kiralanan bu konak, kısa süre sonra küçük olması dolayısıyla yetersiz gelmeye başlamış ve yine aynı caddede bulunan Ziver Paşa Konağı'na geçiş yapılmıştı. Mektebin müstakil binasının inşasına dair görüşmelerin devam ettiği süreç boyunca burada eğitime devam edilmişti.

Hamidiye Gureba Hastahanesi bahçesinde yer alan mektep binasının inşasına hangi tarihte başlanıldığı tam olarak tespit edilememekle birlikte ulaşılabilen vesikalardan hareketle bu tarihin 1910 yılı sonrası olduğu tahmin edilebilir. Nitekim mektebin inşasına dair çalışmaların başlamasıyla birlikte bu süreç müteahhit Haşim Efendi tarafından takip edilmiş³⁰ ve yapılan keşif muamelesi üzerine inşaata devam edilmiştir. 1913 senesi dâhilinde ilk olarak havale olunan 50 bin kuruşla matbah ve kiler için ayrılan mahallerde bazı tadilatlar yapılmıştır. Ardından üzerine bir koridor ve dersane inşa olunmuş, bina dışına taş merdiven yapılmıştır. Mektebin kira bedeli olan 30.000 kuruşun kullanımı ile hastane bahçesinde teşrihhane yapılmak üzere 5 odanın temeli atılarak duvarları inşa edilmiştir. Teşrihhanenin kapı, duvar ve pencereleri gibi gerekli parçalar ihaleye konularak elde edilen 14 bin 752,5 kuruş müteahhit Haşim Efendi'ye teslim edilmiştir. Belirtilen mahallerin inşası devam ederken Haşim Efendi, yapılan anlaşmadan daha fazla iş yaptığını iddia etmiştir. Haşim Efendi'nin bu iddiası üzerine Nafia ve belediye üyelerinden oluşan komisyon vasıtasıyla konu değerlendirmeye alınmış, bu tarihe dek gerçekleştirilen işlemlerin keşif muamelesi yapılmıştır. Netice itibariyle fazladan bir iş yükünün oluşmadığı zira inşaatın başlangıcında bu gibi durumların Haşim Efendi'nin bilgisi dâhilinde olduğu anlaşılmıştır³¹.

Mektebin inşa olunduğu bahçe içerisinde ayrıca teşrihhane, ameliyat-ı cerrahiye ve tıp kanunu laboratuvarlarının da inşasına teşebbüs edilmiş; fakat gerekli para havale edilmediğinden inşaat yarım kalmıştır. Bu binaların tamamlanması için 40.000 kuruşa ihtiyaç olduğu ifade edilmiş³² bu paranın aktarılmasıyla birlikte yarım

³⁰ BOA., MF. ALY., 80/25, 28.Ra.1332 (24 Şubat 1914), Leff 1.

³¹ BOA., MF. ALY., 80/25, 25.C.1332 (21 Mayıs 1914), Leff 12.

³² BOA., MF. ALY., 80/25, 6.R.1332 (4 Mart 1914), Leff 4.

kalan işlemler tamamlanmıştır³³.

Mektebin inşasına dair çalışmaların sürdürüldüğü bu süreçte mektebin Beyrut'a nakledileceği ile alakalı bir haber alınmış ve eğer böyle bir durum gerçekleşecekse inşaata devam edilip edilmeyeceği konusu gündeme gelmiştir³⁴. Maarif Nezareti'nden konuya dair yapılan açıklamada böyle bir durumun söz konusu olmadığı ve inşaata devam edilmesi gerektiği belirtilmiştir³⁵. Nitekim mektebin yeni binasının inşasının ne zaman başladığı ve hangi tarihte tamamlanarak buraya geçiş yapıldığı arşiv vesikaları üzerinden tespit edilememekle birlikte mektebin küşadına dair bir fotoğraftan³⁶ hareketle mektebin inşasının 1914 yılında tamamlandığı ve bu tarih itibariyle hastane bahçesinde yer alan müstakil binaya geçildiği söylenebilir.

E. I. DÜNYA HARBİ İLE BİRLİKTE EĞİTİME ARA VERİLMESİ, TALEBE VE MUALLİMLERİN ORDUDA İSTİHDAMLARI

I. Dünya Harbi'nin başlangıcı ile birlikte Şam Mekteb-i Tıbbiyesi, Tıp Fakültesi, Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye, Eczacı, Dişçi ve Baytar Mektebi talebeleri ve muallimleri tabip ihtiyacının karşılanması amacıyla orduda görevlendirilmiştir. Bu görevlendirme esnasında çıkarılan kanun gereği çavuşluk ve başçavuşluk rütbeleri verilen Şam Mekteb-i Tıbbiyesi ve Tıp Fakültesi talebelerine mezun oldukları sınıf göz önüne alınarak göreve başladıkları tarih itibariyle maaş tahsis edilmiştir³⁷.

Bu bağlamda harp esnasında muhtelif yerlere gönderilen muallimler ve görev yerleri aşağıdaki gibidir³⁸:

TABLO XXIV

I. Dünya Harbi'nde Şam Mekteb-i Tıbbiyesi Muallimleri

İsmi	Görev Yeri
Mustafa Şevki Bey	Kolordu Sertabibi
İsmail Ahmet Bey	Merkez Hastahanesi Sertabibi

³³ BOA., MF. ALY., 80/25, 9.N.1331 (12 Ağustos 1913), Leff 5.

³⁴ BOA., MF. ALY., 80/25, 28.N.1331 (31 Ağustos 1913), Leff 7.

³⁵ BOA., MF. ALY., 80/25, 5.L.1331 (7 Eylül 1913), Leff 8.

³⁶ Konuya dair fotoğraf için bkz. EK 5.

³⁷ BOA., İ.DUİT, 75/63, Tarihsiz, Leff 4.

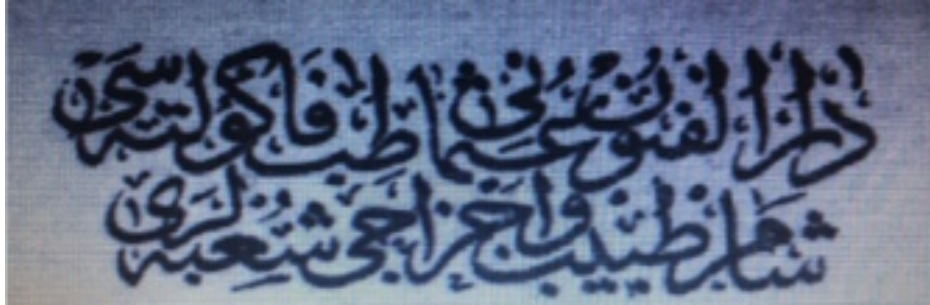
³⁸ Atasoy, "Şam Tıbbiye", s. 29-30.

İsmi	Görev Yeri
Ali Rıza Bey	Kanal Güzergahı, Baalbek ve Mezze Hastahaneleri
Abdullah Bey	Süveyş Seferi Hilal-i Ahmer Heyeti Reisi
Ekrem Hayri Bey	Mısır Seferi
Mustafa Hakkı Bey	Mısır Seferi
Süleyman Rifat Bey	Sina Çölü
İsmail Hakkı Bey	Sina Çölü

Harp esnasında memleketin farklı bölgelerinde görevlendirilen Şam Mekteb-i Tıbbiyesi hocaları, orduda tabibe olan ihtiyaçtan hareketle yeni talebeler yetiştirmek üzere Suriye Dördüncü Ordu Kumandanı Cemal Paşa tarafından terhis edilmiştir. Nitekim vazifelerine dönen muallimler tedrisata mektebin nakl edileceği Beyrut Fransız Tıbbiyesi'nde devam edecektir.

F. DARÜLFÜNUN-I OSMANÎ TIP FAKÜLTESİ ŞAM TABİB VE ECZACI ŞUBELERİ'NE DÖNÜŞMESİ

Darülfünun Tıp Fakültesi'nin kurulmasının ardından mektebe ait arşiv vesikaları incelendiğinde, mektebin isminde değişiklik olduğu ve aşağıda gösterilen 18 Mayıs 1915 tarihli belgede “Darülfünun-ı Osmanî Tıp Fakültesi Şam Tabib Eczacı Şubeleri” olarak isimlendirildiği görülmektedir¹.

Resim 7

18 Mayıs 1915 Tarihli Belgede “Darülfünun-ı Osmânî Tıp Fakültesi Şam Tabib ve Eczacı Şubeleri” Yazısı

[BOA., MF.ALY, 80/25, 4.B.1333 (18 Mayıs 1915), Leff 1]

5 Mart 1916 tarihli Tıp Fakültesi ve Şuabatı Nizamnamesi'nde de eczacı ve

¹ BOA., MF.ALY, 80/25, 4.B.1333 (18 Mayıs 1915), Leff 1.

dişçi şubeleri ile beraber vilayet mekatib-i tıbbiyesinin tıp fakültesine bağı olduğu belirtilmektedir².

Hatırlanacağı üzere Şam Mekteb-i Tıbbiyesi, İstanbul'da bulunan tıp mektepleri nizamnamesine göre idare edilmekte ve mezunların diplomaları da yine İstanbul'dan hazırlanmak suretiyle gönderilmekteydi. Mektepler arasında gözlenen bu durum Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'nin Darülfünun Tıp Fakültesi'nin şubesine haline gelişle son şeklini almış olacaktır.

---

² BOA., A. DVNS. NZAM. d., 27/19, 29.R.1334 (5 Mart 1916). Nizamnamenin tam metni için bkz. EK 6.

BEŞİNCİ BÖLÜM

MEKTEBİN BEYRUT'A NAKLİ VE KAPANIŞI

I. Dünya Harbi'nin mektep üzerindeki tesirlerinden biri 1903 yılında Şam'da faaliyete başlayan Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'nin Beyrut'a nakledilmesi olacaktır. Mektebin buraya geçişinin ardından Şam Mekteb-i Tıbbiyesi ünvanı Beyrut Tıbbiye Mektebi şeklini almıştır¹. Nitekim Darülfünûn Tıp Fakültesi ve Şuabatı Nizamnamesi'ne uygun biçimde Beyrut'ta devam eden iki eğitim yılının ardından Beyrut'un işgali neticesinde mektebin faaliyetleri sona erecektir.

A. MEKTEBİN BEYRUT'A NAKLİ

1. Taşınma Sebepleri

Bir önceki bölümden hatırlanacağı üzere Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'nin Hamidiye Gureba Hastahanesi bahçesinde inşası devam ederken, mektebin Beyrut'a nakli meselesi gündeme gelmiş ve Maarif Nezareti tarafından böyle bir durumun söz konusu olmadığı belirtilmişti. Bu söylenti ilk defa ortaya çıktığında mektep müdürü tarafından talep edilmiş olmaksızın Beyrut Fransız Tıbbiyesi'nin bina planları Maarif Nezaretine iletilmiştir². Mektep müdürü, göndermiş olduğu bu planları birkaç ay evvel ortaya çıkan mektebin nakli söylentisi dolayısıyla istifade edilmek üzere hazırlattığını belirtmiştir. Planların mektebin müfredat muallimi Süleyman Refet Bey'den talep edildiği anlaşılmıştır³.

Yaşanan bu durumun ardından bir müddet sonra mektep müdürü tarafından Maarif Nezareti'ne yazılan tezkirede mektebin Beyrut'a nakledileceği ancak bu hususun harp nihayetlene dek ertelendiği konusunun doğruluğu sorulmuştur. Eğer böyle bir durum söz konusu olacaksa verilecek emrin ardından Beyrut Fransız Tıbbiyesi'nin devir teslimine dair işlemlerin hemen başlatılmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Mektepten 2 muallim ve vali tarafından görevlendirilen 2 kişinin devir teslim işlemlerine şimdiden başlaması talep edilmiştir. Beyrut'a nakil durumu gerçekleşecek olursa harp dolayısıyla mektepte 3 muallim, birkaç hademe ve memur bulunduğundan, burada bulunan eşyaların 1-2 odaya yerleştirilerek vakit

¹ BOA., BEO., 4393/329474, 6.Ra.1334 (11 Şubat 1916), Leff 1.

² BOA., MF. ALY., 80/25, 6.Ca.1333 (22 Mart 1915), Leff 1.

³ BOA., MF. ALY., 80/25, 4.B.1333 (18 Mayıs 1915), Leff 3.

kaybetmeksizin geçiş yapılabileceği belirtilmiştir⁴. Nitekim bu haberin doğru olduğu anlaşılmış ve Şam tıbbiyesinin ardından Şam’da bulunan diğer bazı mekteplerin de Beyrut’a naklinin yerinde olacağı belirtilmiştir⁵. Daha evvel mektep müdüriyeti tarafından önerilen 2 muallim ve vali tarafından görevlendirilen 2 kişinin aracılığıyla Şam Mekteb-i Tıbbiyesi’nin Beyrut Fransız Tıbbiyesi’ne taşınması kararlaştırılmıştır⁶.

2. Binası

I. Dünya Harbi esnasında Filistin Cephesi’nde IV. Ordu Kumandanlığı’na getirilmiş olan Cemal Paşa, Kanal Harekâtı’nın ardından Ağustos 1915’te Şam Valiliğine tayin edilmişti⁷. Nitekim Şam Mekteb-i Tıbbiyesi’nin bu senenin sonu itibariyle⁸ Beyrut’ta bulunan ve harp dolayısıyla el konularak boşaltılan⁹ mekteplerden biri olan Fransız Tıp Fakültesi’ne nakl edilmesi kararlaştırılmıştı. Alınan bu kararın ardından Şam Mekteb-i Tıbbiyesi Beyrut’a taşınmış ve burada Beyrut Osmanlı Tıbbiyesi ismiyle açılarak tedrisata başlamıştır. Mektebin açılışının ardından Şam’da bırakılan bir kısım eşyaya ihtiyaç hissedilmiş¹⁰ ve Maarif Nezareti’nden alınan müsaade neticesinde bu eşyaların da Beyrut’a nakli gerçekleştirilmiştir¹¹.

B. MEKTEBİN İDARİ VE EĞİTİM KADROSU

1. İdari Kadro

Mektebin Beyrut’ta faaliyete başladığı bu yeni süreçte mektebin ilk müdürü mektep Şam’dan ayrılmadan evvel görevde bulunan Reşad Bey olmuştur. Mektep müdürlüğü yanında vekil olarak Fizyoloji dersi muallimliğini de üstlenen¹² Reşad Bey’le alakalı bir süre sonra birtakım olumsuzluklar ortaya çıkmıştır. Öyle ki Beyrut Valisi Azmi Bey tarafından halk arasında da konuşulduğunu iddia ettiği sebeplere dayanarak ardı arkası kesilmeyen şikâyetler gelmeye başlamıştır. Reşad Bey’in buradaki mektebe müdür olmak bir yana hiçbir memuriyette dahi

⁴ BOA., MF.ALY., 100/119, 11.Za.1332 (7 Ekim 1913), Leff 1.

⁵ BOA., MF. ALY., 100/119, 15.Z.1333 (24 Ekim 1915), Leff 3.

⁶ BOA., MF. ALY., 100/119, 7.M.1334 (15 Kasım 1915), Leff 4.

⁷ Hadiye Yılmaz, **Suriye’de İşgal ve Direniş (1912-1922)**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017, s.51.

⁸ BOA., MF. ALY., 85/60, 7.M.1334 (15 Kasım 1915).

⁹ Mutlu, **“Misyoner”**, s. 195.

¹⁰ BOA., MF. ALY., 93/49, 24.Ş.1334 (26 Haziran 1916), Lef f 1.

¹¹ BOA., MF. ALY., 93/49, 26.Ş.1334 (28 Haziran 1916), Lef f 2.

¹² BOA., 94/124, 15.Ş.1334 (15 Ağustos 1916), Leff 1.

görevlendirilmemesi gerektiğini belirten Azmi Bey, müdürün vazifesine hemen son verilmesini talep etmiştir¹³.

Maarif Nezareti'ne ulaşan bu şikâyetler neticesinde oluşturulan komisyonca Reşad Bey hakkında tahkikat yapılmış ve Azmi Bey tarafından iddia edilen şeylerin jurnalden ibaret olduğu, halk arasında herhangi bir söylenti olmadığı belirtilmiştir¹⁴. Ayrıca tatil sürecine az kaldığı ve hemen yeni birinin görevlendirilmesi güç olduğundan Reşad Bey'i uyarmakla yetinilmesi istenmiştir¹⁵. Alınan bu cevap Azmi Bey'i tatmin etmemiştir. Reşad Bey'in hanesinde bizzat şahit olduğu çirkin durumlar sonrasında kendisini uyarmış olmasına rağmen söylentilerin kesilmediğini belirten Azmi Bey¹⁶'in çabası netice vermiş ve tekrar değerlendirmeye alınan bu konu nihayetinde mektep müdürü Reşad Bey'in vazifesi sonlandırılmıştır. Ardından İstanbul'a çağrılan Reşad Bey'in yerine vekil müdür olarak Hakkı Bey tayin edilmiştir¹⁷.

Yaşanan bu olayların ardından yapılan tayinler doğrultusunda mektebin Beyrut'ta iken şekil alan son idari heyeti aşağıdaki tabloda gösterilmiştir¹⁸:

TABLO XXV
Beyrut Osmanlı Tıbbiyesi İdare Heyeti

Görevi	İsmi	Maaşı (kuruş)
Müdür	Ethem Akif Bey	3.000
Muhasebeci	Necati Bey	1.000
Başkâtip	Muhtar Bey	800
Eczacıbaşı	Tevfik Bey	600
Alet ve Kütüphane Memuru	Münir Halil Bey, ardından Rıfat Bey	400
İmam	Abdülaziz Efendi	200

Tabloda yer alan ve isimleri ile maaşları tespit edilen görevliler dışında mektepte bir idare memuru, bir başhemşire, bir hademe onbaşı¹⁹, mektebin yeni binasının ve nebatat bahçesinin büyüklüğü dolayısıyla çok sayıda hademe bulunduğu

¹³ BOA., MF.MKT., 1215/64, 4.B.1334 (7 Mayıs 1916), Leff 1.

¹⁴ BOA., MF.MKT., 1215/64, 9.B.1334 (12 Mayıs 1916), Leff 7.

¹⁵ BOA., MF.MKT., 1215/64, 19.B.1334 (22 Mayıs 1916), Leff 10.

¹⁶ BOA., MF.MKT., 1215/64, 20.B.1334 (23 Mayıs 1916), Leff 11.

¹⁷ BOA., MF.MKT., 1215/64, 8.Ş.1334 (10 Haziran 1916), Leff 13.

¹⁸ Atasoy, “Şam Tıbbiye”, s. 20.

¹⁹ Atasoy, “Şam Tıbbiye”, s.20.

bilinmektedir²⁰.

2. Muallim Kadrosu

Bilindiği üzere mektepte tüm bu gelişmeler yaşanırken I. Dünya Harbi devam etmekteydi. Ordunun tabip ihtiyacı dolayısıyla mektepte görevli muallim ve asistanlar orduda istihdam edilmişti. Harp dolayısıyla orduda istihdam edilen asistanlar, mektebin sınıflarının teşkil edilmesi dolayısıyla mektepte yarı maaşla görevlendirilmek üzere terhis edilmişti. Bu asistanların yanı sıra talebeler arasından uygun görülenlerin de derslere vekil olarak tayini kararlaştırılmıştı²¹. Mektebin faaliyetlerini geciktirmemek adına asistan vekiller yoluyla başlanılan eğitim, muallimlerin de ordudan terhisleriyle birlikte muallimler tarafından devam ettirilmiştir. Bu bağlamda mektepte görevlendirilen isimler şu şekildedir²²:

TABLO XXVI
Beyrut Osmanlı Tıbbiyesi Muallim Kadrosu

Sınıfı	Görevi	İsmi
1-2-3	Kimya Muallimi	Mustafa Hakkı Bey
1-2	İkinci Kimya Muallimi	Ligor Bey
1-2-3	Fizik, Botanik ve Jeoloji Muallimi	İsmail Hakkı Bey
1-2-5-6	Fransızca ve Cerrahi Hastalıklar Muallimi	Mustafa Şevki Bey
1-2	Din Dersi Muallimi ve İmam	Abdülaziz Efendi
3	Histoloji, Embriyoloji ve Zooloji Muallimi	Ali Vehbi Bey
3	Fizyoloji Muallimi	Hasan Reşat Bey
3	Farmakodinami Muallimi	Süleyman Rıfat Bey
4-5	Genel Patoloji ve Sinir Hastalıkları Muallimi	Abdi Muhtar Bey
4	Genel Cerrahi, Ortopedi ve Patolojik Anatomi Muallimi	Mahmud Gıyasettin Bey
Sınıfı	Görevi	İsmi
4	Farmakodinami ve Tedavi Muallimi	Süleyman Rıfat Bey
4-5	Bakteriyoloji ve Hijyen Muallimi	Ekrem Hayri Bey

²⁰ BOA., MF. ALY., 87/30, 21.S.1334 (29 Aralık 1915).

²¹ BOA., MF.ALY., 15.M.1335 (11 Kasım 1916).

²² BOA., MF.ALY., 93/1, 10.Ş.1334 (12 Haziran 1916); Atasoy, **a.g.e.**, s. 17-19.

5-6	Doğum, Jinekoloji ve Ebeler Muallimi	İsmail Ahmet Bey
5-6	Deri, Frengi ve Kulak-Burun-Boğaz Hastalıkları Muallimi	Ali Rıza Bey
5-6	Göz Hastalıkları Muallimi	Abdullah Bey
6	Adli Tıp, Tıp Kanunu ve Deontoloji Muallimi	Ethem Akif Bey
6	İç Hastalıkları Muallimi	Abdi Muhtar Bey

Beyrut Osmanlı Tıbbiyesi muallimlerine ait yukarıdaki tablo incelendiğinde, mektebin bu döneminde muallimlerin büyük bir kısmının birden fazla derse tayin edildikleri görülmektedir.

3. Muallim Maaşlarının Yeniden Düzenlenmesi

Mektebin Beyrut'a taşınması ile birlikte muallimlerin Şam'da görev yaptıkları süreçte almış oldukları maaşın Beyrut'taki yaşam şartları göz önüne alındığında yetersiz kalacağı ifade edilmiştir. Konuya dair yapılan değerlendirme neticesinde muallim maaşlarında yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. Nitekim bu süreçte muallim maaşları 3.000 kuruşa çıkarılmıştır²³.

C. MEKTEPTE EĞİTİM VE ÖĞRETİM

1. Amerikan Tıbbiyesi İmtihanlarının Beyrut Tıbbiyesinde Gerçekleştirilmesi

Beyrut'ta bulunan Amerikan ve Fransız Tıp Okulları'nın yetiştirdiği talebelerin mezun olabilmesi adına her sene İstanbul'dan bir heyet Beyrut'a gönderilmekte ve talebeler bu üyelerin de katılımı ile gerçekleşen imtihana tâbi tutulmaktaydı. I. Dünya Harbi esnasında ortaya çıkan siyasi gelişmeler neticesinde Fransız Tıp Okulu kapatılmış olmakla beraber Amerikan Tıbbiyesi ise tüm ihtiyaçları karşılanmak suretiyle eğitim faaliyetlerini sürdürmeye devam etmekteydi²⁴. Amerikan Tıbbiyesi ile yakın ilişkilerin devam ettiği bu süreçte, Amerikan Tıbbiyesi talebesinin imtihanları bir müddet Beyrut Osmanlı Tıbbiyesi binasında gerçekleştirilmiştir²⁵. Öyle ki bu imtihanlarda bulunacak olan müdür ve muallimlere

²³ BOA., MF. ALY., 76/50, 3.R.1333 (15 Temmuz 1915).

²⁴ Atasoy, "Şam Tıbbiye", s. 30.

²⁵ BOA., MF. MKT., 1216/69, 26.Ş.1334 (29 Haziran 1916), Leff 2.

verilecek yemek masrafı da hastane bütçesinden karşılanmıştır²⁶. Gerçekleştirilen bu imtihanlar bir müddet sonra Beyrut Osmanlı Tıbbiyesi heyeti ile Suriye civarında bulunan mülki ve askeri tabiplerden oluşan bir komisyon vasıtasıyla Beyrut Amerikan Tıbbiyesi'nde yapılmaya devam etmiştir²⁷.

2. Mektebin Tabip ve Eczacı Şubesi Mezunları

Mektebin Şam'da faaliyete başladığı süreçten mektebin kapanmasına dek 240 tabip ve 289 eczacı talebenin eğitimlerini tamamlayarak mezun oldukları bilinmektedir²⁸. Nitekim Beyrut Osmanlı Tıbbiyesi, 1917 (1335) senesi içerisinde tıp şubesinden 18, eczacı şubesinden ise 12 talebe mezun vermiştir. Mezun olan tabip ve eczacıların diplomaları daha evvel uygulanan usûl üzere İstanbul Tıp Fakültesi tarafından tanzim edilmiştir²⁹.

D. MEKTEBİN BEYRUT'TAKİ UYGULAMA HASTAHANESİ

Ders programında yer alan uygulamalı derslerin tatbiki için bir hastaneye olan ihtiyaçtan hareketle mektebin Şam'da bulunduğu süre içerisinde Şam Hamidiye Gureba Hastahanesi bu maksadı temin için mektebe tahsis edilmiş ve talebeler bu dersleri burada görmüşlerdi. Beyrut'a geçiş ile birlikte talebelerin tatbikat yapabilecekleri bir hastanenin belirlenmesi noktasında olan ihtiyaçtan hareketle bu müdür vekili Hakkı Bey tarafından Maarif Nezareti'ne çekilen telgrafta, bu hastanenin Fransız Tıp Fakültesi'ne ait, eskiden belediye hastanesi olarak kullanılan, ve bu süreçte emraz-ı zühreviye hastanesine dönüştürülen hastane olabileceği belirtilmiştir³⁰. Nitekim müdür vekili Hakkı Bey tarafından işaret olunan hastanenin mektebe tahsisi uygun bulunmuş ve gerekli işlemlerin tamamlanmasının ardından hastane mektep talebesi tarafından seririyathane olarak kullanılmaya başlanmıştır³¹.

E. MEKTEP KÜTÜPHANESİ

Birinci bölümden hatırlanacağı üzere Beyrut'taki Fransız Tıp Mektebi, 10.000 kitaptan oluşan bir kütüphane ve geniş bir tez koleksiyonuna sahipti. I. Dünya Harbi

²⁶ BOA., MF. ALY., 93/56, 16.C.1334 (20 Nisan 1916), Leff 1.

²⁷ BOA., MF. MKT., 1216/69, 26.Ş.1334 (29 Haziran 1916), Leff 2.

²⁸ Atasoy, "Şam Tıbbiye", s. 28.

²⁹ BOA., MF. ALY., 1231/22, 9.Z.1335 (27 Ağustos 1917), Leff 1-2.

³⁰ BOA., MF. ALY., 96/85, 28.N.1334 (29 Temmuz 1916), Leff 1.

³¹ BOA., MF. ALY., 96/85, 10.L.1334 (10 Ağustos 1916), Leff 3.

esnasında yaşanan siyasi gelişmeler neticesinde mektebin boşaltılmasıyla birlikte burada bulunan tıbbi birtakım aletler ile kütüphanedeki kitapların, muhafazalarının sağlanması adına Şam Tıbbiyesi'ne nakledilmesi kararlaştırılmıştır³². Alınan bu kararın ardından gerekli muamelenin tamamlanması adına Şam Tıbbiyesi muallimlerinden Süleyman Refet Bey Beyrut'a gitmiş, özel komisyonca teslim işlemi gerçekleştirilmiştir. Darü'l kelb tedavihanesinde bulunan eşyaların ise lüzumu dolayısıyla Belediye Hastanesi'ne nakli uygun görülmüştür³³.

Mektebin faaliyete geçmesiyle birlikte daha evvel Şam'a getirilen tez koleksiyonları ve kitaplar Beyrut'a getirilmiş, muhafazalarının sağlandığı süre içerisinde herhangi bir zarara uğramadığı anlaşılmış ve Beyrut Osmanlı Tıbbiyesi'nce kullanılmasına müsaade olunması talep edilmiştir³⁴. Nitekim kitaplar ve tıbbi aletlerin mektebe nakli uygun görülmüştür³⁵.

Mektepte eğitimin devam ettiği süre içerisinde mektebin demirbaş eşyalarından bazılarının muallim ve memurlar tarafından hanelerine götürüldüğü tespit edilmiş ve bu noktada laboratuvarlar haricinde bulunan mektebin tüm demirbaş eşyanın muhafazası için bir memur tayin edilmiştir³⁶. Ardından mektepte bulunan kitaplar, tıbbi aletler ve demirbaş eşyanın muhafazası hakkında bir talimatname oluşturulmuştur³⁷. Hazırlanan bu talimatnameye göre:

Beyrut Tıbbiye Mektebi namına satın alınmış demirbaş eşya kitap, alet ve eşyalar mektep müdürü tarafından eşya defterlerine kaydettirilecek, kayıt işlemleri muhasebe ve tahrirat başkâtibi tarafından gerçekleştirilecekti. Mektep müdürünün müsaadesi olmadan hiçbir şey verilemeyeceği gibi kabul de edilemeyecekti. Yapılan kayıt işlemleri günü gününe gerçekleştirilecek ve bu işlemler müdürün gözetimi dâhilinde olacaktı.

Mektepte bulunan demirbaş eşya, kitap ve aletlerin muhafazasından müdür sorumlu olacaktı. Bir zarar oluşması halinde tahrirat başkâtibi derhal müdürü haberdar edecek ve yapılacak muameleye müdür tarafından karar verilecekti.

Mektebin demirbaş eşya ve aletlerinin mektep dışına çıkarılmasına müsaade olunmayacaktı. Ancak tedrisat ve tatbikat için gerekli olanlar bunun dışında

³² BOA., MF. ALY., 73/80, 10.M.1333 (28 Kasım 1914), Leff 1.

³³ BOA., MF. ALY., 73/80, 17.M.1333 (5 Aralık 1914), Leff 5.

³⁴ BOA., MF. ALY., 119/77, 10.Z.1336 (17 Ağustos 1918), Leff 3.

³⁵ BOA., MF. ALY., 119/77, 27.L.1336 (5 Ağustos 1918).

³⁶ BOA., MF. ALY., 121/72, 23.Z.1335 (10 Eylül 1917), Leff 4.

³⁷ BOA., MF. ALY., 121/72, 13.C.1336 (26 Mart 1918), Leff 5.

tutulacaktı. Kitaplar ise makbuz karşılığında muallimler tarafından 1 ayı geçmemek üzere emaneten alınabilecekti.

Mektepte bulunan demirbaş eşya ile kitaplar ve tüm aletler tahrirat başkâtibi tarafından bir deftere kaydedilecek ve bu defter Maarif Nezareti'ne iletilecekti.

Mektep müdürleri görevden ayrılacakları esnada tahrirat başkâtibi hazır olduğu halde usulen tüm demirbaş eşya, kitap ve aletlerin teslimi gerçekleştirilecekti. Bu işlemin gerçekleştirilmemesi ya da bir eksiklik tespit edilmesi halinde mektep müdürü bu işlemleri tamamlayıncaya dek Maarif Nezaretince memuriyeti geciktirilecekti.

F. BEYRUT'UN İŞGALİ VE MEKTEBİN KAPANIŞI

I. Dünya Harbi tüm şiddetiyle devam ederken grup kumandanlığından gönderilen telgrafla mektebin Hariciye Muallimi Operatör Mustafa Şevki Bey ve Cilt Muallimi Ali Rıza Bey, bölgede ortaya çıkan uyuz hastalığının yayılmasını önlemek ve gerekli ameliyatlara gerçekleştirmek üzere Şam'a çağrılmıştır. Düşman kuvvetlerinin Filistin'i işgal ederek Şam'a doğru harekete geçtikleri esnada muallimler, buradaki vazifelerini tamamlayarak tren yoluyla ve zorlukla Beyrut'a dönmüştür. Şam'da şahit oldukları durumdan hareketle mektep muallimlerini uyararak Mustafa Şevki ve Ali Rıza Bey'ler, mektebin tehlike altında bulunduğunu belirterek önlem alınmasının gerekliliğini vurgulamıştır³⁸. Yaşanan bu gelişmelerin ardından mektebin bir an evvel Anteb'e taşınmasının uygun olacağı düşünülmüştür. Alınan bu karar mektep müdüriyeti tarafından çekilen telgraf yoluyla Maarif Nezareti'ne iletilmiştir³⁹. Bu esnada muallimler Beyrut Valisi'ne durumu ifade etmiş ancak Vali mektebin Anteb'e nakli konusunu ciddiye almamıştır. Ardından grup kumandanlığına müracaat eden muallimler, mektebin Anteb'e nakline müsaade olduğu, gerekli tahsisatın gönderildiği ve kendileri için bir trenin dahi tahsis edildiği haberini almıştır⁴⁰. Bu tarihlerde Maarif Nezareti, mektebin ne zaman Anteb'e nakledildiği, bu nakil esnasında mektebe ait eşyaların alınıp alınmadığı, Antep'te hangi binada mektebin faaliyete başladığı ve hâlihazırda kaç talebesi bulunduğunu Tıp Fakültesi riyasetinden sormuştur⁴¹. Ancak mektebin taşınmasına

³⁸ Atasoy, "Şam Tıbbiye", s. 39-41.

³⁹ BOA., MF. ALY., 122/15, 3.Z.1336 (9 Eylül 1918).

⁴⁰ Atasoy, a.g.e., s. 41.

⁴¹ BOA., MF. ALY., 122/15, 3.Z.1336 (9 Eylül 1918).

dair alınan müsaadenin ardından yolların düşman kuvvetlerince kapatılması dolayısıyla Beyrut'tan çıkış mümkün olmamış ve Beyrut'un işgali ile birlikte 4 Ekim 1918 tarihinde mektep kapatılarak burada bulunan muallimler tutuklanmıştır. 6 ay süren bu muamelenin ardından 5 Nisan 1919 tarihinde mektep muallimleri, General Allenby ⁴² 'den gelen talimat doğrultusunda Hindiye Vapuru ile İstanbul'a gönderilmiştir. İstanbul'a gelen muallimler burada çeşitli vazifelerde bulunmuş, Şam ve Beyrut'ta gösterdikleri başarıyı aynen burada da devam ettirmiştir.

Mektebin kapatıldığı bu süreçte mektepte kayıtlı talebelerin durumlarına bakıldığında ise bir kısmının İstanbul'a giderek buradaki tıbbiyenin muadil sınıflarında eğitimlerine devam ettikleri bir kısmının ise Suriye'de kalarak yeniden açılan Fransız Tıbbiyesi ve Amerikan Tıbbiyesi'nde eğitimlerini tamamlayarak ⁴³, mezuniyetlerinin ardından önemli vazifeleri ifa ettikleri bilinmektedir ⁴⁴ .

---

⁴² 1861 Londra doğumlu olan Edmund Allenby, İngiliz Mareşali olarak Afrika'da uzun zaman kalmış ve 1914'de Fransa'ya gönderilen süvari tümenini komuta etmiştir. 1917'de Filistin İngiliz Kuvvetleri Komutanı olan Allenby, Türk-Alman birliklerini yenerek Kudüs, Şam ve Halep'i almıştır. 30 Ekim 1918'de Osmanlı İmparatorluğu'nu barış yapmak zorunda bırakan Megiddo Zaferini kazanarak 1919'da mareşal olmuştur. Bölgede savaş sırasında oluşan zorluklarla uğraşmak zorunda kalan Allenby, Mısır'ın bağımsızlığını tanıyan 1922 antlaşmasının hazırlanmasında da etkili olmuştur. "Allenby", **Meydan Larousse**, C. I, s. 337.

⁴³ Atasoy, "**Şam Tıbbiye**", s.31.

⁴⁴ Atasoy, **a.g.e.**, s.44.

SONUÇ

XIX. yüzyılda Avrupa'da tıp alanında önemli gelişmeler yaşanmış ve bu gelişmelerden Osmanlı tıbbı da etkilenmiştir. Bu tarihe dek darüşşifalar bünyesinde sürdürülen geleneksel tıp önemini ve geçerliliğini yitirmeye başlamıştır. Bu aşamada dönemin aydın hekimleri Avrupa'da tıp alanında yaşanan gelişmeleri takip ederek Osmanlı topraklarında uygulanır hale gelmesinde öncülük etmiş ve Osmanlı tıbbı bir değişim ve dönüşüm sürecine girmiştir.

III. Selim döneminde Rum Tıp Mektebi ve Tersane Tıbbiyesi modern tıbbi kurumlar teşkiline yönelik ilk denemeler olmuştur. Uzun ömürlü olmayan bu iki denemenin ardından II. Mahmud döneminde açılan Tıphane-i Amire, bu kurumun batı tarzında güncellenmesi ile oluşan Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane ve Türkçe tıp eğitimine geçişe öncülük eden Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahane ile yeni dönem tıbbi kurumları asıl kimliğini kazanmış ve kurumsallaşmıştır.

Memleket dâhilinde tıp eğitimi veren resmi kurumların İstanbul'da bulunması ve bu kurumların ihtiyacı karşılama noktasında yetersiz kalması, belli bazı vilayet merkezlerinde de tıp eğitimi verecek yeni kurumların açılmasını gündeme getirmiştir. Nitekim yapılan değerlendirmeler neticesinde mektebin teşkili için uygun bulunan mahal Suriye vilayet merkezi Şam olmuştur. Mektebin faaliyete geçeceği yer olarak Şam'ın belirlenmesinde bölgede yer alan biri Amerikalılar ve diğeri Fransızlar tarafından açılmış olan iki misyoner tıp mektebinin varlığı önemli etken olmuştur. Zira tıp eğitimi vermenin yanı sıra bölge halkının milli ve manevi değerlerinin muhafazası noktasında her iki mektebin faaliyetleri bölgede bu kurumlara alternatif olabilecek bir kurumun varlığını zorunlu hale getirmiştir.

Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'nin kuruluş sürecinde devlet adamları tarafından sunulan raporlar ve Maarif Nezareti tarafından konuya dair oluşturulan komisyonun değerlendirmeleri neticesinde Maarif Nezareti bütçesinin yetersiz olduğu görülmüş ve mektebin tüm masraflarının Anadolu'nun bazı vilayetlerinden alınmakta olan zebhiye rüsümünün mektebe aktarılmasıyla karşılanması kararlaştırılmıştır.

Sultan II. Abdülhamid'in cülûs yıldönümü olan 31 Ağustos 1903 tarihinde açılışı gerçekleştirilerek eğitim faaliyetlerine başlayan Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'nin müstakil binasının inşa edileceği yer olarak Şam Hamidiye Gureba Hastahanesi bahçesi belirlenmiştir. Bu binanın tamamlanmasına dek ise kiralanan bir konakta

tedrisata devam edilmiştir. Eğitim programında yer alan uygulamalı derslerin tatbiki de mektebe seririyat hastahanesi olarak bağlanan Şam Hamidiye Gureba Hastahanesi'nde gerçekleştirilmiştir. Selçuklular döneminde inşa edilen en-Nuri Bimaristanı'nın geçirdiği dönüşümler neticesinde son şeklini alan bu hastahane, ana bina ve ilave yapıları ile bölge halkına modern usullere uygun sağlık hizmeti sunmaya devam etmiş, mektebin hastahane bahçesine inşası ile de modern tıp eğitiminin uygulama merkezi haline gelmiştir.

Tıp ve eczacılık şubeleri ile faaliyete başlayan mektebin eğitim faaliyetlerini en iyi biçimde devam ettirebilmesi için gerekli alet ve edevat Avrupa'dan temin edilmiş ve yine mektep içerisinde oluşturulan kütüphane ile talebelerin tıp alanındaki yayınları takip etmelerine imkân sağlanmıştır. Tüm bu çabalar neticesinde mektep, kısa zamanda bölge halkı ve yabancı tebaa tarafından rağbet gören bir kurum haline gelmiştir. Öyle ki mektebin açılışını takip eden birkaç yıl içerisinde misyoner tıp mekteplerinde tıp tahsiline devam eden bazı yabancı talebe, kayıtlarını Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'ne aldırarak eğitimlerine burada devam etmiştir.

II. Meşrutiyet dönemi ile birlikte mektep dâhilinde köklü değişimler yaşanmıştır. Öyle ki mektebin yaşadığı maddi sıkıntıları ortadan kaldırmak için bir takım düzenlemeler yapılmış ancak mektebin içinde bulunduğu duruma yeterli çözüm getirilememiştir. Nitekim bu şartlar altında mektebin eğitime devam etmesinin mümkün olmadığı belirtilerek ilga edilmesi gündeme gelmiştir. Bu haberin basına yansısıyla birlikte gerek bölge halkı ve gerekse de gayr-i müslim tebaanın din adamları tarafından Maarif Nezareti'ne çekilen telgraflarla mektebin önemine dikkat çekilmiştir. Tüm bu gelişmelerin ardından alınan nihai kararlar, mektebin kapatılmasının söz konusu olmadığı belirtilerek mektep bütçesi yeniden düzenlenmiş ve eğitim faaliyetlerine devam edilmiştir.

II. Meşrutiyet Dönemi'nin mektep üzerindeki tesirlerinden bir diğeri ise İstanbul'daki tıp mekteplerinin birleştirilmesi dolayısıyla gerçekleşmiştir. Darülfünun'un 1911 tarihli talimatnamesinde vilayet tıbbiyelerinin de Darülfünun'a bağlı olduğu ifade edilmişken 1916 tarihli Darülfünûn Tıp Fakültesi ve Şuabatı Nizamnamesi ile de mektep, Darülfünûn Tıp Fakültesi'nin şubesi haline getirilmiştir.

Mektebin kuruluş aşamasında müstakil binanın inşası için uygun görülen yer Şam Hamidiye Gureba Hastahanesi'nin bahçesi olmuştu. Alınan bu kararın uygulamaya konulması uzun zaman almış, mektep zor şartlar altında Ziver Paşa

Konağı'nda eğitime devam etmiştir. Nitekim binanın tamamlanması 1914 yılında gerçekleşmiş mektep bu yeni binasına nakledilmiştir. Mektebin yeni binasında başlayan eğitim, I. Dünya Harbi'nin başlamasıyla kesintiye uğramış ve tekrar bu binaya dönüş yapılmaksızın 1916 senesinde mektebin Beyrut'a nakli gerçekleşmiştir.

Mektebin Beyrut'a taşınmasıyla birlikte eğitime devam edilen yer, kapatılan Fransız Tıbbiyesi binası olmuştur. Beyrut'ta başlayan bu yeni dönemde Fransız Tıbbiyesi'ne ait kütüphanenin muhafazası da Beyrut Osmanlı Tıbbiyesi tarafından sağlanmış, programda yer alan uygulamalı derslerin tatbiki de yine Fransız Tıbbiyesi'ne bağlı hastanede gerçekleştirilmiştir. Beyrut'un işgal tehlikesi ile karşı karşıya kaldığı 1918 yılında, mektebin Gaziantep'e taşınması gündeme gelmiştir. Konuya dair nihai kararın alınması gecikince Beyrut düşman işgali altına girmiş ve mektep kapatılarak eğitime son verilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde tıp eğitimi verecek yeni kurumların teşkili noktasında Selanik¹ ve Sivas'ta² da birtakım teşebbüslerde bulunulmuştur. Ancak şu ana kadar konuyla ilgili ulaşılabilen arşiv vesikalarına göre Şam Mekteb-i Tıbbiyesi bu düşünce doğrultusunda açılan tek kurum gibi görünmektedir. Kuruluşun ardından geçen kısa süre içerisinde Müslüman ve gayr-i müslimler tarafından rağbet gören bir kurum halini alan mektep, eğitime sunduğu katkının yanında milli ve manevi değerlerin muhafazasında da rol oynamıştır. Mektebin kapatılmasının ardından Sivas Mebusu Ziya Bey tarafından Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'nin Sivas'ta yeniden tesis edilmesi yönündeki teklifi üzerine konunun değerlendirmeye alınmış olması³ mektebin ehemmiyetini gösteren bir örnek olması bakımından dikkat çekicidir.

Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'nden 1906-1919 yılları arasında 240 tabip ve 289 eczacı yetişmiştir. Buradan yetişen tabip ve eczacılar, Suriye'de tıp eğitiminin milli lisan üzere devam etmesinde gayret göstermiş ve böylece Şam Mekteb-i Tıbbiyesi, Suriye Tıp Fakültesi'nin temelini teşkil etmiştir.

¹ BOA., BEO., 3603/270172, 8.B.1327 (26 Temmuz 1909), Leff 2.

² BOA., MF. ALY., 499/37, 20.M.1334 (28 Kasım 1915).

³ **Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi**, 28 Şubat 1336; 11 Mart 1136; 13 Mart 1336.

BİBLİYOGRAFYA

ARŞİV KAYNAKLARI*

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

- Bab-ı Ali Evrak Odası
- Dâhiliye
  - Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemî (DH. MKT)
  - Dâhiliye Nezareti Tesrî-i Muamelat ve Islahat Komisyonu, Muamelat (DH. TMIK.M)
- İrade Tasnifi
  - Dâhiliye (İ.D)
  - Dosya Usûlü (İ. DUİT)
  - Maarif (İ.M)
  - Meclis-i Mahsus (İ. MMS)
  - Hususi (İ.HUS)
  - Rûsumat (İ.RSM)
  - Sıhhiye (İ.SH)
  - Tâltifat (İ.TAL)
- Maarif Nezareti
  - Tedrisat-ı Aliye Dairesi (MF. ALY)
  - Mektubi Kalemî (MF. MKT)
- Meclis-i Valâ
- Sadâret (A.DVN.NZAM)
- Şura-yı Devlet
- Teftişat-ı Rumeli (Rumeli Müfettişliği)
  - Sadaret Evrakı (TFR. I. A)
- Yıldız Arşivi
  - Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y. MTV)
  - Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı
  - Yaverân ve Maiyyet-i Seniyye Erkân-ı Harbiye Dairesi (Y. PRK. MYD)

Atatürk Kitaplığı Koleksiyonu

Belediye Müteferrik Evrakı

---

* Kullanılan belgelerin numaraları dipnotlarda gösterildiğinden ayrıca burada belirtilmemiştir.

İNCELEMELER

- ABOUL-ENEİN, Basil H, William Puday, “Contributions of Antonie Barthelemy Clot(1793-1868): A Historiographical Reflection of Public Health in Ottoman Egypt”, **Journal of Medical Biography**, Vol: 24, s. 427-432.
- AKINCI, Turan, **Beyoğlu Yapılar, Mekânlar, İnsanlar (1831-1923)**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2018.
- ALTINTAŞ, Ayten, “Ülkemizde Tıp Eğitiminin Başlangıcı, Gelişimi ve 14 Mart Tıp Bayramı'nın Anlamı”, **Türkiye Aile Hekimliği Dergisi**, sayı: 1, s. 44-53.
- “Osmanlılar'da Modern Anlamda Tıp Eğitiminin Başlaması Tıbhane-i Amire”, **Osmanlı**, C. 8, s. 528-542.
- ATASOY, Ali Rıza, **Şam Türk Tıbbiye Mektebi Tarihi**, Milli Mecmua Basımevi, İstanbul 1945.
- BAYAT, Ali Haydar, **Tıp Tarihi**, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul 2016.
- BAKTIAYA, Adil, “Bir Diploma Sorunundan Diplomatik Soruna: Beyrut St. Joseph Tıp Fakültesi Zemininde Osmanlı Devleti ile Fransa'nın Meşruiyet ve Prestij Mücadelesi”, **Nuran Yıldırım Armağan Kitabı**, Betim Yayınları, İstanbul 2016.
- BERKER, Nadire-Selim Yalçın, **İmparatorluktan Cumhuriyet'e Tıbbiye'nin ve Bir Tıbbiyeli'nin Öyküsü**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2003.
- BİLLİNG, Malcolm, **Vartan of Nazareth Missionary and**

BOLAK, Orhan,

BOSTAN, İdris,

DÖLEN, Emre,

ERGİN, Osman,

ERSOY, Nermin,

GENCER, Ali İhsan,

GÖÇGÜN, Önder,

GÜÇHAN, Neriman-Esin Kuleli,

İHSANOĞLU, Ekmeleddin,

Medical Pioneer in the Nineteenth-century Middle East, London 2012.

Hastanelerimiz: Eski Zamanlardan Bugüne Kadar Yapılan Hastanelerimizin Tarihi ve Mimari Etüdü, İstanbul Matbaacılık, İstanbul 1950.

“Tersâne-i Âmire”, **DİA**, C. 40, s. 513-516.

“II. Meşrutiyet Dönemi’nde Darülfünûn”, Osmanlı Bilimi Araştırmaları, C.10, S.1, s. 1-49.

Türkiye Maarif Tarihi, Osmanbey Matbaası, C. 1-2, İstanbul 1939.

“İzmitli Bir Tıbbiye Hocası: Feyzullah İzmidî”, **Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri**, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, Kocaeli 2015.

“İstanbul Tersanesinde Açılan İlk Tıp Mektebi”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, sayı: 31, s. 301-316.

Ziya Paşa’nın Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği, Bütün Şiirleri ve Eserlerinden Açıklamalı Seçmeler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

Şam Süleymaniye Külliyesi ve Koruma Sorunları, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2009.

Suriye’de Modern Osmanlı Sağlık

- KAADAN, Abdul Nasser, **Müesseseleri, Hastahaneler ve Şam Tıp Fakültesi**, TTK Yayınları, Ankara 1999.
- KODAMAN, Bayram, **İstanbul Darülfünunu Talimatı**, İstanbul 1329.
- KORKMAZ, Adem, **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**, TTK Basımevi, Ankara 1991.
- KÖK, Bahattin, **Midhat Paşa'nın Hayatı, İdari ve Siyasi Faaliyetleri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2016.
- KURNAZ, Şefika, **“Nureddin Mahmud Zengi”**, **DİA**, C. 33, s. 259-262.
- KURT, Burcu, **Nureddin Mahmud Zengi ve İslam Kurumları Tarihindeki Yeri**, İşaret Yayınları, İstanbul 1992.
- KUTLUOĞLU, Muhammed Hanefi, **Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)**, T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991.
- “Osmanlı Doğu Sınırında Kamu Sağlığı ve Siyaset: 19. yüzyıl Bağdad’ında Hastaneler, **Osmanlı’dan Cumauriyet’e Salgın Hastalıklar ve Kamu Sağlığı**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 143-168.
- “Kavalalı Mehmed Ali Paşa”, **DİA**, C. 25, s. 62-65.

LEUWEEN, Richard,

MAHMUD, Hasan,

MUTLU, Şamil,

PENROS, Stephen,

SARI, Nil,

ŞEHSUVAROĞLU, Bedi,

SOMEL, Selçuk Akşin,

SORKUN, Fatma Elif,

TAHSİN, Rıza,

Bir Osmanlı Şehri: Şam Vakıflar ve Şehir, Küre Yayınları, İstanbul 2012.

“Mısır Mekteb-i Tıbbiyesi I”, **Mecmua-i Fünun**, C. IV, sayı: 40, s. 271-277.

“Mısır Mekteb-i Tıbbiyesi II”, **Mecmua-i Fünun**, C. IV, sayı: 41, s. 193-199.

Osmanlı Devleti’nde Misyoner Okulları, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2005.

“Beirut Vilayeti’nde Amerikan Misyoner Okulları ve Suriye Protestan Koleji”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, sayı: 46, s. 107-128.

That They May Have Life the Story of the American University of Beirut, Newyork 1941.

“Behcet Efendi Mustafa”, **DİA**, C. 5, s. 345.

“Şam Türk Tıbbiyesi”, **Tıp Fakültesi Mecmuası**, C. 38 (2), s. 462-473.

Osmanlı’da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908) İslamlaşma, Otokrasi ve Disiplin, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

Suriye Protestan Koleji’nin (1866-1914) Lübnan’ın Kültürel Hayatına Etkilerinin İncelenmesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013.

Mirat-ı Mekteb-i Tıbbiye (I. Kitap),

TANMAN, Baha,

TERZİ, Arzu,

TERZİOĞLU, Arslan,

UNAT, Ekrem Kadri-Mustafa Samastı,

ÜLMAN, Yeşim Işıl,

ÜNVER, Süheyl,

YENİACUN, Selim Han,

YILDIRIM, Nuran,

YILDIZ, Abdullah,

Kader Matbaası, İstanbul 1912.

“Süleymaniye Külliyesi”, **DİA**, C. 38, s. 119-121.

Bezmialem Valide Sultan, Timaş Yayınları, İstanbul 2018.

“Osmanlı Saray Eczanesinin Teşkilat ve İdaresi (XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında)”, **Osmanlı Bilimi Araştırmaları Asuman Baytop Armağanı**, sayı: 1-2, s. 49-64

“Osmanlı İmparatorluğunda Tıp Eğitiminin Batılılaşması”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, C. 8, s. 518-527.

Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye (Sivil Tıp Mektebi), İstanbul Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları, İstanbul 1990.

Galatasaray Tıbbiyesi-Tıbbiye’de Modernleşmenin Başlangıcı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017.

“Büyük Selçuklu İmparatorluğu Zamanında Vakıf Hastanelerinin Bir Kısımına Dair”, **Vakıflar Dergisi**, sayı:1, s. 17-23.

Osmanlı Suriyesi’nde Bitmeyen Mücadele: Amerika’nın ve Misyonerlerinin Ortadoğu Macerasının Başlangıcı, İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2017.

İstanbul’un Sağlık Tarihi, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010.

“Osmanlı İmparatorluğu’nda Sivil ve Türkçe Tıp Eğitimine Geçiş”,

YILMAZ, Hadiye,

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi
Mecmuası, Sayı: 70(3), s. 127-134.
Suriye’de İşgal ve Direniş (1912-
1922), Dergâh Yayınları, İstanbul
2017.

SÖZLÜK VE ANSİKLOPEDİLER

DEVELLİOĞLU, Ferit,

Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik
Lügat, Ankara 2004.

ŞEMSETTİN, Sami,

Kamus-ı Türkî, İstanbul 1317.

UNAT, Ekrem Kadri,

Ekmeleddin İhsanoğlu-Suat Vural,

Osmanlıca Tıp Terimleri Sözlüğü,
TTK Yayınları, Ankara 2004.

“Allenby”,

Meydan Larousse, C. I, s. 337.

SALNAME, MECMUA VE GAZETELER*

Salnâme-i Vilâyet-i Suriye sene 1294, 1295, 1296, 1297, 1298, 1299, 1300,1301,
1302, 1303, 1304, 1305, 1306, 1307, 1308, 1309, 1310, 1311, 1312, 1314, 1315,
1316, 1317, 1318.

Nevsal-i Afiyet sene 1315, 1316, 1320, 1322.

Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye (MS) sene 1316, 1317, 1318, 1319, 1321.

Sâlname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye (DS) sene 1321, 1322, 1323,1324, 1325,
1326, 1327, 1328, 1333, 1334.

Beyrut

İkdam

Malumat

Sabah

Servet

Servet-i Fünun

Suriye

Tercüman-ı Hakikât

Yeni İkdam

* Gazetelerin kullanılan sayıları dipnotlarda gösterildiğinden ayrıca burada belirtilmemiştir.

EK 1

Salihiye Caddesi'nde Vali Nazım Paşa Tarafından İnşa Ettirilen Konak

(İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Yıldız Albümü, nr. 779-73/28)

Kayıt No.	Esame-i Şakirdan	Hikmet-i Tabiiye	Kimya-yı Gayr-i Uzvi	Kitabet-i Türkî	Ulum-ı Diniye	Fransızca	İlmü'l-arz ve'l Maadin	Mecmu' Notu	Mülahazat			
109	Mustafa Şakir Efendi	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	24				
102	İbrahim Ali Efendi	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	24				
107	Kalost Kirkor Efendi	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	A'lâ	Gayr-i müslim	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	21				
105	Kirkor Ferid Efendi	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	A'lâ	Gayr-i müslim	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	20				
111	Hayreddin ? Efendi	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	20				
116	Kirkor Avadis Efendi	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	A'lâ	Gayr-i müslim	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	19				
108	Ahmed Şakir Efendi	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	17				
110	Şefik Said Efendi	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	16				
115	Hamil Serkis Efendi	Aliyyü'l -A'lâ	A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	Gayr-i müslim	A'lâ	A'lâ	16				
112	Hüsni Mahmud Efendi	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	A'lâ	A'lâ	14				

113	Remzi Kuddusi Efendi	A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Karibu'l-a'lâ	A'lâ	A'lâ	13				
117	Hasan Ahmed Efendi	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Karibu'l-a'lâ	A'lâ	12				
114	Davud Selim Efendi	A'lâ	A'lâ	Sıfır	Musevi	Karibu'l-a'lâ	A'lâ		İkmal			
103	Zeki Abdülfettah Efendi	Na-mevcud	Na-mevcud	Karibu'l-a'lâ	A'lâ	A'lâ	Sıfır		İkmal			
106	İzzet Süleyman Efendi	A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Karibu'l-a'lâ	A'lâ	Sıfır	Sıfır		İbka			
Eczacı Birinci Sene												
144	Sabri Osman Efendi	A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	21				
134	Bedros Kirkork Efendi	A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Karibu'l-a'lâ	Gayr-i müslim	A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	12				
135	Corci ?Efendi	A'lâ	Karibu'l-a'lâ	A'lâ	Gayr-i müslim	Aliyyü'l-A'lâ	Karibu'l-a'lâ	12				
132	Dikran Miyas Efendi	A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Karibu'l-a'lâ	Gayr-i müslim	A'lâ	Karibu'l-a'lâ	9				

143	Ohannes Agob Efendi	Karibu'l -alâ	A'lâ	Karibu'l- a'lâ	Gayr-i müslim	A'lâ	Karibu'l- a'lâ	7				
123	Cemil Said Efendi	Karibu'l -alâ	Karibu'l -a'lâ	Karibu'l- a'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	A'lâ	Karibu'l- a'lâ	6				
141	Kamil Bekir Efendi	A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	Sıfır	Aliyyü'l- A'lâ		İkmal			
137	Şemseddin Mehmed Efendi	A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	Karibu'l- a'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	A'lâ	Sıfır		İkmal			
125	Hüseyin Mehmed Efendi	Karibu'l -alâ	Na- mevcud	Karibu'l- a'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	A'lâ	A'lâ		İkmal			
122	Hamparyom Artin Efendi	A'lâ	A'lâ	Karibu'l- a'lâ	Gayr-i müslim	Karibu'l- a'lâ	Sıfır		İkmal			
138	Hüsni Mehmed Efendi	A'lâ	A'lâ	A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	Na- mevcud	Sıfır		İkmal			
131	Nureddin Hakkı Efendi	A'lâ	A'lâ	Karibu'l- a'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	Sıfır	Na- mevcud		İkmal			
119	Şekib Salih Efendi	Karibu'l -alâ	Karibu'l -a'lâ	Karibu'l- a'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	Karibu'l- a'lâ	Sıfır		İkmal			

124	Hasan Mehmed Efendi	Karibu'l -alâ	Na- mevcud	A'lâ	Karibu'l -a'lâ	Karibu'l- a'lâ	Sıfır		İkmal			
130	Oseb Artin Efendi	Karibu'l -alâ	Karibu'l -a'lâ	Sıfır	Gayr-i müslim	Karibu'l- a'lâ	Karibu'l- a'lâ		İkmal			
126	İhsan Mahmud Efendi	Na- mevcud	Na- mevcud	Na- mevcud	Na- mevcud	Na- mevcud	Na- mevcud		İkmal			
139	Cemil Mehmed Efendi	Na- mevcud	Na- mevcud	Na- mevcud	Na- mevcud	Na- mevcud	Na- mevcud		İkmal			
142	Mustafa İzzet Efendi	Na- mevcud	Na- mevcud	Na- mevcud	Na- mevcud	Na- mevcud	Na- mevcud		Tebdil-i havadadır.			
128	Asaf Hüsni Efendi	A'lâ	Sıfır	Aliyyü'l- A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	Sıfır	Sıfır		İbka			
121	Kiragos Fikri Efendi	A'lâ	Sıfır	Sıfır	Gayr-i müslim	Na- mevcud	Na- mevcud		İbka			
Tabib İkinci Sene												
Kayıt No.	Esame-i Şakirdan	Kimya- yı Uzvi	Kitabet- i Türkî	Teşrih-i Tavsifi	Ensac	Akaid-i Diniye	Nebahat	Fransızca	Mecmu' Notu			
51	Fahri Mehmed Efendi	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l- A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l- A'lâ	Aliyyü'l- A'lâ	Aliyyü'l- A'lâ	29			
79	Misbah Efendi	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l- A'lâ	Aliyyü'l -A'lâ	Aliyyü'l- A'lâ	Aliyyü'l- A'lâ	Aliyyü'l- A'lâ	28			

67	Tevfik Abdurrahman Efendi	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	22			
83	Mehmed Hikmet Efendi	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	21			
84	Burhan Fethi Efendi	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	20			
55	Mirkad Nesim Efendi	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Musevi	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	20			
28	Said Mehmed Efendi	Aliyyü'l-A'lâ	A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	20			
50	Cemil Abdürrahim Efendi	A'lâ	A'lâ	A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	17			
49	Mehmed Ragıb Efendi	Aliyyü'l-A'lâ	A'lâ	A'lâ	A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	A'lâ	15			
86	Tevfik Ahmed Efendi	Aliyyü'l-A'lâ	Karibu'l-a'lâ	Karibu'l-a'lâ	A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	13			
101	Ahmed Şehabeddin Efendi	Karibu'l-alâ	Karibu'l-a'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	A'lâ	A'lâ	11			

48	Muhyiddin Mustafa Efendi	A'lâ	A'lâ	Karibu'l-a'lâ	A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Karibu'l-a'lâ	Karibu'l-a'lâ	9			
52	Cemil Ahmed Efendi	Karibu'l-alâ	A'lâ	Karibu'l-a'lâ	A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	A'lâ	Karibu'l-a'lâ	9			
72	Kemal Hüseyin Efendi	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Na-mevcud	A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Na-mevcud		İkmal		
82	Münir Halil Efendi	Na-mevcud	Aliyyü'l-A'lâ	Sıfır	A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	A'lâ	Karibu'l-a'lâ		İkmal		
62	Halil Halid Efendi	A'lâ	A'lâ	Karibu'l-a'lâ	A'lâ	A'lâ	Sıfır	Na-mevcud		İkmal		
53	Mahmud Hilmi Efendi	A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Na-mevcud	Na-mevcud	Na-mevcud	Na-mevcud	Na-mevcud		İkmal		
81	Halil Mahmud Efendi	Na-mevcud	A'lâ	Na-mevcud	A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Na-mevcud	Sıfır		İkmal		
64	Faik Edib Efendi	Aliyyü'l-A'lâ	Na-mevcud	Na-mevcud	Na-mevcud	Na-mevcud	Na-mevcud	Na-mevcud		İkmal		
66	Ahmed Mehmed Efendi	Na-mevcud	Na-mevcud	Na-mevcud	Na-mevcud	Na-mevcud	Na-mevcud	Na-mevcud		İkmal		
71	Mustafa Ragıb Efendi	Na-mevcud	Sıfır	Na-mevcud	Na-mevcud	Na-mevcud	Na-mevcud	Na-mevcud		İkmal		

94	Ziya İbrahim Efendi	Na-mevcud	Na-mevcud	Na-mevcud	Na-mevcud	Na-mevcud	Na-mevcud	Na-mevcud		İkmal		
89	Abdülaziz İsmail Efendi	Na-mevcud	Na-mevcud	Sıfır	Na-mevcud	Na-mevcud	Na-mevcud	Na-mevcud		İkmal		
69	Hamid Galib Efendi	Sıfır	Karibu'l-a'lâ	Sıfır	Sıfır	Na-mevcud	Na-mevcud	Na-mevcud		İbka		
Eczacı İkinci Sene												
77	Tevfik Ahmed Efendi	Aliyyü'l-A'lâ	Karibu'l-a'lâ			Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	A'lâ	12			
70	Halil Selim Efendi	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ			Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	A'lâ	12			
31	Hamdi Salih Efendi	A'lâ	A'lâ			Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	A'lâ	10			
17	Sabri Yahya Efendi	Aliyyü'l-A'lâ	Karibu'l-a'lâ			Musevi	Aliyyü'l-A'lâ	A'lâ	9			
59	Misak Kiragos Efendi	Aliyyü'l-A'lâ	Karibu'l-a'lâ			Gayr-i müslim	Aliyyü'l-A'lâ	Karibu'l-a'lâ	9			
21	Hacı Mahmud Efendi	Aliyyü'l-A'lâ	Sıfır			Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Na-mevcud		İkmal		

61	Sami Ömer Efendi	Karibu'l-alâ	Sıfır			Aliyyü'l-A'lâ	A'lâ	Karibu'l-a'lâ		İkmal		
146	Nail Ömer Efendi	Na-mevcud	Aliyyü'l-A'lâ			Na-mevcud	Na-mevcud	Na-mevcud		İkmal		
100	Cemil Mehmed Efendi	Karibu'l-alâ	Sıfır			A'lâ	Karibu'l-a'lâ	Na-mevcud		İkmal		
80	Salih Ahmed Efendi	Sıfır	Na-mevcud			A'lâ	Na-mevcud	Na-mevcud		İkmal		
34	Mehmed Hüseyin Efendi	Sıfır	Na-mevcud			A'lâ	Na-mevcud	Na-mevcud		İkmal		
54	Antuvan Cibran Efendi	Sıfır	Sıfır			Gayr-i müslim	Na-mevcud	Aliyyü'l-A'lâ		İbka		
41	Tevfik Emin Efendi	A'lâ	Sıfır			Aliyyü'l-A'lâ	Sıfır	Na-mevcud		İbka		
26	Muhyiddin Abdülgani Efendi	Sıfır	Karibu'l-a'lâ			Aliyyü'l-A'lâ	Sıfır	Na-mevcud		İbka		
53	Mehmed Abdullah Efendi	Karibu'l-alâ	Sıfır			Karibu'l-a'lâ	Sıfır	Na-mevcud		İbka		
43	Hasan Mahmud Efendi	Karibu'l-alâ	Sıfır			Karibu'l-a'lâ	Sıfır	Na-mevcud		İbka		

97	Artin Hacir Efendi	Sıfır	Sıfır			Aliyyü'l-A'lâ	Sıfır	Na-mevcud		İbka		
96	Aram Mıgırdıç									Fevt		

Tabib Üçüncü Sene

Kayıt No.	Esame-i Şakirdan	İlm-i Teşrih-i Tavsifi	İlm-i Ensac-ı Tabiiye	Hayvanat	Kimyayı Tahlili	Akaid-i Diniye	Menafiu'l-aza	Fransızca	Kitabet-i Türkî	Müfredat-ı Tıb	Mecmu' Notu	
40	Nureddin Mehmed Ali Efendi	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ		33	
29	İbrahim Mustafa Efendi	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ		30	
35	Şükri Abdurrahman Efendi	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Karibu'l-a'lâ	Aliyyü'l-A'lâ		26	
1	Ahmed Nuri Efendi	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ		26	
13	Rüşdi Edib Efendi	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	A'lâ	A'lâ		25	
3	Nureddin Mahmud Efendi	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ		21	

9	Halid Mustafa Efendi	A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	A'lâ	A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ		20	
7	Hamdi Emin Efendi	A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Karibu'l-a'lâ	A'lâ		20	
127	İzzet Mehmed Efendi	Karibu'l-alâ	Karibu'l-a'lâ	A'lâ	A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ		18	
42	Hasan Hurşid Efendi	Karibu'l-alâ	A'lâ	A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	A'lâ	A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ		16	
27	İstifan Milor Efendi	Karibu'l-alâ	Aliyyü'l-A'lâ	A'lâ	A'lâ	Gayr-i müslim	Karibu'l-a'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ		16	
44	Mustafa Kamil Efendi	Karibu'l-alâ	A'lâ	-	-	-	Aliyyü'l-A'lâ	-	-		6	Eczacı mülazım-ı evvelinden olub dürûsu saireden muaf
145	Mehmed Halil Efendi	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Sıfır	A'lâ			İkmal
4	Edib Sadeddin Efendi	Karibu'l-alâ	A'lâ	A'lâ	Na-mevcud	Aliyyü'l-A'lâ	Karibu'l-a'lâ	Sıfır	Karibu'l-a'lâ			İkmal
36	Zeki Emin Efendi	Karibu'l-alâ	Karibu'l-a'lâ	Karibu'l-a'lâ	A'lâ	Aliyyü'l-A'lâ	Karibu'l-a'lâ	Sıfır	Karibu'l-a'lâ			İkmal

45	Mümtaz Hasan Efendi	A'lâ	A'lâ	-	-	-	Na- mevcud	-	-			Eczacı mülazım-ı evvelinden olub dürûsu saireden muaf
Eczacı Üçüncü Sene												
16	Bahir Osman Efendi			A'lâ	Aliyyü'l- -A'lâ	Aliyyü'l- A'lâ		A'lâ	A'lâ	Aliyyü'l- A'lâ	20	
18	Tevfik Hüseyin Efendi			Aliyyü'l- A'lâ	Aliyyü'l- -A'lâ	Aliyyü'l- A'lâ		Karibu'l- a'lâ	Aliyyü'l- A'lâ	Aliyyü'l- A'lâ	19	
25	Rifat Said Efendi			Aliyyü'l- A'lâ	Karibu'l- -a'lâ	Aliyyü'l- A'lâ		Karibu'l- a'lâ	Karibu'l- a'lâ	Aliyyü'l- A'lâ	17	
32	Enis Mahmud Efendi			Aliyyü'l- A'lâ	Aliyyü'l- -A'lâ	Aliyyü'l- A'lâ		Sıfır	Karibu'l- a'lâ	A'lâ		İkmal
14	Şerif Ali Efendi			Aliyyü'l- A'lâ	Karibu'l- -a'lâ	Aliyyü'l- A'lâ		Sıfır	Karibu'l- a'lâ	Karibu'l- a'lâ		İkmal
24	Ali Hasan Efendi			Aliyyü'l- A'lâ	Sıfır	Aliyyü'l- A'lâ		Na- mevcud	Na- mevcud	Na- mevcud		İkmal
20	Halil Saim Efendi											Birinci doktorayı veremediklerinde n imtihana kabul edilmemişlerdir.
33	Mümtaz Ali Efendi											

Ders Adı	Eser Adı	Cilt Sayısı	Müellifi
Ulum-ı Diniye	Sahih Buhari		İmam Buhari Hazretleri
	Risale-i Hamidiyye		Mütercimi Manastırlı İsmail Efendi
	Envaru'l Hamidi	2	
	Nakdu'l Kelam fi Akaidi'l İslam	1	Sırrı Paşa
	Ahsenü'l-Kasas	2	Sırrı Paşa
	Tefsir'i-Razi		İmam Fahre'r-Razi Hazretleri
	Mecmuatü'z-Zühdiye	2	Zühdü Paşa
	Telhisü'l-Kelam	1	Manastırlı İsmail Efendi
	İhyau'l-Ulum		
	Hikmet-i Tabiiyye	Hikmet-i Tabiiyye	2
Hikmet-i Tabiiyye		1	İsmail Ali Bey
Hikmet-i Tabiiyye		2	Salih Zeki Bey
Tabakatu'l-Arz	Tabakatu'l-Arz	1	Halil Bey
	Tabakatu'l-Arz	1	Lütfi Paşa
	Tabakatu'l-Arz	1	Feyzi Bey
Teşrih	Teşrih-i Tavsihi	7	Mazhar Paşa
Ensac	Ensac	1	Cemal Paşa
Kimya-yı Madeni ve uzvi	Kimya-yı Madeni	2	Vasil Naum Bey
	Kimya-yı Madeni		Arif Bey
	Kimya-yı Uzvi		Miyiz Bey
	Kimya-yı Uzvi		Ali Rıza Bey
	Kimya-yı Uzvi		Osman Nuri Bey
Lisan-ı Türki	Kamusu'l-Alam	6	Şemseddin Sami Bey mücellid olarak
	Kamus-ı Türki	2	Şemseddin Sami Bey mücellid olarak
	Lügat-ı Naci	1	Naci Efendi
	Mecmua-i Muallim	1	Naci Efendi
	Burhan-ı Katı		
	Tarih-i Cevdet Paşa	12	Cevdet Paşa
	Mektûbât-ı Sırrı Paşa	2	Sırrı Paşa
	Nevsal-i Afiyet	2 Senelik	Besim Ömer Paşa Hazretleri
	Firuzabadi'nin Kamusu'l-Arabisi		
	Müfredat-ı Tıb	Müfredat-ı Tıb	2
Fenn-i İspençiyari	Fenn-i İspençiyari	1	
Fenn-i Menafiu'l-Aza	Fenn-i Menafiu'l-Aza		Şükri Paşa Hazretleri
Emraz-ı Umumiye	Emraz-ı Umumiye		Nafiz Paşa Hazretleri
Ameliyat-ı Cerrahiye	Ameliyat-ı Cerrahiye		Hayreddin Paşa Hazretleri
Hıfzu's-sıhha	Hıfzu's-sıhha		Mehmed Emin Bey
Lisan-ı Fransevi	Kamus-ı Fransevi		Şemseddin Sami Bey
	Fransızcadan Türkçeye		
	Kamus-ı Fransevi Türkçeden Fransızcaya		Şemseddin Sami Bey

	Kamus-1 Fransevi Fransızcadan Türkçeye	2	
	Kamus-1 Fransevi Türkçeden Fransızcaya	2	
	Kamus-1 Fransevi Fransızcadan Türkçeye	2	
	Kamus-1 Fransevi Türkçeden Fransızcaya	2	
	Lügat-1 Tıb		

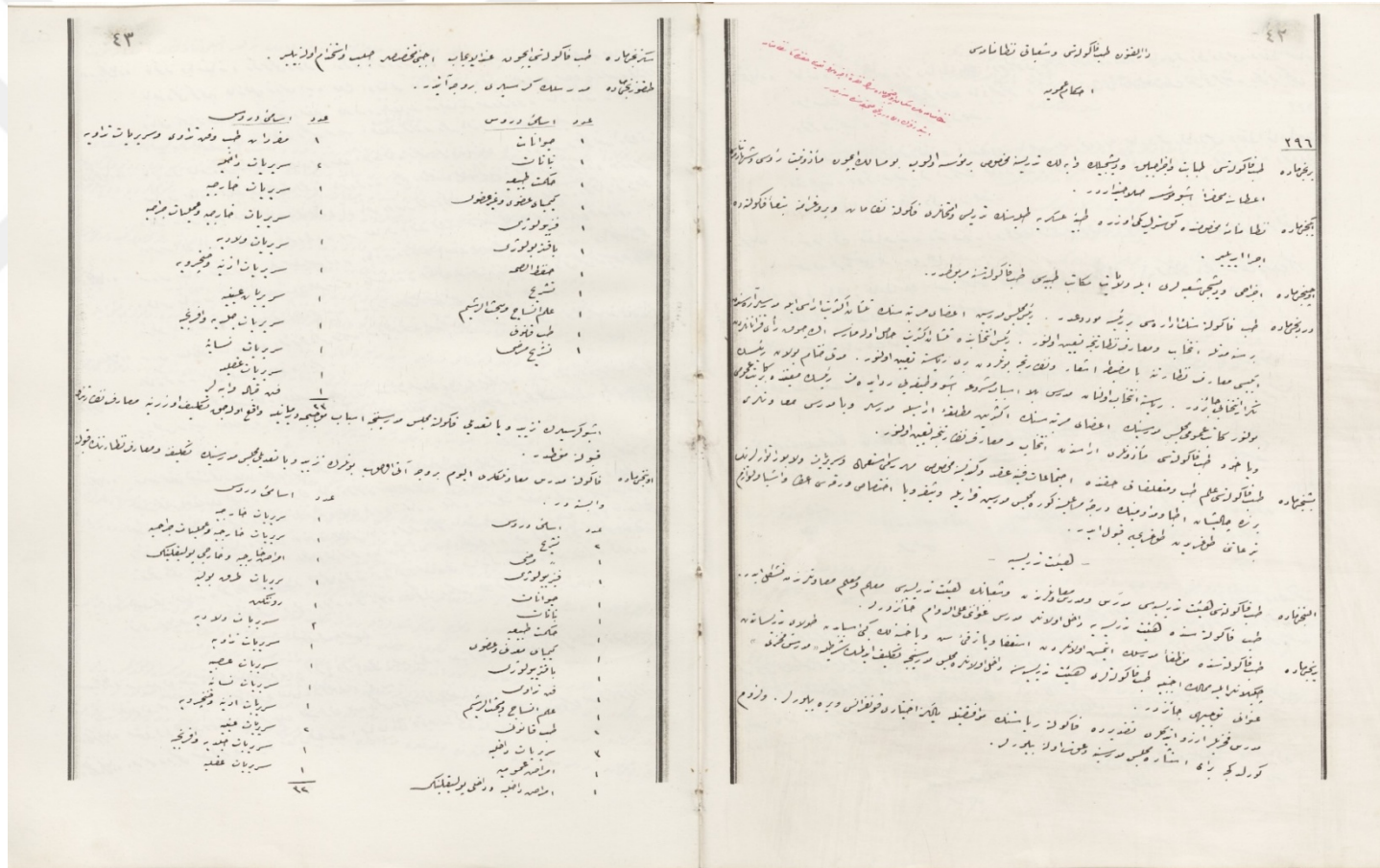

EK 5

Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'nin Hamidiye Gureba Hastahanesi Bahçesinde İnşa Edilen Yeni Binası'nın Açılış Töreni

(İhsanoğlu, E., Suriye'de Modern Osmanlı Sağlık Müesseseleri, Hastahaneler ve Şam Tıp Fakültesi, TTK Yayınları, Ankara 1999, EK 26)

EK 6

Darülfünun Tıp Fakültesi ve Şuabatı Nizamnâmesi

[BOA., A.{DVNS.NZAM.d. 27, 29.R.1334 (5 Mart 1916)]

اورنجی نواره فاکولت و با سفیدانه در کسب می آید و در سنجیدن او هم مدیس و با معالجه معادن برین
ماخذی که در کتب ماخذی نرسیده است به جهت اوصاف ماژر و صفت اجنه و الفکرانه است که نرسیده و برین
و نامی که بر او معروضه و با سفیدانه معالجه می شود و نامش معادن است که نرسیده است و نامش معادن است که نرسیده است

در کتب ماخذی نرسیده است و نامش معادن است که نرسیده است و نامش معادن است که نرسیده است و نامش معادن است که نرسیده است

در کتب ماخذی نرسیده است و نامش معادن است که نرسیده است و نامش معادن است که نرسیده است و نامش معادن است که نرسیده است

در کتب ماخذی نرسیده است و نامش معادن است که نرسیده است و نامش معادن است که نرسیده است و نامش معادن است که نرسیده است

در کتب ماخذی نرسیده است و نامش معادن است که نرسیده است و نامش معادن است که نرسیده است و نامش معادن است که نرسیده است

در کتب ماخذی نرسیده است و نامش معادن است که نرسیده است و نامش معادن است که نرسیده است و نامش معادن است که نرسیده است

در کتب ماخذی نرسیده است و نامش معادن است که نرسیده است و نامش معادن است که نرسیده است و نامش معادن است که نرسیده است

در کتب ماخذی نرسیده است و نامش معادن است که نرسیده است و نامش معادن است که نرسیده است و نامش معادن است که نرسیده است

تیره و نواره سربان و با دوزخ نواره و نطفه معادن و ماخذی که در کتب ماخذی نرسیده است و نامش معادن است که نرسیده است

و ظایف -

تیره و نواره سربان و با دوزخ نواره و نطفه معادن و ماخذی که در کتب ماخذی نرسیده است و نامش معادن است که نرسیده است

تیره و نواره سربان و با دوزخ نواره و نطفه معادن و ماخذی که در کتب ماخذی نرسیده است و نامش معادن است که نرسیده است

تیره و نواره سربان و با دوزخ نواره و نطفه معادن و ماخذی که در کتب ماخذی نرسیده است و نامش معادن است که نرسیده است

تیره و نواره سربان و با دوزخ نواره و نطفه معادن و ماخذی که در کتب ماخذی نرسیده است و نامش معادن است که نرسیده است

تیره و نواره سربان و با دوزخ نواره و نطفه معادن و ماخذی که در کتب ماخذی نرسیده است و نامش معادن است که نرسیده است

تیره و نواره سربان و با دوزخ نواره و نطفه معادن و ماخذی که در کتب ماخذی نرسیده است و نامش معادن است که نرسیده است

تیره و نواره سربان و با دوزخ نواره و نطفه معادن و ماخذی که در کتب ماخذی نرسیده است و نامش معادن است که نرسیده است

Darülfünûn Tıp Fakültesi ve Şuabâtı Nizamnâmesi

Ahkâm-ı Umumiye

Birinci Madde: Tıp Fakültesi tababet ve dişçilik ve ebelik tedrisine mahsus bir müessese olup bu mesalik için mezuniyet rüüsû ve şahadetnâmesi itasına münhasıran bu müessese salâhiyatedir.

İkinci Madde: Nizamnâme-i mahsusunda gösterildiği üzere Tıbbiye-i Askeriye talebesinin tedris ve imtihanları Fakülte nizamı ve programına tabien Fakültede icra edilir.

Üçüncü Madde: Eczacı ve Dişçi Şubeleri ile vilâyat Mekâtib-i Tıbbiyesi Tıp Fakültesi'ne merbutdur.

Dördüncü Madde: Tıp Fakültesi'nin idaresi bir reise mevdû'dur. Reis Meclis-i Müderrisin aza-yı mürettebesinin sülûsan ekseriyet-i ârâsı ile müderrisler arasında bir sene müddetle intihab ve Maarif Nezareti'nce tayin olunur. Reis intihabında sülûsan-ı ekseriyet hasıl olamazsa en çok rey kazananlardan ikisi Maarif Nezareti'ne ba-mazbata iş'âr ve Nezaret'ce bunlardan biri riyasetine tayin olunur. Müddeti hitam bulan Reisin tekrar intihabı caizdir. Riyasete intihab olunan müderris bilâ esbab-ı meşrua işbu vazifeyi red edemez. Reisin maiyetinde bir Kâtib-i Umumi bulunur. Kâtib-i Umumi Meclis-i Müderrisin'in a'zâ-yı mürettebesinin ekseriyet-i mutlaka-yı arâsıyla müderrisler veya müderris muavinleri veyahud Tıp Fakültesi mezunları arasında intihab ve Maarif Nezareti'nce ta'yin olunur.

Beşinci Madde: Tıp Fakültesi ilm-i tıp ve mütallikatı hakkında ictimaat-ı fenniye akd ve kendisine mahsus mühr-i resmi isti'mal ve seririyat ve laboratuvarlarının birinde çalışan etibba ve müdavimin derece-i mesaisine göre Meclis-i Müderrisin kararıyla vesikaya veya ihtisas varakası i'ta ve eşya ve levazım teberraatını doğrudan doğruya kabul eder.

Heyet-i Tedrisiye

Altıncı Madde: Tıp Fakültesi heyet-i tedrisiyesi müderris ve müderris muavinlerinden ve şuabâtın heyet-i tedrisiyesi muallim ve muallim muavinlerinden teşekkül eder. Tıp Fakültesi'nde heyet-i tedrisiye dahil olanlar müderris unvanını ale'd-devam haizdirler.

Yedinci Madde: Tıp Fakültesi'nde muvazzafen müderrislik etmiş olanlardan isti'fâ veya terakki-i sin veya hastalık gibi esbabdan dolayı tedrisattan çekilenler ile

memalik-i ecnebiye tıb fakülteleri heyet-i tedrisiyesine dahil olanlara Meclis-i Müderrisi'nce teklif edilmek şartıyla “müderris-i fahri” unvanı tevcihi caizdir.

Müderris-i fahriler arzu ettikleri takdirde Fakülte Riyaseti'nin muvaffakatiyle yalnız ihtiyar konferans verebilirler ve lüzum görüldükçe bera-yı istiaşare Meclis-i Müderrisin'e davet olunabilirler.

Sekizinci Madde: Tıb Fakültesi için inde'l-îcâb ecnebi mütehasıslar celb ve istihdam olunabilir.

Dokuzuncu Madde: Müderrislik kürsüleri ber-vech-i âtîdir.

Aded	Esame-i Dürûs	Aded	Esame-i Dürûs
1	Hayvanat	1	Müfredat-ı Tıb ve Fenn-i Tedavi ve Seririyat-ı Tedaviye
1	Nebatat	2	Seririyat-ı Dahiliye
1	Hikmet-i Tabiiye	1	Seririyat-ı Hariciye
1	Kimya-yı Uzvî ve Gayr-i Uzvî	1	Seririyat-ı Hariciye ve Ameliyat-ı Cerrahiye
1	Fizyoloji	1	Seririyat-ı Viladiye
1	Bakteriyoloji	1	Seririyat-ı Üzniye ve Hançereviye
1	Hıfzıssıhha	1	Seririyat-ı Ayniye
1	Teşrih	1	Seririyat-ı Cildiye ve Efrenciye
1	İlm-i Ensac ve Mebhasu'l-rûşeym	1	Seririyat-ı Nisaiye
1	Tıb Kanunu	1	Seririyat-ı Akliye
1	Teşrih-i Marazî	1	Fenn-i Kıbale ve Ebeler
			23

İşbu kürsülerin tezyid ve ta'dili Fakülte Meclis-i Müderrisini'nce esbab-ı mucibe dermiyaniyle vaki olacak teklif üzerine Maarif Nezareti'nin kabulüne menuddur.

Onuncu Madde: Fakülte müderris muavinlikleri elyevm ber-vech-i âtî olub bunların tezyid veya ta'dili Meclis-i Müderrisin'in teklifine ve Maarif Nezareti'nin kabulüne vabestedir.

Aded	Esame-i Dürûs	Aded	Esame-i Dürûs
2	Teşrih	1	Seririyat-ı Hariciye

Aded	Esame-i Dürûs	Aded	Esame-i Dürus
1	Teşrih-i Marazi	1	Seririyat-1 Hariciye ve Ameliyat-1 Cerrahiye
1	Fizyoloji	1	Emraz-1 Hariciye ve Harici Polikliniği
1	Hayvanat	1	Seririyat-1 Turuk-1 Bevliye
1	Nebatat	1	Röntgen
1	Hikmet-i Tabiiye	2	Seririyat-1 Viladiye
1	Kimya-yı Madeni ve Uzvî	1	Seririyat-1 Tedaviye
1	Bakteriyoloji	1	Seririyat-1 Asabiye
1	Fenn-i Tedavi	1	Seririyat-1 Nisaiye
1	İlm-i Ensac ve Mebhasu'l-ruşeym	1	Seririyat-1 Üzniye ve Hançereviye
1	Tıb Kanunu	2	Seririyat-1 Ayniye
3	Seririyat-1 Dahiliye	1	Seririyat-1 Cildiye ve Efrençiyeye
1	Emraz-1 Umumiye	1	Seririyat-1 Akliye
1	Emraz-1 Dahiliye ve Dahilî Polikliniği		

On birinci Madde: Fakülte veya şubâtında bir kürsü münhal oldukça o kürsüye aid derse münasebeti olan ulûm müderris veya muallimlerle muavinleri yahud münhal kürsüye aid ilmi tedris edecek evsafı haiz ve memalik-i ecnebiye darülfünunlarında meslek-i tedriste buldukları vesaik-i resmiye ile musaddak veya o şubeye müteallik ulûmda te'lifat ve te'kikatle maruf olan sair zevat re'sen namzedliklerini vaz edebilirler. Maarif nazırı ve Meclis-i Müderrisin azası tarafından dahi namzedler teklif olunabilir.

On ikinci Madde: Namzedler meyanında Meclis-i Müderrisin aza-yı mürettebesinden ekseriyeti sülûsan-ı arâsını kazanan zatın ba-irade-i seniyye müderrisliğe tayin edilmek üzere Maarif Nezareti'ne mazbata ile ismi bildirilir. Namzedlerden hiçbirisi hakkında sülûsan-ı ekseriyet-i âra hasıl olmadığı takdirde o ders vekaleten tedris ettirilerek intihabın icrası üç ay tehir ve bu müddet zarfında yeni namzedler kabul olunur. Bu intihabda dahi sülûsan-ı ekseriyet hasıl olmazsa en ziyade rey kazanan namzedlerden biri Maarif Nazırı tarafından müderrisliğe intihab ile usûlü dairesinde arz olunur.

On üçüncü Madde: Müderris muavinleri müstahzırlarla birinci sınıf müderrislerinden veya onlar derecesinde ifa-yı hizmet etmiş olan hastane veya müessesat-ı ilmiye etıbbası meyanından ve Avrupa müessesat-ı ilmiyesinde çalışanlardan vesaik-i

lazıme ibraz etmek ve bu vesaik Meclis-i Müderrisi'nce kabul edilmek şartıyla bi'l-müsabaka intihab ve Maarif Nezareti'nce tayin ve yedlerine müderris muavinliğine müşir bir buyruldu ikta olunur.

On dördüncü Madde: Müderris muavinliği müsabakasının icrası için Meclis-i Müderrisin kendi içlerinden beş kişilik bir heyet-i imtihaniye teşkil eder ve zaman-ı müsabaka gazeteler ile imtihan gününden üç ay evvel ilan edilir.

On beşinci Madde: Madde-i sabıkada muharrer heyet-i imtihaniye azasından yalnız biri mazeret-i meşruaya binaen yevm-i imtihanda isbat-ı vücud edemeyecek olur ise yerine Meclis-i Müderrisin azasından diğeri Fakülte Reisi tarafından tayin olunur. Mazur olanlar taaddüd ettiği takdirde yerlerine diğelerinin intihabı Meclis-i Müderrisine aiddir.

On altıncı Madde: Müsabaka imtihanı heyet-i imtihaniye tamamen mevcut olduğu halde ameli ve nazari olarak icra edilir. Ameli imtihan bittikten sonra nazariyat hakkında heyet-i imtihaniye azasının her biri namzedlerin talib oldukları şebe-i ilme dair ikişer sual tertib ederek bunlardan biri kura keşidesi suretiyle sorarlar. Namzedler birer saat devam edecek tahriri imtihandan sonra bir saat münferid bir mahalde istirahat ettirilir. Bu esnada diğeri biriyle istişare etmemek üzere mütalaa-yı asâra müsaade olunur. Ba'de aynı sual üzerine üç çeyrek saat şifahi ve aleni takrir talep olunur. Bunlara Fransızca veya Almancadan veya İngilizceden fenni bir bahis Türkçeye tercüme ettirilir. Heyet-i imtihaniye azasından her biri ameli ve nazari her imtihan için ayrı ayrı mütalaatını kayd ettikten sonra ba'de'l-müzakere talebelerin kabul veya adem-i kabulüne ekseriyetle karar verilir ve bu babdaki rapor Fakülte Riyaseti'ne i'ta olunur.

Müstahzır ve Muîdler

On yedinci Madde: Müderrislerin maiyetinde iki sınıf muîd vardır. Teşrih ve teşrih-i marazi dersleri için muîdlerin fevkinde dahi istihdam olunur. Bunların suret-i tayin ve istihdamları talimatname-i mahsusunda muharrerdir.

On sekizinci Madde: Müstahzırlarla her şubede istihdam edilecek muîdlerin adedi Meclis-i Müderrisin kararıyla tayin olunur.

On dokuzuncu Madde: Eczacı ve Dişçi Şubeleriyle Vilâyat Mekâtib-i Tıbbiyesi'nde ihtiyacatın derecesine göre şerait dairesinde muîdler istihdam olunur.

Yirminci Madde: Seririyat ve laboratuvarlarda muvazzaf muîdlerden maada

muhassâsat verilmemek şartıyla ve talimatname-i mahsus ahkâmına tevfikân fahri muâddler dahi devam ettirilebilir.

Vezaif

Yirmi birinci Madde: Reis fakülteye merbut laboratuvar ve seririyat aksamını suret-i daimedede teftiş ile mükellef olduğu gibi Fakülte şubâtını dahi teftiş ile beyan-ı mütalaa hakkını haizdir. Bunlardan maada tedrisatın hüsn-i cereyanına ve heyet-i tedrisiyenin devam ve ikdamlarına nezaret ve Fakültenin bütçesi dairesinde sarfiyat icra ve Meclis-i Müderrisin'e riyaset eder. Reis imtihanlarda ve derslerde hazır bulunabileceği gibi bu hususlarda müderrislerden birini de tevkil edebilir.

Yirmi ikinci Madde: Reis müddet-i riyasetinde Fakültenin hususat-ı tedrisiye ve idaresine dair olan mübahedat ve mütalaatını defter-i mahsusuna kayd ve sene nihayetinde bir rapor tertib ederek Meclis-i Müderrisi'nde kıraat ve Maarif Nezareti'ne i'ta eder.

Yirmi üçüncü Madde: Reis Meclis-i Müderrisin'in mütalaatını da nazar-ı dikkate alarak Fakülte bütçesini tanzim ve Maarif Nezareti'ne i'ta eder.

Yirmi dördüncü Madde: Reis Tıp Fakültesi ve şubâtı rüûs ve şahadetnâmelerini imza ve mühür-i mahsus ile tahtim eder. Merasim-i mahsusada Fakülteyi temsil eyler. Beşinci madde mucibince vesika ve ihtisas varakası i'tası şube müderrislerine aiddir.

Yirmi beşinci Madde: Reis lede'l-icab Fakülte memurin-i idaresinin nasb ve azlini esbab-ı mucibe dermiyaniyle Maarif Nezareti'ne bildirir ve ahval-i müsta'celede Nezaret'e bildirmek şartıyla hemen işten el çektirmek hakkını haizdir.

Yirmi altıncı Madde: Fakülte Reisi hasbe'l-icab gaybubet edeceği zaman müderrislerden birini tevkil eder.

Yirmi yedinci Madde: Reis müddetinin hitamında tekrar intihab edilmediği takdirde yeni intihab edilen Reise bilimüm muamelat ve Fakülte'nin terakkiyatına aid teşebbüsât ve icraatı hakkında tahiren ve mufassalan ma'lumat i'ta ve devir ve teslim muamelesini icra eder.

Yirmi sekizinci Madde: Katib-i Umumi bilimüm talebenin kayd ve kabul muarelesinin tanzimi ve dosya kalemi defatirinin suret-i matlubede tertibi ve rüûs ve şahadetnâmelerin imla ve imzasiyle mükellef ve bu muameletta vuku bulan yolsuzluklardan mes'uldür. Bilimüm laboratuvar ve seririyatlarda tedrisata taalluk eden hususat-ı idareye dair teftişât icrasiyle netayici hakkında Riyasete ma'lumat i'ta

eder.

Yirmi dokuzuncu Madde: Katib-i Umumi talebe meyanındaki umur-ı inzibatiyeye nezaret ve cereyan-ı hale göre Reise ma'lumat i'ta eder.

Otuzuncu Madde: Tıp Fakültesi müderrisleri ve Eczacı ve Dişçi Şubeleri ile vilâyat Mekâtib-i Tıbbiyesi muallimleri uhdelerine muhavvel tedrisatı muntazaman icra ile mükellef ve terekkiyat-ı vakıya göre Fakülte programı dahilinde emr-i tedrisin hüsn-i cereyan ve intizamından mes'uldür.

Her müderris dersine aid olan seririyat veya laboratuvarın dahili intizam ve idaresinden Reise karşı mes'uldür.

Otuz birinci Madde: Müderrisler Meclis-i Müderrisin içtimalarına muntazaman devam ile mükelleftirler. Fakülteye aid umumî içtimaat ve davet ve merasimde bulunmağa mecburdurlar.

Otuz ikinci Madde: Müderris bulunmayan şubât-ı fenniye'nin tedrisatını ifaya memur olan müderris muavinleri tedrisattan müstakilen mes'uldürler.

Otuz üçüncü Madde: Müderris muavinleri refakatlerinde buldukları müderrislerin tedrisat ve mesai-i feniyesine muavenet etmek ve müderrislerin tensib ve karariyle şube-i dersiyesi teferruatına aid mevadî tedris ve ameli surette talebeye irae eylemekle mükelleftirler.

Otuz dördüncü Madde: Müderris muavinleri ders zamanı haricinde mensup oldukları şube-i dersiye mütetematına aid olmak üzere müderrisin rızası ve Fakülte Reisinin muvaffakatiyle konferans veririler.

Otuz beşinci Madde: Müderrislerle müderris muavinlerinin tababete aid oldukları Fakülte dersanelerinde ve program ve zaman-ı tedris haricinde konferans vermeleri makam-ı riyasetten istihsal-i muvafakate men'uddur.

Otuz altıncı Madde: Müderris muavinlerinin müddet-i memuriyetleri beş senedir. Bu müddetin hitamında Meclisi-i Müderrisin ekseriyet-i arâsı ve Maarif Nezareti'nin kabulüyle tekrar intihab ve tayin olunabilirler. Bu muamele müddet-i memuriyetlerinin hitamından dört ay evvel icra olunur.

Otuz yedinci Madde: Bu müderrisin veya müderris muavininin vazife-i tedrisiyesinde tesâmuhu veya müderrislik şeref ve haysiyetini muhil bir hareketi vukuunda Meclis-i Müderrisin meseleyi re'sen mevki-i tezekküre va'za ve derecat-ı muhtelifede tatbik-i ceza için ittihaz-ı karara salahiyetdar olduğu gibi havaleden agâh olduğu mesail-i mümasilede dahi beyan-ı re'ye mecburdur. Meclis-i Müderris'in bu babdaki esbab-ı mucibeli rey ve kararları Riyaset tarafından Maarif Nezareti'ne iş'ar

olunur.

Otuz sekizinci Madde: Bir müderrise veya muavine yalnız hastalıktan dolayı Fakülte Reisi mezuniyet verebilir Ve yerine vekil-i muvakkat tayin edilerek ilk mecliste keyfiyeti mevki-i müzakereye vaz eder. Reisin tayin ettiği vekili Meclis-i Müderrisin kabul veya diğerini tayin hususunda muhtardır. Netice-i karar Maarif Nezareti'nin nazar-ı tasdikine vaz olunur. Hastalığın gayr-ı ahvalde mezuniyet i'tası Meclis-i Müderrisin kararıyla Nezaret'in tasvibine mütevakıftır.

Otuz dokuzuncu Madde: Maarif Nezareti'nce müderrisinden birine tedkikat-ı fenniye için veya sair suretle muvakkat bir vazife tevcih edilecek olur ise o müderris mezun ad edilir.

Kırkıncı Madde: Resmi tatiller zamanında müderris veya müderris muavinleri seyahat arzusunda buldukları takdirde yalnız Reise ihbar-ı keyfiyet etmek suretiyle istedikleri mahalle gidebilirler. Müderris muavinlerinin esna-yı tatildeki mezuniyetleri bir aya münhasır olup bundan fazla mezuniyet için kendilerine aid seririyat veya laboratuvarlardaki vazifenin ehemmiyetine göre Reisin müsaadesi lazımdır.

Kırk birinci Madde: Fakültede eczahaneyi idareye memur bir Eczacıbaşı ile umur-ı dahiliyeye bakmak üzere bir de Dahiliye Müdürü vardır.

Kırk ikinci Madde: Eczacıbaşı fakülteye alınacak ecza ve levazım-ı tıbbiyenin eczahane deposunda hüsn-i muhafazası ve sarfiyat defterlerinin tanzimi ve eczahane muamelatının intizam-ı cereyanı ile mükellef ve Reise karşı mes'uldür. Maiyetinde lüzumu kadar eczacı bulunur. Eczahanenin teferruat-ı vezaifi talimatname ile olunacaktır.

Kırk üçüncü Madde: Dahiliye Müdürü, Fakülte heyet-i tedrisiyesinden olmamak şartıyla Fakülte Reisi tarafından intihab ve Nezaret canibinden tayin olunur.

Dahiliye Müdürü kiler ve anbara girecek levazım-ı gıdaiye ve eşya-yı ale'l-usûl tedkik ve muayenesini icra ve evrak-ı lazımesini tanzim etmek ve Fakülte binasıyla müştemilatının hüsn-i muhafazasına ve nezafetine itina eylemekle mükellef ve bu vezaifinden Fakülte Reisine karşı mes'uldür.

Kırk dördüncü Madde: Dahiliye Müdürü'nin maiyetinde bir muavin vardır. Bu muavin anbara gelen bilimüm eşyanın hüsn-i muhafaza ve idaresine ve hademenin inzibatına nezaret eder.

Dahiliye Müdüriyeti'ne aid umur-ı tahririye ve hesabiye ile meşgul olmak üzere bir katib ve seririyatlarda taht-ı tedaviye alınan marazanın akçe ve zi-kıymet eşyasını

Dahiliye Müdürü'nin nezareti altında muhafazaya memur bir mükeffell hastane katibi bulunur. Dahiliye Müdürüyle muavininin ve katibin vezaifi talimatname-i mahsusunda tafsil edilecektir.

Kırk beşinci Madde: Fakültenin müstahdemin-i sairesi iki vekil-i harc ve bir makinist ve bir tamirci ve bir bahçevanbaşı ve bir teşrihhane müze memuru ve bir hafız-ı kütüb ve bir imam ve bir kapı çukadarından ve lüzumu kadar hadmeden ibarettir.

Meclis-i Müderrisin

Kırk altıncı Madde: Fakültenin müderrislerinden mürekkebbir meclisi vardır. Bu meclis her ayın on beşini takib eden Pazar günü alelade ve Fakülte Reisinin daveti veyahud altı müderrisin tayin-i mesele suretiyle imzaları altında Reise verecekleri takrir üzerine eyyamı sairede fevkalade olarak dahi in'ikad eder. Meclis-i Müderrisin'in biri ilmi diğeri idari iki nev'i vazifesi olup ilmi vezaifi bu nizamnamenin mevad-ı mahsusasında zikr olunanlardan maada [1] Fakülte'nin tedrisat nokta-yı nazarından terakkisini istilzam eden tedabiri ittihaz [2] terakkiyat-ı tıbbiyeye aid tedkikat ve taharriyatı terhib ve teşvik [3] memalik-i ecnebiye terakkiiyat-ı tıbbiyesini takib [4] kitab ve resail-i tıbbiyeyi telif ve neşr ve bu nev'i asâr ashabına takdir-i mükafat [5] Fakülte kütübhanesi tanzim ve muhteviyatını teksir [6] talebenin kütübhaneden azami istifadesini temin [7] laboratuvarları terakkiiyat-ı tıbbiyenin istilzam ettiği derecede-i mükemmeliyate irsal [8] seririyat derslerine keşfiyat ve terakkiyat-ı cedideyi idhal [9] alat ve edevat-ı tıbbiyeyi fennin en son terakkiyatına tevfikân ikmal [10] ikmal-i tahsil için memalik-i ecnebiyeye izamı mukteza talebenin adedini ve şubât-ı tahsilîyesini tayin ve bu talebeyi tefrikden ibarettir.

Meclis-i Müderrisin bu mevada ait icraatın muntazam zabıtlarını tutacağı gibi her sene bu vezaifi ne dereceye kadar ifa ettiğini mübeyyiz bir rapor tanzim ve Maarif Nezareti'ne irsal edecektir. Vezaif-i idariyesi kezzik bu nizamnamenin mevadd-ı sairesinde muharrer olanlardan maada [1] tedrisat tahsisatının suret-i taksimini taht-ı karara almak ve her üç ayda bir sarfiyat-ı vakıayı tetkik etmek [2] Maarif Nezareti'nden veya Riyasetten havale olunacak evrak hakkında beyan-ı rey eylemek [3] Darülfünûn İnzibat Nizamnamesi ahkamına tevfikân ifa-yı muamele etmek [4] bazı içtimaat-ı fenniye veya merasim-i mahsusaya Fakülte namına iştirak ve adem-i

iştirakı karalaştırmaktan ibarettir. Meclisin muhtac-ı isti'zan olmayan kararları derhal ve muhtac-ı isti'zan olanları Maarif Nezareti'nin tasvibine iktiran ettikten sonra Fakülte Reisi canibinden icra edilir.

Kırk yedinci Madde: Her nısıf sene-i dersiye nihayetinde gelecek ikinci nısıf sene-i dersiye'nin tedrisat mikat cetveli evvelce müderrisin tarafından münferiden ve teklif edilen esaslar üzerine Fakülte Riyasetince tanzim ve Meclis-i Müderrisin'de bi't-tedkik kabul ve tasdik edildikten sonra ma'mûlün-bih olur. Ve bir nüshası da Maarif Nezareti'ne irsal edilir.

Kırk sekizinci Madde: Fakültenin tedrisat ve hususat-ı sairesi hakkında rey-i istişarelerine müracaat olunmak üzere müderris muavinleri ile Eczacı ve Dışçı muallim muavinleri senede iki defa Meclis-i Müderrisin'e davet olunurlar.

Aklâm

Kırk dokuzuncu Madde: Tıp Fakültesi'nde tahrirat ve dosya ve muhasebe kalemleri vardır.

Ellinci Madde: Tahrirat kalemi bir baş katib ve lüzumu kadar katib ve mukayyidden mürekkebe olup Fakülte'nin umumi muhaberatına mütallık vezai fi tahririye ve kaydiyeyi ifa eder. Dosya kalemi dosya ve diploma baş katibi ile lüzumu kadar refiklerden mürekkebdir. İşbu kalem talebeye aid bilcümle kuyud ve defatiri ve talebe dosyasını tertib ve hıfz ile mükellefdir. Bilumum ruûs ve şahadetname muamelat ve muhaberatı ile iştilal eder. Bu iki kalemin suret-i ifa-yı vezai fi talimat-ı mahsusa ile tavzih edilecektir.

Elli birinci Madde: Fakülte muhasebesi bir muhasebe memuru ile lüzumu kadar katib ve bir veznedardan mürekkebdir.

Tedrisat

Elli ikinci Madde: Tıp Fakültesiyle vilâyat Mekâtib-i Tıbbiyesi'nin müddet-i tahsilîyesi altı senedir. Bunun beş senesi tedrisata ve bir senesi devre-i tatbikiyeye aiddir. Talebe devre-i tatbikiyede üç ay harici, üç ay dahili, iki ay viladiye şubât-ı seririyesine ve mütebaki dört ay zarfında da bir ay intihab edecekleri şubât-ı seririyeye devama mecburdurlar. Devre-i tatbikiyeyi muntazaman ikmal eden talebe tatbikatta bulduklarına dair vesaik-i lazimeyi ibraz ettikleri halde rûûsları i'ta

olunur. Hastalık veya diğer gûna mazeret devre-i tatbikiyenin teksirini istilzam etmez.

Elli üçüncü Madde: Tatbikat ya Fakülte veya vilâyat Mekâtib-i Tıbbiyesi seririyatında veya Fakültece tensib veya tayin olunan seririyat ve hastanelerde icra olunur. Her seririyat hastanede tatbikat görecek müdavimlerin adedi Fakültede tayin olunur. Askeri talebe devre-i tatbikiyeyi Harbiye Nezareti Sıhhiye Dairesi'nin irae edeceği hastanede ikmal eder.

Elli dördüncü Madde: Eczacılık ve Dişçilik müddet-i tahsiliyesi dört sene olub üç senesi tedrisata ve bir senesi devre-i tatbikiyeye aittir. Ebelik müddet-i tahsiliyesi iki sene olub esna-yı tedrisatta tatbikat-ı ameliye dahi icra edilir.

Elli beşinci Madde: Fakülte'nin Eczacı ve Dişçi Şubeleriyle vilâyat Mekâtib-i Tıbbiyesinin müfredat-ı ders programları cihet-i ameliye ve nazariye itibariyle derslerin müderris veya muallimleri tarafından tertib ve Fakülte Reisine tevdi ve irsal olunur. Fakülte Reisi icab eden müderrislerle bi'l-istişare tadilata muhtac olan yerlere işaret ederek bunları Meclis-i Müderrisin'e tevdi eder ve Meclisce bade't-tasdik mevki-i tatbika vaz olunur. Bu suretle kabul olunan program bir nısıf sene-i dersiyeye zarfında tebdil ve tadil olunamaz.

Elli altıncı Madde: Tıp Fakültesi'nde ve vilâyat Mekâtib-i Tıbbiyesinde nazari ve ameli ve seriri dersler ber-vech-i atidir:

[1] Ulum-ı Hayatiye

Hikmet-i tabiiye ve kimya-yı madeni ve kimya-yı uzvi ve hayvanat ve tufeyliyat ve nebatat ve teşrih-i tavsifi ve teşrih-i nahiyevi ve ensac ve mebbasul-rüşeym ve fizyoloji.

[2] Tedrisat-ı Tıbbiye

Hıfzıssıhha ve bakteriyoloji ve fenn-i tedavi ve fenn-i tesirat-ı edviye ve ameliyat-ı ispençiyariye ve ameliyat-ı cerrahiye ve teşrih-i marazi ve tıb kanunu ve emraz-ı umumiye ve emraz-ı hariciye ve emraz-ı dahiliye ve emraz-ı etfal ve fenn-i kıbale ve usûl-ı muaşeret-i tıbbiye ve tarih-i tıb.

[3] Tedrisat-ı Seririye

Serriyat-ı dahiliye ve seririyat-ı hariciye ve seririyat-ı viladiye ve seririyat-ı cildiye ve efrençiyeye ve seririyat-ı nisaiye-i cerrahiye ve seririyat-ı akliye ve seririyat-ı asabiye ve seririyat-ı tedaviye ve seririyat-ı üzniye ve hançereviye ve seririyat-ı turuk-ı bevleviye. [Bunların nısıf sene itibariyle müddet-i tedrisleri bervec-i atidir:

Esame-i Dürûs	Nısf Sene-i Dersiyeye Adedi
Hayvanat ve Mebhasu'l-tufeylat	2
Nebatat	2
Hikmet-i Tabiiye	2
Kimya-yı Gayr-i Uzvi	1
Kimya-yı Uzvi	1
Teşrih-i Tavsifi	4
Teşrih-i Nahiyevi	2
Fizyoloji	2
Ensac	2
Mebhasu'l-rüşeym	1
Hıfzıssıhha	2
Bakteriyoloji	1-2
Fenn-i Tedavi ve Fenn-i İspençiyari Ameliyatı	1
Emraz-ı Umumiye [Usul-i Muayene-i Seririye Tatbikatı]	2
Ameliyat-ı Cerrahiye [Meyt üzerinde]	1
Teşrih-i Marazi	2-3
Emraz-ı Dahiliye	2
Emraz-ı Hariciye	2
Fenn-i Kibale	1
Tıb Kanunu	2
Seririyat-ı Dahiliye	4
Seririyat-ı Hariciye	4
Seririyat-ı Viladiye	2
Fenn-i Tesirat-ı Edviye ve Seririyat-ı Tedaviye	2
Seririyat-ı Ayniye	2
Seririyat-ı Cildiye ve Efrençiyeye	2
Seririyat-ı Üzniye ve Hançereviye	1
Seririyat-ı Cerrahiye-i Nisaiye	1
Seririyat-ı Akliye	1
Seririyat-ı Asabiye	1
Seririyat-ı Turuk-ı Bevliye	1

İmtihanlar

Elli yedinci Madde: İmtihanlar her ders için müderris veya muallimle heyet-i tedrisiye meyanında intihab olunan bir veya birkaç zattan mürekkebe birer heyet-i imtihaniye marifetiyle icra edilir.

Heyet-i imtihaniyeden müderris veya muallimden maada bir zat daha hazır bulunmadıkca imtihan icra edilemez. Heyet-i imtihaniye azasını derece-i ihtisaslarına göre ve münavebe suretiyle Fakülte Reisi intihab ve esamisini eyyam-ı imtihaniye cetveliyle beraber bera-yı tasdik Maarif Nezareti'ne irsal eder ve kendilerine imtihanların icrasına mübaşeretten lâ-akall bir hafta evvel Reis tarafından ma'lumat verilir. Heyet-i imtihaniye azalığı için hastalık veya mezuniyetten başka mazeret şayan-ı kabul değildir.

Elli sekizinci Madde: Seririyat imtihanlarında müderris talebeye bir hasta muayene ettirib teşhis ve tedavi hakkında izahat-ı lazıme taleb eder.

Elli dokuzuncu Madde: Ulum-ı tabiiye ve hayatiye imtihanlarında üç defa muvaffak olamayanların kaydı terkin edilir. Fakat taleb ettikleri halde Fakülte şubâtının ilk senesine yeniden kayd olunurlar. Tedrisat-ı tıbbiye ve seririye imtihanlarından üç defa red olunanlar son red edildikleri tarihten itibaren altışar ay fasıla ile iki defa imtihana girebilirler. Bunlada muvaffak olamayanların kayıtları kat'iyen terkin olunur.

Altmışınca Madde: Tabib unvanı ihraz ve icra-yı tababete mezuniyet rüusu istihsal için üç takım imtihanı ile bir rüûs imtihanı geçirmek lazımdır.

Birinci İmtihan

Hayvanat, Nebatat, Kimya-yı Uzvi, Kimya-yı Gayr-i Uzvi, Hikmet-i Tabiiye

İşbu imtihan birinci senenin nihayetinde Haziran'da icra edilir.

İkinci İmtihanın Kısım-ı Evveli

Teşrih [azam, mufasssal], Ensac

İşbu kısım imtihan ikinci senenin nihayetinde Haziran'da icra edilir.

İkinci İmtihanın Kısım-ı Sanisi

Teşrih [bakiyesi ve nahiyevisi], Mebhasu'l-rüşeym, Fizyoloji

İşbu imtihan üçüncü senenin nihayetinde Haziran'da icra edilir.

Üçüncü İmtihan

Hıfzıssıhha, Bakteriyoloji, Emraz-ı Umumiye, Emraz-ı Hariciye, Emraz-ı Dahiliye

İşbu imtihan dördüncü senenin nihayetinde Haziran'da icra edilir.

Dördüncü Rûûs İmtihanı

Teşrih-i Marazi, Tıb Kanunu, Fenn-i Tedavi [suret-i istimal ve tesirat-ı edviye], Seririyat-ı Dahiliye, Seririyat-ı Hariciye, Seririyat-ı Viladiye ve Nisaiye, Seririyat-ı Ayniye, Seririyat-ı Cildiye ve Efrenciye, Seririyat-ı Üzniye ve Hançereviye, Seririyat-ı Akliye ve Asabiye

Bu imtihan beşinci senenin nihayetinde Haziran'da icra olunur.

Altmış birinci Madde: Devre-i tatbikiyeye dahil olabilmek için rûûs imtihanı mevadından Teşrih-i Marazi ve Tıb Kanunu ve Fenn-i Tedavi ve Seririyat-ı Dahiliye ve Seririyat-ı Hariciye ve Seririyat-ı Viladiye ve Nisaiye imtihanlarında muvaffak olmak şarttır. Diğerlerine devre-i tatbikiye esnasında girilebilir.

Altmış ikinci Madde: Talebeden isteyenlerin dördüncü sene-i dersiyede hatam bulan seririyat derslerine aid imtihanları Meclis-i Müderrisin'ce takarrür edecek şerait dairesinde beşinci sene-i dersiyeye esnasında dahi kabul ve icra olunabilir.

Altmış üçüncü Madde: İmtihanlarını ikmal etmeksizin devre-i tatbikiyeye dahil olan talebe bir sene zarfında muayyen zamanlarda üç defa tekrar edebilmek suretiyle imtihanlarını ikmal etmeğe mecburdur. Bu müddet zarfında imtihanlara girmeyen veya red olunanlar elli dokuzuncu madde akkâmından istifade ederlerse de devre-i tatbikiyeye duhulleri imtihanlarını muvaffakiyetle verdikleri zamandan itibaren sayılır.

Altmış dördüncü Madde: Talebenin imtihana girebilmeleri her ders için muayyen olan müddet-i devam zarfında derslerde hazır bulduklarına dair müderristen devam varakası istihsal ve imtihanlara başlanmadan lâ-akall bir hafta evvel dosya kalemine tevdi eylemelerine mütevakıftır.

Altmış beşinci Madde: Takım imtihanlarına ve rûûs imtihanlarından altmış birinci maddede tasrih olunanlara devresi hulûlünde girmek mecburidir. Hastalık ve askerlikten maada mazeret şayan-ı kabul değildir. Ancak ertesi sene Haziran'da li-mazeret devre-i imtihaniyelere giremeyenler kış tatilinde imtihana kabul olunabilirler. Kış devresinde imtihanını bitiremeyenler mafevk yaz nısıf sene-i dersiyesine devamları nazar-ı itibara alınmaz.

Altmış altıncı Madde: İlk imtihanında red olunanlar Eylül'de tekrar imtihana girerler. Takım ve rûûs imtihanlarını teşkil eden dürûsun yalnız birinden Haziran devresinde red olunan talebe Eylül devresinde yalnız o dersten imtihana girer. Bu defa da red olduğu takdirde terfi-i sınıf edebilirse de Kanûn-ı Sani kış tatilinde veya ertesi sene Haziran'da yine o ders imtihanını vermesi lazımdır. Takım ve rûûs imtihanlarını

teşkil eden derslerin iki ve daha fazlasından Haziran ve Eylül devrelerinde red olunanlar red olundukları dürûsun tedris edildiği nısıf sene-i dersiyelere tekrar devam etmek şartıyla ancak ertesi sene Haziran'da imtihana girebilirler.

Tıp Fakültesi ve Şuabâtına Kayd ve Kabul

Altmış yedinci Madde: Fakülte ile vilâyat Mekâtib-i Tıbbiyesine Osmanlı mülazemet rûsunu veya buna muadil Maarif Nezareti'nce tasdik edilen sair mülazemet rûsunu haiz olanlar kabul olunurlar. Eczacı ve Dişçi Mekteblerine mekatib-i sultaniye ve yedi senelik idadi mektepleriyle bunlara muadil olduğu Maarif Nezareti'nce musaddak mekatib-i saire mezunları veya o derecede imtihan verenler kabul edilirler. Memalik-i ecnebiye tıp fakülteleriyle Eczacı ve Dişçi Mekteblerinde tahsile başlamış olub da mütebaki tahsilini Osmanlı Tıp Fakültesi ve şuabâtında itmam ve şهادetname aha etmek isteyenlerin aid oldukları şubeye nakilleri caizdir. Şu kadar ki bunlar memalik-i ecnebiyede kain ve İstanbul Tıp Fakültesi'ne muadil fakültelerde lâ-akall bir imtihan geçirmiş bulunmak meşrut olub bu surette hangi imtihani vermiş iseler andan sonraki dürûsun devam varakaları yukarı sınıflara geçmeleri için makbul ad edilemez. Ancak evvelce İstanbul Tıp Fakültesi veya şuabâtına ale'l-usûl kabul olunan ve Fakültenin müsaadesiyle Avrupa medaris-i tıbbiyesinin birinde bir müddet tahsile devam etmek isteyenlerin getirecekleri devam varakaları kabul olunur. Memalik-i ecnebiye fakülte veya mekteblerinde son imtihanını kısmen verdikleri halde nakl edilenler Osmanlı fakülte veya mekteblerinde lâakal son iki nısıf sene-i dersiyeye devam ve tatbikat devresini ikmal etmeğe mecburdurlar. Fakülte ile şuabâtına kabul veya nakl olunacakların Türkçe tekellüm ve kitabete muktedir bulunmaları şarttır.

Eczacı ve Dişçi Mektepleri

Altmış sekizinci Madde: Eczacı ve Dişçi Mektepleri Tıp Fakültesi'nin bir şubesi olub Fakülte Meclis-i Müderrisin'ce teklif ve Maarif Nezareti'nce tayin edilen bir tabib müdir tarafından idare olunur. Müdir muhaberati Fakülte Reisiyle icra eder.

Altmış dokuzuncu Madde: Eczacı ve Dişçi Mektepleri müdirinin maiyetinde lüzumu kadar kâtible mukayyid bulunacaktır.

Yetmişinci Madde: Müdir heyet-i talimiyenin devam ve ikdamlarına nezaret eder.

Umur-ı idare-i dahiliyenin hüsn-i cereyanından mes'uldür. Taht-ı idaresindeki şubelere aid hususat hakkında vakt-i zamaniyle Fakülte Riyasetine ma'lumat i'ta eyler ve kayd ve kabul olunan talebenin isimlerini sene-i tedrisiye ibtidasında bera-yı tasdik Fakülteye bildirir.

Yetmiş birinci Madde: Eczacı ve Dişçi Mekteblerinin imtihan zamanlarının tayini ve heyet-i imtihaniyesinin teşkili Fakülte Riyasetine aiddir.

Eczacı ve Dişçi Mekteblerinde Tedrisat

Yetmiş ikinci Madde: Eczacı Mektebi tedrisatı atideki dürûsdan nazari ve ameli surette icra edilir.

Hikmet-i Tabiiye ve Hayvanat ve Kimya-yı Madeni ve Kimya-yı Uzvi ve Hayati ve Mebhasu'l-sümûm ve Nebatat ve Müfredat-ı Tıb ve Tahlilat-ı Kimyeviye ve Kimya-yı İspençiyari ve teferruatı ve Hıfzıssıhha ve Bakteriyoloji malumatı ve Usûl-ı Muaşeret-i İspençiyariye ve Kavanin-i İspençiyariye.

Yetmiş üçüncü Madde: Dişçi Mektebi tedrisatı dürûs-ı âtiyeden ameli ve nazari olarak icra edilir.

Malumat-ı Teşrihiye ve Ensaciye ve Bakteriyoloji ve Emraz-ı Umumiye malumatı ve Emraz-ı Esnan ve Emraz-ı Fem ve Seririyat-ı Esnan ve Ameliyat-ı Sinniye ve Tasnii Esnan ve Hikmet-i Tabiiye ve Kimya-yı Madeni ve Kimya-yı Tahlili ve Uzvi ve Mihanik ve dişçiliğe aid Mebhasu'l-maaden ve Nebatat ve Edviye mebahisi.

Eczacı ve Dişçi Mekteblerinde İmtihan

Yetmiş dördüncü Madde: Eczacı ve Dişçi Mekteblerine devam eden şakirdanın her sene-i dersiyeye nihayetinde o seneye aid derslerden Haziran zarfında son sınıfa kadar heyet-i imtihaniye huzuriyle ameli ve nazari olarak imtihanları icra edilir. İmtihanlarda iki dersten muvaffak olamayanlar Eylül'de ikmal imtihanına girerler ve Eylül'de red olunanlar sınıfta ibka edilirler. Aynı sınıfta iki sene kalanların kayıtları terkin olunur. Son sınıf nihayetinde Haziran'da şهادetname imtihanı icra edilir ve bu imtihanda Haziran devresinde red olunanlar Eylül'de ve Eylül devresinde red olunanlar Şubat'da ve Şubat'da red olunanlar Haziran'da tekrar imtihana girmek hakkını haizdirler ve bu Haziran imtihanında dahi ve velev bir dersten red olunan şهادetname almak hakkını gaib ederek kaydı terkin olunur. Son şهادetname

imtihanında kaydı terkin olunanlar gerek eczacı ve gerek dişçilik mesleğinde yeniden tahsil arzusunda buldukları takdirde yeniden mektebin birinci sınıfına kayd olunur. Eczacı ve Dişçi talebesi devre-i tatbikiyeye şahadetname imtihanını ikmal ettikten sonra dahil olur. Ancak mezkur imtihanı teşkil eden dürûsun yalnız birinden red olunanlar bu dersin imtihanını tatbikat esnasında ikmal etmek üzere devre-i tatbikiyeye dahil olabilir. Devre-i tatbikiyede ikmal edemedikleri takdirde kayıtları terkin olunur.

Yetmiş beşinci Madde: Eczacı ve Dişçi Mekteplerinde imtihanlardan red olunarak sınıfta kalanlar ve son imtihanda red olunanlar imtihanı verinceye kadar geçen eyyam için ale'l-usûl ücûrat-ı tedrisiye vermeğe mecburdurlar.

Kabile Tedrisat ve İmtihanı

Yetmiş altıncı Madde: Kabile tedrisatına kayd ve kabul olunacak talebatın on sekiz yaşından dûn ve otuz beş yaşından efzûn olmamaları ve hüsn-i hal ve ahlâk ashabından bulduklarına dair mahallerinden vesika ibraz etmeleri ve Türkçe okuyub yazmaları şarttır. Tedrisat-ı ibtidaiye ve taliye şahadetnamesi olanlar tercih edilir.

Yetmiş yedinci Madde: Kabile tedrisatı ameli ve nazari olarak Fakülte Seririyat-ı Viladiyesi'nce icra edilir. Müddet-i tedris iki senedir. Ders bervech-i atidir.

Muhtasar Teşrih ve Muhtasar Fizyoloji ve Muhtasar Bakteriyoloji ve Muhtasar Emraz-ı Dahiliye ve Emraz-ı Hariciye Malumatı, Hıfzıssıhha ve Hastabakıcılık ve Ameli ve Nazari Ebelik.

Yetmiş sekizinci Madde: Her sene nihayetinde bir imtihan icra edilir. Bu imtihanda muvaffak olanlar terfi-i sınıf ederler. Bir sınıfta iki sene tedris ederek imtihanlarını veremeyenler ihraç olunurlar. Son sınıf imtihanında muvaffak olanlara kıbale şahadetnamesi i'ta edilir.

Yetmiş dokuzuncu Madde: Kabilelerden ücûrat-ı tedrisiye istifa edilmez.

Vilâyat Mekâtib-i Tıbbiyesi

Sekseninci Madde: Vilâyat Mekâtib-i Tıbbiyesi müdürleri Tıp Fakültesi Meclis-i Müderrisini'nce mekâtib-i mezkure muallimini meyanından veya etıbba-yı saireden aza-yı mürettebeyi meclisin ekseriyet-i mutlaka-yı arâsiyle intihab ve Maarif

Nezareti'nce tayin olunur. Müdürler tedrisata aid hususta doğrudan doğruya Fakülte Reisine müracaat ve senelik bütçe hakkındaki tekliflerini Fakülteye iş'ar ederler ve Fakültece işbu teklif bade'd-tetkik neticesi Maarif Nezareti'ne bildirilir. Heyet-i tedrisiyenin suret-i intihab ve tayini ile vezaifi Fakülte heyet-i tedrisiyesi hakkında işbu nizamname ile mevzu usûl ve ahkâma tabidir.

Seksen birinci Madde: Müdürler umur-ı tedrisiye ve idarenin hüsn-i suretle cereyanını temin ile mükellef ve bundan mes'uldürler.

Seksen ikinci Madde: Vilâyat Mekâtib-i Tıbbiyesinde imtihanlar fakültedeki usûl dairesinde icra edilir. İmtihanalarda hazır bulunmak üzere Fakülte tarafından ve müderrisin meyanından tensib olunacak zevat gönderilebilir.

Madde-i Muvakkate

Seksen Üçüncü Madde: İşbu nizamnamenin talebeye müteallik ahkamından tevsiayı mutazammın bulunanları Fakülte ve şubâtının kaffe-i talebesi hakkında cari olub takayyüdat-ı cedideyi muhtevi bulunanları ise yalnız bin üçyüz otuz bir sene-i tedrisiyesinde Fakülte ve şubâtına kayd ve kabul olunanlarla hem sınıflarına ve badema dahil olacıklara aittir. Bundan maada ahval-i fevkaladenin tevliid ettiği ihtiyaca binaen Tıp Fakültesiyle vilâyat Mekâtib-i Tıbbiyesine iki sene mer'i olmak üzere mekâtib-i sultaniye veya o derecedeki mekâtib-i hususiye mezunları bi'l-ımtihan kabul olunabilirler.

Seksen dördüncü Madde: İşbu nizamname neşri tarihinden itibaren mer'idir.

Seksen beşinci Madde: İşbu nizamnamenin icrasına Maarif Nazırı memurdur.

İşbu layiha-yı nizamnamenin mevki-i mer'iyete vaz'ını ve nizamat-ı devlete ilavesini irade eyledim.

29.R.1334 (20 Şubat 1331)

Mehmed Reşad

Hariciye Nazırı Halil	Dahiliye Nazırı ve Harbiye ve Bahriye ve Maliye Nazırları Vekili Talât	Şeyhü'l-islâm ve Evkaf-ı Hümâyun Nazırı Hayri	Sadrazam Mehmed Said
Ticaret ve Ziraat Nazırı Ahmed Nesimî	Maarif Nazırı ve Posta ve Telgraf ve Telefon Nazır Vekili Ahmed Şükri	Nafia Nazırı Abbas	Adliye Nazırı ve Şura- yı Devlet Reisi Vekili İbrahim

EK 7
Şam Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiyesi 1911 Senesi Muallim Heyeti
İhsanoğlu, “Suriye’de Sağlık”, EK 27

EK 8
Şam Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiyesi 1913 Senesi Muallim Heyeti ve Eczacı Son Sınıf
Talebeleri
İhsanoğlu, “Suriye’de Sağlık”, EK 28

EK 9

Beyrut Osmanlı Tıbbiyesi 1918 Senesi Muallim Heyeti ve Tıp Şubesi Son Sınıf Talebeleri
İhsanoğlu, “Suriye’de Sağlık”, EK 30

ردیف	تاریخ	شرح	مبلغ	ردیف	تاریخ	شرح	مبلغ
۱۹۰۰	۱۳۰۰	...	...	۱۹۰۱	۱۳۰۱	...	...
۱۹۰۱	۱۳۰۲	...	...	۱۹۰۲	۱۳۰۳	...	...
۱۹۰۲	۱۳۰۴	...	...	۱۹۰۳	۱۳۰۵	...	...
۱۹۰۳	۱۳۰۶	...	...	۱۹۰۴	۱۳۰۷	...	...
۱۹۰۴	۱۳۰۸	...	...	۱۹۰۵	۱۳۰۹	...	...
۱۹۰۵	۱۳۱۰	...	...	۱۹۰۶	۱۳۱۱	...	...
۱۹۰۶	۱۳۱۲	...	...	۱۹۰۷	۱۳۱۳	...	...
۱۹۰۷	۱۳۱۴	...	...	۱۹۰۸	۱۳۱۵	...	...
۱۹۰۸	۱۳۱۶	...	...	۱۹۰۹	۱۳۱۷	...	...
۱۹۰۹	۱۳۱۸	...	...	۱۹۱۰	۱۳۱۹	...	...
۱۹۱۰	۱۳۲۰	...	...	۱۹۱۱	۱۳۲۰	...	...
۱۹۱۱	۱۳۲۱	...	...	۱۹۱۲	۱۳۲۱	...	...
۱۹۱۲	۱۳۲۲	...	...	۱۹۱۳	۱۳۲۲	...	...
۱۹۱۳	۱۳۲۳	...	...	۱۹۱۴	۱۳۲۳	...	...
۱۹۱۴	۱۳۲۴	...	...	۱۹۱۵	۱۳۲۴	...	...
۱۹۱۵	۱۳۲۵	...	...	۱۹۱۶	۱۳۲۵	...	...
۱۹۱۶	۱۳۲۶	...	...	۱۹۱۷	۱۳۲۶	...	...
۱۹۱۷	۱۳۲۷	...	...	۱۹۱۸	۱۳۲۷	...	...
۱۹۱۸	۱۳۲۸	...	...	۱۹۱۹	۱۳۲۸	...	...
۱۹۱۹	۱۳۲۹	...	...	۱۹۲۰	۱۳۲۹	...	...
۱۹۲۰	۱۳۳۰	...	...	۱۹۲۱	۱۳۳۰	...	...
۱۹۲۱	۱۳۳۱	...	...	۱۹۲۲	۱۳۳۱	...	...
۱۹۲۲	۱۳۳۲	...	...	۱۹۲۳	۱۳۳۲	...	...
۱۹۲۳	۱۳۳۳	...	...	۱۹۲۴	۱۳۳۳	...	...
۱۹۲۴	۱۳۳۴	...	...	۱۹۲۵	۱۳۳۴	...	...
۱۹۲۵	۱۳۳۵	...	...	۱۹۲۶	۱۳۳۵	...	...
۱۹۲۶	۱۳۳۶	...	...	۱۹۲۷	۱۳۳۶	...	...
۱۹۲۷	۱۳۳۷	...	...	۱۹۲۸	۱۳۳۷	...	...
۱۹۲۸	۱۳۳۸	...	...	۱۹۲۹	۱۳۳۸	...	...
۱۹۲۹	۱۳۳۹	...	...	۱۹۳۰	۱۳۳۹	...	...
۱۹۳۰	۱۳۴۰	...	...	۱۹۳۱	۱۳۴۰	...	...
۱۹۳۱	۱۳۴۱	...	...	۱۹۳۲	۱۳۴۱	...	...
۱۹۳۲	۱۳۴۲	...	...	۱۹۳۳	۱۳۴۲	...	...
۱۹۳۳	۱۳۴۳	...	...	۱۹۳۴	۱۳۴۳	...	...
۱۹۳۴	۱۳۴۴	...	...	۱۹۳۵	۱۳۴۴	...	...
۱۹۳۵	۱۳۴۵	...	...	۱۹۳۶	۱۳۴۵	...	...
۱۹۳۶	۱۳۴۶	...	...	۱۹۳۷	۱۳۴۶	...	...
۱۹۳۷	۱۳۴۷	...	...	۱۹۳۸	۱۳۴۷	...	...
۱۹۳۸	۱۳۴۸	...	...	۱۹۳۹	۱۳۴۸	...	...
۱۹۳۹	۱۳۴۹	...	...	۱۹۴۰	۱۳۴۹	...	...
۱۹۴۰	۱۳۵۰	...	...	۱۹۴۱	۱۳۵۰	...	...

Handwritten table on graph paper with columns for 'ردیف' (Serial Number), 'موضوع' (Subject), and 'تاریخ' (Date). The table contains 14 entries. The bottom of the page features several official stamps and handwritten notes.

ردیف	موضوع	تاریخ
۴۷	مجلس شورای عالی	۱۳۲۹
۴۸	مجلس شورای عالی	۱۳۲۹
۴۹	مجلس شورای عالی	۱۳۲۹
۵۰	مجلس شورای عالی	۱۳۲۹
۵۱	مجلس شورای عالی	۱۳۲۹
۵۲	مجلس شورای عالی	۱۳۲۹
۵۳	مجلس شورای عالی	۱۳۲۹
۵۴	مجلس شورای عالی	۱۳۲۹
۵۵	مجلس شورای عالی	۱۳۲۹
۵۶	مجلس شورای عالی	۱۳۲۹
۵۷	مجلس شورای عالی	۱۳۲۹
۵۸	مجلس شورای عالی	۱۳۲۹
۵۹	مجلس شورای عالی	۱۳۲۹

Handwritten notes at the bottom left:
 MF
 1329

Official stamps:
 1. Ministry of Education and Higher Education (وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه)
 2. National Library and Archives of Iran (سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران)
 3. Library of the Islamic Consultative Assembly (کتابخانه مجلس شورای اسلامی)

Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'nin Eczacı Şubesi Mezunları

Diploma No.	Diploma Tarihi	İsmi	Mahalli Veladeti	Tarih-i Dühûlü	Tarih-i Hürûcu
1347	–	Hayri Yahya Efendi	Şam	–	21 K.evvel 1325
1348	–	Agob Hapet Efendi	Kayseri	–	21 K.evvel 1325
1349	–	Civan Hacı Karabet Efendi	Kayseri	–	21 K.evvel 1325
1350	–	Mehmed Salih Ahmed Nuri Efendi	Şam	–	21 K.evvel 1325
1351	–	Mehmed Hüseyin Efendi	Şam	–	21 K.evvel 1325
1352	–	Mustafa Salih Efendi	Hanya	–	21 K.evvel 1325
1353	–	Mehmed Tevfik Emin Efendi	Hama	–	21 K.evvel 1325
1354	–	Mustafa Cemal Mehmed Kamil Efendi	Şam	–	21 K.evvel 1325
1355	–	Ardaşes Hamparyom Efendi	Kale-i Sultaniye	–	21 K.evvel 1325
1356	–	Hüsni Mehmed Efendi	Şam	–	21 K.evvel 1325
1357	–	Haydar Süleyman Efendi	Haleb	–	21 K.evvel 1325
1358	–	Morvahayı Yakub Efendi	Rodos	–	21 K.evvel 1325
1359	27 K.evvel 1325	Nurayir Karabet Efendi	Erzincan	–	5 K.evvel 1325
1360	27 K.evvel 1325	Sebuh Agob Efendi	Samsun	–	14 T.sani 1325
1361	27 K.evvel 1325	Hasan Basri Efendi	Adana	–	5 K.evvel 1325
1362	27 K.evvel 1325	İbrahim Ali Efendi	Kudüs	–	24 T.sani 1325
1363	27 K.evvel 1325	Münir Corci Efendi	Haleb	–	5 K.evvel 1325
1388	10 Nisan 1326	Hascı bin Mahmud el Halâk Efendi	Şam	1 K.sani 1319	1 K.sani 1324
1389	10 Nisan 1326	Ohannes bin Agob Efendi	Adana	15 Eylül 1321	10 T.sani 1324

Diploma No.	Diploma Tarihi	İsmi	Mahalli Veladeti	Tarih-i Dühûlü	Tarih-i Hürûcu
1390	10 Nisan 1326	Mehmed Şerif bin Salih İneye Efendi	Şam	15 Eylül 1321	10 K.sani 1325
1391	10 Nisan 1326	Halil bin Selim Zeki Efendi	Şam	15 Eylül 1321	9 K.sani 1325
1392	10 Nisan 1326	Hüseyin Sami bin Ömer Efendi	Kudüs	7 Eylül 1325	1 K.sani 1324
1393	10 Nisan 1326	Hamparyom bin Arot Efendi	Mamüratü'l-aziz	15 Eylül 1321	1 Haziran 1325
1413	18 Mayıs 1326	Agob bin Simyon Efendi	....	–	1326
1454	19 Temmuz 1326	Mihran bin Agob Efendi	....	–	1326
1455	19 Temmuz 1326	Likozak bin Kalost Efendi	Denizli	–	1326
1456	14 Ağustos 1326	Liyon bin Urufliyan Artin Efendi	Adana	1 Eylül 1323	20 Mayıs 1326
1481	6 T.evvel 1326	Ovan bin Hampator Efendi	Mamüratü'l-aziz	1 Eylül 1323	16 Mayıs 1326
1482	6 T.evvel 1326	Mehmed Sabri bin Abdülkadir Efendi	Suriye	4 Eylül 1323	13 Mayıs 1326
1483	6 T.evvel 1326	Karabet bin Serkis Efendi	Haleb	1 Eylül 1323	16 Mayıs 1326
1484	6 T.evvel 1326	İsmail Nail bin Ahmed Tevfik Efendi	Kengırı	2 Eylül 1322	13 Mayıs 1326
1487	6 T.evvel 1326	Ahmed bin Abdurrahman Efendi	Haleb	1 Eylül 1323	27 Mayıs 1326
1497	11 T.evvel 1326	Mehmed Hilmi bin Nazmi Necib Efendi	Der-aliye	–	1326
1498	16 T.evvel 1326	Cemil bin Hacı Said Efendi	Haleb	11 Eylül 1321	20 T.sani 1324
1499	16 T.evvel 1326	Mehmed Tevfik bin Ahmed Lütfi Efendi	Beyrut	25 Eylül 1320	24 Şubat 1323
1500	16 T.evvel 1326	Oseb bin Artin Efendi	Adana	15 Eylül 1321	10 T.sani 1324
1501	16 T.evvel 1326	Hüseyin bin Hacı Mehmed Efendi	Beyrut	15 Eylül 1321	25 Mart 1325
1502	16 T.evvel 1326	Mehmed Reşid bin Mustafa Efendi	....	1 Eylül 1319	1 K.sani 1324

Diploma No.	Diploma Tarihi	İsmi	Mahalli Veladeti	Tarih-i Dühûlü	Tarih-i Hürûcu
1503	16 T.evvel 1326	Bedros bin Kevork Efendi	Adana	15 Eylül 1321	20 T.sani 1324
1605	27 K.evvel 1325	İsmail Hakkı bin Tayyip Efendi	İzmit	1 Eylül 1323	23 Mayıs 1326
1607	9 T.sani 1326	Ahmed İhsan bin Mehmed Efendi	Trablu'ş-Şam	–	1326
1608	9 T.sani 1326	Antuvan bin Cebran Hacı Efendi	Şam	–	1324
1628	26 Mart 1327	Hamdi Efendi	Haleb	–	1 Eylül 1326
1629	26 Mart 1327	Mustafa bin Bekir Efendi	Urfa	–	4 Eylül 1326
1630	26 Mart 1327	Lütfi bin Yakub Efendi	Keskin	–	23 Mayıs 1326
1633	26 Mart 1327	Numan bin Receb Efendi	Haleb	–	21 K.evvel 1326
1639	30 Nisan 1327	Dikran Bahadırıyan Miyanes Efendi	Adana	–	28 Nisan 1325
1640	15 Mayıs 1327	Mehmed bin Abdullah Efendi	....	–	23 Eylül 1325
1641	15 Mayıs 1327	Agob Ohannes Efendi	Hasanik	–	20 Mayıs 1326
1644	2 Temmuz 1327	Agob bin Karabet Efendi	Harput	–	Mayıs 1327
1645	2 Temmuz 1327	Dikran Melkume Efendi	Sason	–	Mayıs 1327
1646	2 Temmuz 1327	Kevork Mardiros Efendi	Kayseri	–	Mayıs 1327
1647	2 Temmuz 1327	Agob Kassar Efendi	Mamüratü'l-aziz	–	Mayıs 1327
1648	4 Temmuz 1327	Edib bin Bedri Efendi	Şam	–	Mayıs 1327
1749	18 Ağustos 1327	İbrahim Vedad bin Mustafa Tevfik Efendi	Der-aliye	–	1327
1763	19 Eylül 1327	Kostantin Anesti Efendi	Der-aliye	–	1327
1764	19 Eylül 1327	Abdülmeçid Raci Muhyiddin Hafız Efendi	Trablu'ş-Şam	–	1327

Diploma No.	Diploma Tarihi	İsmi	Mahalli Veladeti	Tarih-i Dühûlü	Tarih-i Hürûcu
1897	28 Mart 1328	İsmail Hakkı bin Halil İbrahim Efendi	Muğla	–	5 Mayıs 1327
1899	28 Mart 1328	Ermenak bin Karabet Efendi	Niğde	–	8 Eylül 1327
1900	28 Mart 1328	Ahmed Hamdi bin Mahmud Şefik Efendi	Hama	–	10 Mayıs 1327
1904	3 Haziran 1328	Raşid bin Alaaddin Efendi	Nablus	–	10 Eylül 1327
1905	3 Haziran 1328	Ahmed bin Abdülmecid Efendi	Hasbaya	–	10 Eylül 1327
1952	30 Haziran 1328	İbrahim Hayim bin Karalya Efendi	Yafa	–	15 Mayıs 1328
1953	30 Haziran 1328	Kirkor bin Serkis Efendi	Maraş	–	15 Mayıs 1328
1954	30 Haziran 1328	Serkis bin Dono Efendi	Harput	–	15 Mayıs 1328
1955	30 Haziran 1328	Bedros bin Mefruç Efendi	Divriği	–	1328
2011	20 K.sani 1328	Ahmed Vahid bin Mustafa Efendi	Mitroviçe	–	1328
2012	20 K.sani 1328	Mehmed Şevket bin Süleyman Efendi	Şam	–	1328
2013	20 K.sani 1328	Tevfik bin Yusuf Efendi	Şam	–	1328
2014 ¹	18 Şubat 1328	Tanil Çerkesyan Ohannes	Kayseri	–	1327
2015 ²	18 Şubat 1328	Agob Kapyan Karabet Efendi	Kayseri	–	1328
2016	28 Şubat 1328	Mehmed Rıfat bin Hacı Tahir Efendi	Dersaadet	–	1328
2025 ³	21 Nisan 1329	Yanko Diyamento Efendi	Pendik	–	1328
202? ⁴	13 Mayıs 1329	Haritos Zahabari Efendi	Dersaadet	–	1328

¹ İşbu numaralardaki diplomaların sahte olduğu buraya şerh verildi.

² İşbu numaralardaki diplomaların sahte olduğu buraya şerh verildi.

³ İşbu numaralardaki diplomaların sahte olduğu buraya şerh verildi.

⁴ İşbu numaralardaki diplomaların sahte olduğu buraya şerh verildi.

Diploma No.	Diploma Tarihi	İsmi	Mahalli Veladeti	Tarih-i Dühûlü	Tarih-i Hürûcu
203?	22 Haziran 1329	Mehmed Talib bin Mehmed Arif Efendi	Şam	27 Ağustos 1324	25 Mayıs 1327
2041 ⁵	24 Temmuz 1329	Anastas Efendi	Kastamonu	5 Eylül 1325	25 Mayıs 1329
2042 ⁶	25 Temmuz 1329	Vahan Nubarsiyon Efendi	Dersaadet	30 T.evvel 1325	25 Mayıs 1329
2043 ⁷	25 Temmuz 1329	Nikolimos Anastaki Efendi	Dersaadet	30 T.evvel 1325	25 Mayıs 1327
2044 ⁸	31 Ağustos 1329	Konstantin Hristaki Efendi	Dersaadet	30 T.evvel 1325	25 Mayıs 1327
2046	21 Eylül 1329	Nazmi bin Ahmed Efendi	Şam	–	1329
2075	19 T.evvel 1329	Mehmed Rüstem bin Davud Efendi	Nablus	23 Ağustos 1324	1329
2081	9 K.evvel 1329	Şükrü bin Sadık Efendi	Tarsus	–	1327
2086	7 K.sani 1329	Mehmed Bedii bin Mehmed Zahid	Şam	–	25 Mayıs 1329
2087	19 K.sani 1329	Abdülvehhab bin Seyyid Mehmed Efendi	Şam	–	1329
2088	19 K.sani 1329	Rupen bin Makul Efendi	Dersaadet	–	1329
2089	19 K.sani 1329	Yervanet Bağdasar Efendi	Dersaadet	–	1329
2090	19 K.sani 1329	Mehmed Said bin Ruşen Efendi	Şam	–	1329
2091	19 K.sani 1329	Sabri bin Mehmed Efendi	Şam	–	1329
2092	19 K.sani 1329	Mihran Nuzret Efendi	Haçin	–	1329
2093	19 K.sani 1329	Selim bin Sami Efendi	Şam	–	1329
2094	19 K.sani 1329	Mehmed Tefvik bin Hüseyin Efendi	Şam	–	1329

⁵ İşbu numaralardaki diplomaların sahte olduğu buraya şerh verildi.

⁶ İşbu numaralardaki diplomaların sahte olduğu buraya şerh verildi.

⁷ İşbu numaralardaki diplomaların sahte olduğu buraya şerh verildi.

⁸ İşbu numaralardaki diplomaların sahte olduğu buraya şerh verildi.

Diploma No.	Diploma Tarihi	İsmi	Mahalli Veladeti	Tarih-i Dühûlü	Tarih-i Hürûcu
2095	19 K.sani 1329	Agob bin Bedros Efendi	Kilis	-	1329
2096	19 K.sani 1329	Nişam bin Bogos Efendi	Keskin	-	1329
2097	19 K.sani 1329	Mehmed Osman bin Abdullah Efendi	Şam	-	1329
2098	21 K.sani 1329	Minci Mustafa Üssati Efendi	Şam	-	25 Mayıs 1328
2099	21 K.sani 1329	Münir bin Reşid Efendi	Şam	-	1 Eylül 1328
2100	21 K.sani 1329	Münir bin Abdurrahman Efendi	Şam	-	27 Eylül 1328
2101	21 K.sani 1329	Mehmed bin Ragıb Efendi	Şam	-	30 Eylül 1328
2102	4 Mart 1330	Halil bin Serkis Habob Efendi	Şam	-	1329
2106	14 Mayıs 1330	Nazmi bin Celil Efendi	Ayıntab	-	1329
2115	7 Haziran 1330	Hasan bin Abdullah Efendi	Dersaadet	-	1330
2144	7 Ağustos 1330	Şefik bin Halil Efendi	Şam	-	1330
2148	26 T.evvel 1330	Süreyya bin Rıza Efendi	Mudanya	20 T.sani 1325	26 T.evvel 1335
2156	19 K.sani 1330	Akkâs bin Mehmed Efendi	Maraş	-	1 Mayıs 1327
2157	18 Şubat 1330	Ahmed Hayri bin Abdüllatif Efendi	....	25 Ağustos 1325	31 K.sani 1328
2161	27 Nisan 1331	Ahmed bin Tursun Efendi	Adana	7 Eylül 1324	29 Nisan 1329
2162	7 Mayıs 1331	Huruc Şahiye bin Abdullah Efendi	Haleb	10 T.sani 1324	25 Mayıs 1327

EK 11

Şam Hamidiye Hastahanesi'nin Genel Görünüşü

İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Yıldız Albümü, nr. 90586/3

EK 12

Şam Hamidiye Hastahanesi'nin Batı Cephesi ve Sultan Selim Camii

İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Yıldız Albümü, nr. 90586/5

EK 13

Şam Hamidiye Hastahanesi'nin Matbah Dairesi

İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Yıldız Albümü, nr. 90586/6

EK 14

Şam Hamidiye Hastahanesi'nin Çamaşır Dairesi

İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Yıldız Albümü, nr. 90586/7

EK 15

Şam Hamidiye Hastahanesi Civarında Yeniden İnşa Olunan Dâr-ü'ş-şifâ'
İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Yıldız Albümü, nr. 90586/8

EK 16

Şam Hamidiye Hastahanesi Eczahanesi'nin Bir Kısmı

İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Yıldız Albümü, nr. 90586/12

EK 17

Şam Hamidiye Hastahanesi Dahiliye Koğuşu (Vizite Esnasında)

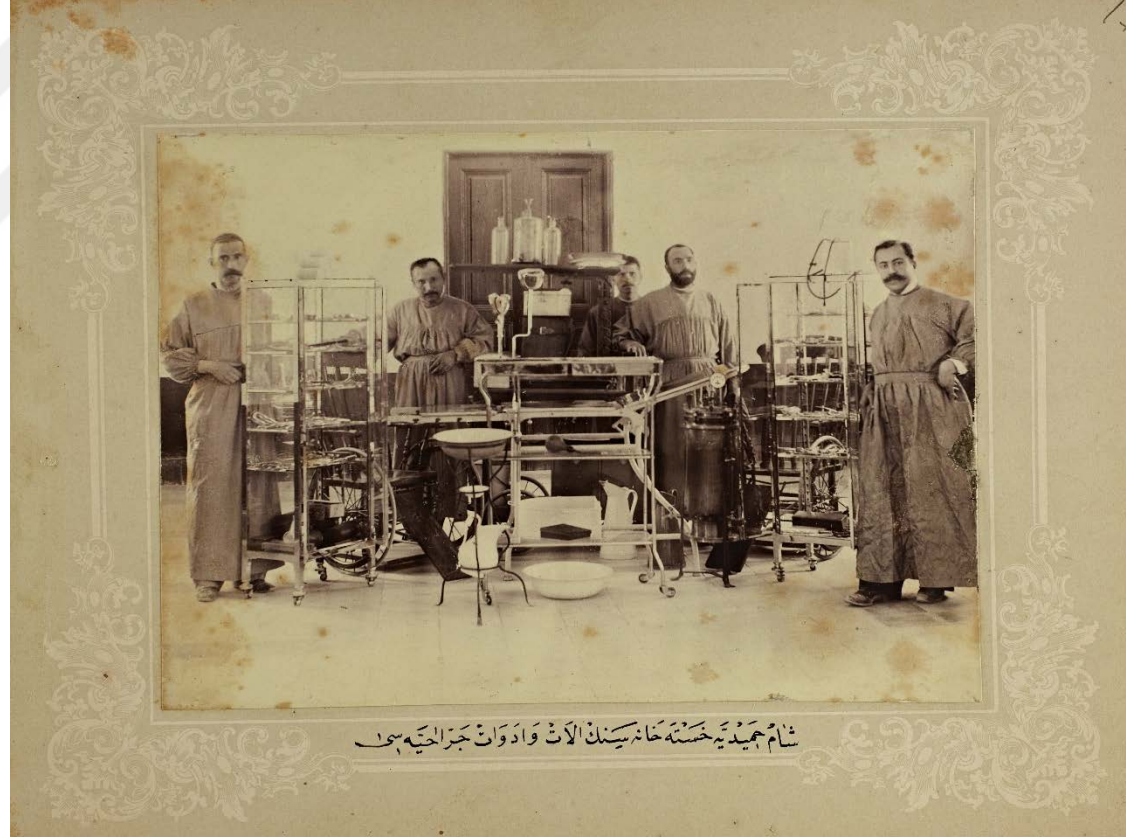
İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Yıldız Albümü, nr. 90586/14

EK 18

Şam Hamidiye Hastahanesi Hariciye Koğuşu'nda

İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Yıldız Albümü, nr. 90586/13

EK 19

Şam Hamidiye Hastahanesi'nin Alat ve Edevat-ı Cerrahiyesi

İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Yıldız Albümü, nr. 90586/17

EK 20

Şam Hamidiye Hastahanesi'nde Fıtık Ameliyatı

İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Yıldız Albümü, nr. 90586/20

EK 21

Şam Hamidiye Hastahanesi'nde Şirpençe Tedavisi

İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi, Yıldız Albümü, nr. 90586/21

EK 22

Şam Hamidiye Gureba Hastahanesi ve Şam Mekteb-i Tıbbiyesi'nin Aynı Bahçe İçerisindeki Görünümü

Weber, "Damascus", s. 138